Hegedűs Anita — Medgyesi Konstantin — Sólyom Péter

A DIKTATÚRÁK TÜKRE

Válogatás a Liebmann- és Enyedi-fotógyűjteményből

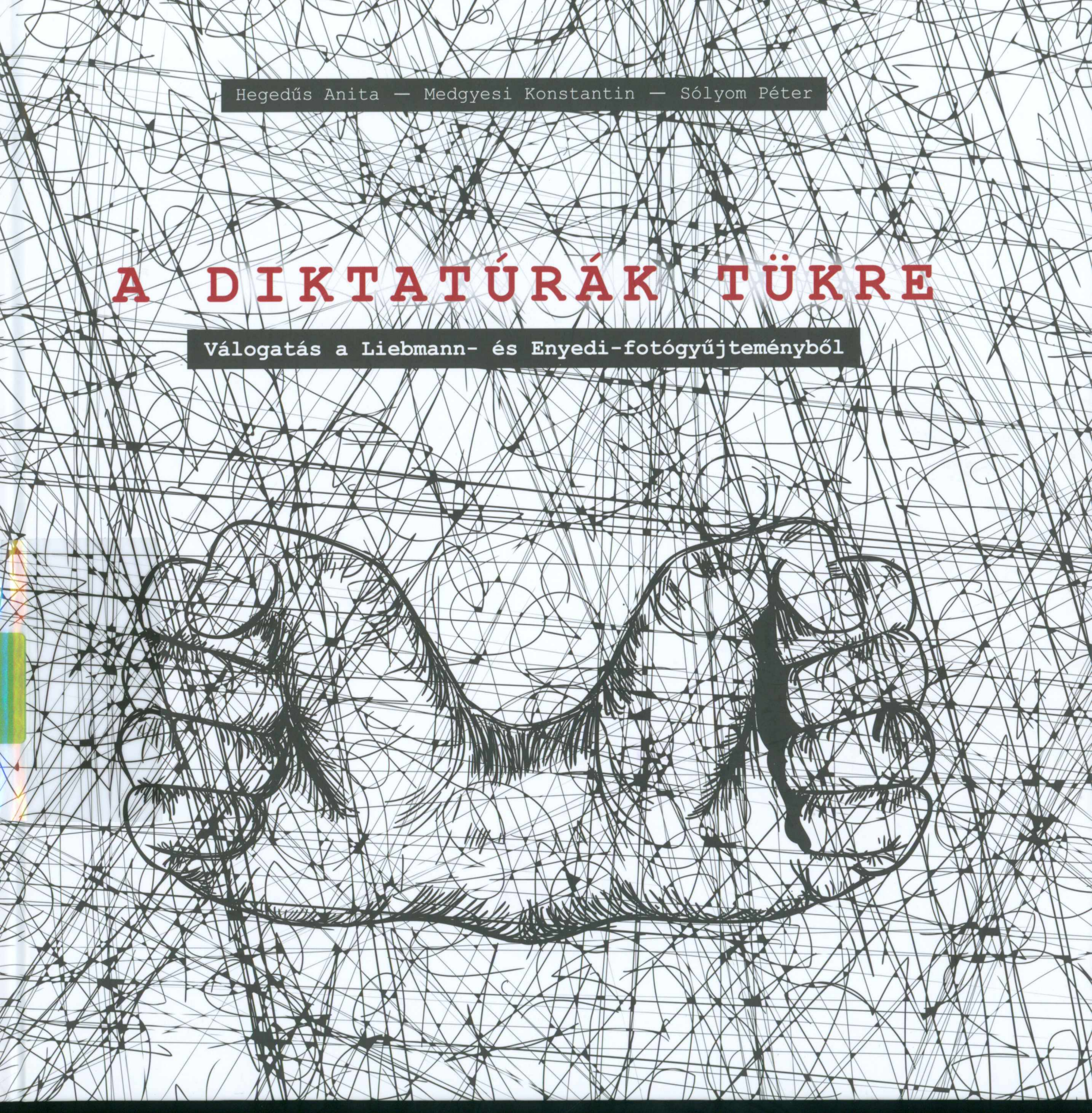

X 372101

Hegedűs Anita — Medgyesi Konstantin — Sólyom Péter

A DIKTATÚRÁK TÜKRE

Válogatás a Liebmann- és Enyedi-fotógyűjteményből

A DIKTATÚRÁK TÜKRE

Válogatás a Liebmann- és Enyedi-fotógyűjteményből

Szerkesztők:
HEGEDŰS ANITA — MEDGYESI KONSTANTIN — SÓLYOM PÉTER

Bevezető tanulmányok:
BAKOS ANDRÁS
MEDGYESI KONSTANTIN
PANEK SÁNDOR

Nyomdai előkészítés:
MAGYAR MILÁN

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001484601

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 2.

Kiadja:
Móra Ferenc Múzeum
6720 Szeged, Roosevelt tér 1-3.
www.moramuzeum.hu

Felelős kiadó:
Fogas Ottó, a Móra Ferenc Múzeum igazgatója

ISBN 978-963-9804-77-7

A kiadást támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

A pályázat címe: „A képi ábrázolások különbözőségei és hasonlóságai a rákosista, illetve a kádári diktatúra hétköznapjait illusztráló Liebmann-Enyedi fotógyűjteményben” (650132/0038)

KÖSZÖNJÜK, MAGYARORSZÁG!

Nemzeti Kulturális Alap

Nyomdai kivitelezés:
Generál Nyomda Kft.
6728 Szeged, Kollégiumi út 11/H

X 372101

Hegedűs Anita — Medgyesi Konstantin — Sólyom Péter

A DIKTATÚRÁK TÜKRE

Válogatás a Liebmann- és Enyedi-fotógyűjteményből

Szeged
2024

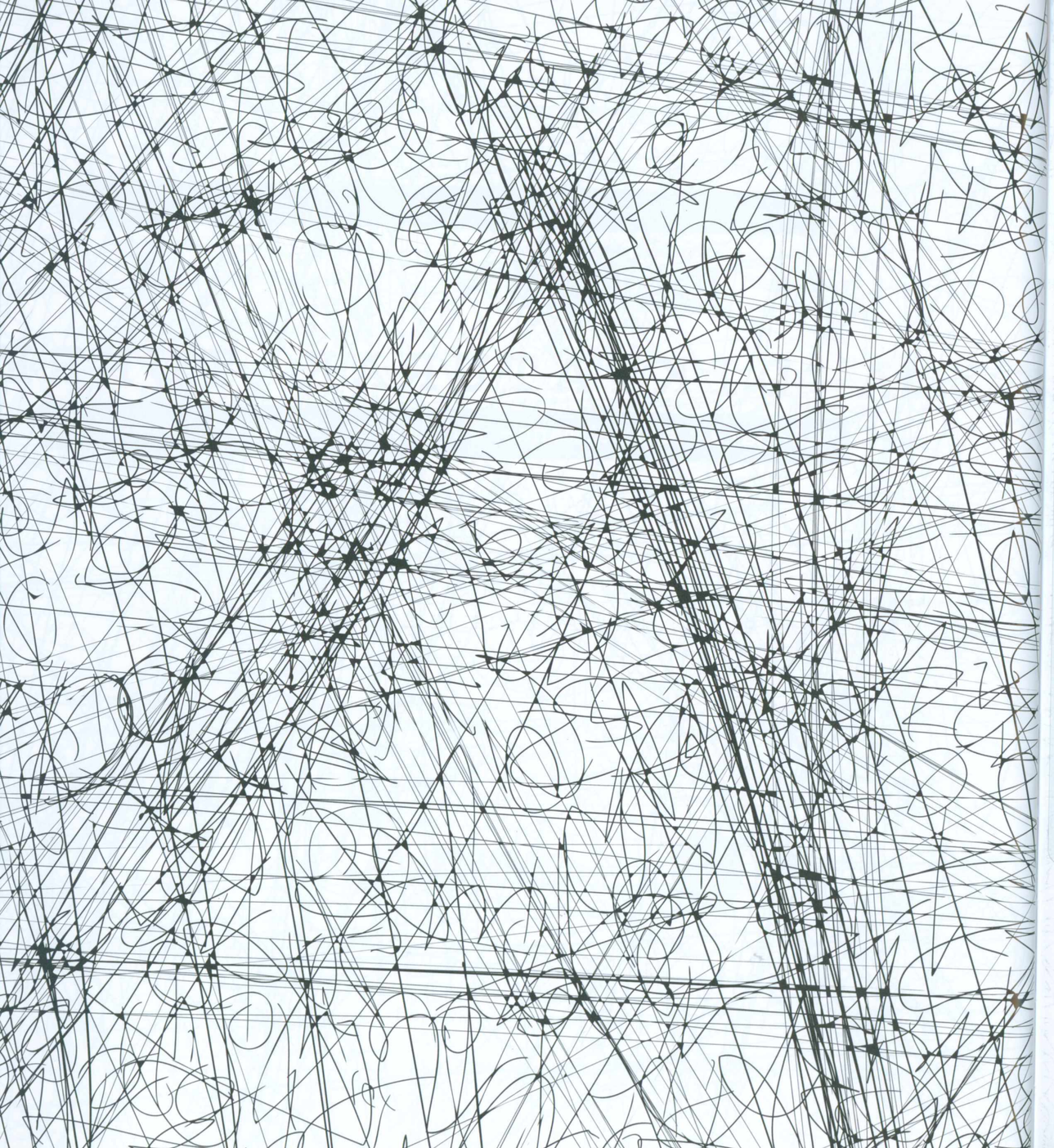

Tartalomjegyzék

Medgyesi Konstantin:
Fotók fogságban
A demokrácia és a diktatúra képi narratívái _____ 7

Panek Sándor:
Egy nap – egy szem az aranyláncból
Liebmann Béla élettörténetei _____ 17

Bakos András:
Az ember elmegy, de a kép marad, és jól öregszik
Enyedi Zoltán, a fotóriporter _____ 63

A diktatúra névadói Szegeden _____ 69

A közterek és épületek mint a történelem színpadai _____ 85

Arcok a történelemből _____ 99

Az arctalan tömeg _____ 131

Arcok a hétköznapokból _____ 143

FOTÓK FOGSÁGBAN

a demokrácia és a diktatúra képi narratívái

Ebben a kötetben Liebmann Béla és Enyedi Zoltán történeti értékű fotóival találkozhatnak az olvasók. A felvételek a XX. századi magyar történelem három kurzusából merítenek: láthatóak fotók a koalíciós évekből (1944—1948), a Rákosi-korszakból (1948—1956) és a Kádár-rendszer (1956—1988) időszakából.

Az 1944 és 1948 közötti néhány esztendőt egyfajta „próbálkozó" demokráciának tekinthetjük. Különböző megközelítések lehetnek arra vonatkozóan, hogy milyen volt ennek a demokráciának a minősége, és meddig tartott ez a kísérlet, melyről korábbi kutatásaink során beszámoltunk (Medgyesi, 2017; Medgyesi, 2019). Jelen kötet szempontjából viszont annak van nagyobb jelentősége, hogy a bemutatott válogatás segítségével jobban érzékelhetjük a demokrácia és a diktatúra képi világa közötti hasonlóságokat és különbségeket, de az is izgalmas kérdés, hogy van-e vizuális cezúra a Rákosi-korszak és a Kádár-rendszer között.

Az albumban két országos jelentőségű szegedi fotóriporter alkotásait ismerhetik meg. A történettudományi kutatás feladata az, hogy az esztétikai dimenziókon túlmenően a felvételek kontextusát is érzékeltetni tudjuk. A közölt képek mögött kitapintható az ideológiai szándékoltság, átélhető a pár esztendős demokrácia hétköznapjainak viszonylagos szabadsága, illetve a kemény és puha diktatúra alakváltozásai. Reményeink szerint ebben a kötetben a két fotográfus képei által nyomon követhető az az ábrázoláselméleti fordulat, amikor a Rákosi-korszak egysíkú képi világát, torz és hamis vizualitását felváltja a kádári világ átalakuló szimbolikája.

*

Liebmann Béla a XX. század legendás képi krónikása volt. Végigélte a XX. századot. Kilencvennyolc évesen hunyt el 1996-ban. Az első világháborúban katonaként harcolt Doberdónál, a világégést követően túlélte a spanyolnáthát. 1922-től élt Szegeden, ahol személyes ismerősei között tudhatta Móra Ferencet, Juhász Gyulát és Szent-Györgyi Albertet. Szeged tekintélyes fotográfusa lett a két világháború között. A holokausztot ő maga túlélte, de felesége és kislánya nem. A második világháború utáni években szegedi témájú képei országos nyilvánosságot kaptak. Az 1956-os forradalomról készült képei történelmi jelentőségűek.

A 2009-ben elhunyt Csongrád megyei fotográfus, Enyedi Zoltán egy közel yvenezer darabból álló kollekciót hagyott az utókorra. Enyedi képriportja- l 1967-től találkozhattak a megyei közéletet figyelő újságolvasók.

Enyedi Zoltán 1939-ben született Makón. Már gyermekkorában vonzódott a mű- zethez, pasztellel foglalkozott, később egy makói „fényképész kisiparos- " tanulta ki a szakmát. Közel negyven évig dolgozott a Csongrád Megyei lap fotóriporterekéntt; a fontos megyei eseményekről készült fotóit közölte élmagyarország is, de képeire az országos lapok is igényt tartottak. Enyedi tán azt vallotta: a sajtófotográfus közvetítő a mindennapi élet történései az újságolvasók között, s ehhez nagyfokú kíváncsiság kell a világ dolgai nt. Enyedi Zoltán — Liebmannhoz hasonlatosan — nem volt politikai szereplő, kívánta közvetlenül befolyásolni a közélet történéseit, hatni legfeljebb yképeivel akart.

*

ly dilemma, hogy a képek, a fotók mennyire képesek ábrázolni a valóságot. és Milic (2010) kommunikációkutatók hangsúlyozzák, hogy a valósághűség extusfüggő. Amit bizonyosan állíthatunk, hogy a fotó mint sajátosan egyedi let ideológiailag súlyosan kitetté, kiszolgáltatottá vált a XX. században. gyvári Lajos kulturális antropológus állapította meg, hogy a vizuális pro- nda, amely a fotográfiákat alapvető manipulációs munícióként használja fel, deológia primátusán alapul (Somogyvári, 2019). A képmanipulációs struktúra lvétel előállításának, beállításának kontextusán, illetve a létrejövő fo- áfia felhasználását érintő szerkesztői vagy hatalomtechnikai döntésen alapul. vizuális) propaganda lényege a gondolkodás kereteinek meghatározása, ennek n pedig a valóságról alkotott kép befolyásolása, diskurzusok létrehozása és k kiszorítása, olyan tudás létrehozása, mely egy adott hatalom és közösség ára releváns" — fogalmaz Somogyvári (2019: 114).

képek, felvételek, fotóriporteri alkotások felhasználásának politi- deológiai célja a társadalmi jelenségek befolyásolása, ezért is lehet az, e fogalmak (kép, valóság, propaganda) végzetesen összegabalyodnak vagy feloldódnak egymásban. Mindehhez kapcsolódik Hornyik Sándor művészet- nész radikálisnak tűnő, de gondolatgazdag megállapítása: „A 21. század n vált nyilvánvalóvá, hogy a vizuális kultúra kutatása, avagy a vizua- tudománya már egyáltalán nem a képekre fókuszál, hanem sokkal inkább deológiára, illetve az ideológiakritikára" (Hornyik, 2014: 65). Mindezen ségek együttesen valóban azt támasztják alá, hogy a különböző ábrázolások, , fotóriporteri felvételek vizsgálata már nem pusztán a tartalmi elemekről szól, hanem jóval inkább az egymást kizáró világmagyarázatok kontextusba helyezéséről. Megállapíthatjuk: a képeket, fotográfiákat felhasználó mindenkori politikai aktorok a saját maguk ideológiáját/világmagyarázatát szolgálva képi kódokat csatasorba állítva manipulálják a közgondolkodást.

Hannah Arendt filozófus a totalitarizmus és a propaganda viszonyáról írva állapítja meg: az ideológiavezérelt propagandára azért van szükség, mert a diktatúrák mindenkori célja, hogy ideológia doktrínáit a mindennapok során „valósággá tegyék" (Arendt, 1992). Arendt szerint „a propaganda a totalitarizmus egyik, ha nem a legfontosabb eszköze a nem totalitárius világhoz való viszonyban" (Arendt, 1992: 427). A filozófus úgy véli, hogy a diktatúráknak permanens jelleggel győzelmekre van szükségük. Ebből kiindulva még érthetőbbé válik, hogy miért is volt annyira fontos a kommunista diktatúra időszakában a számtalan rendszerlegitimáló tömegrendezvény, és különösen azok tervszerű és professzionális megörökítése a fotóriporterek által.

*

Ahogy azt már említettük, az albumban nagyszámban találhatunk a koalíciós évekből történelmi jelentőségű fotókat. Az 1944 és 1948 közötti periódus a magyar történelem sajátos hangulatú és dinamikájú időszaka volt. A koalíciós évek talán legfontosabb politikai/ideológia küzdelme a demokrácia kontra diktatúra dichotómiában írható le. Történeti pradoxon, hogy a kommunisták az 1945-öt követő néhány évben végig magukat a demokrácia védelmezőjeként írták le. 1949-ben, már a virulens Rákosi-korszakban tették egyértelművé, hogy számukra a demokrácia egyenlő a proletárdiktatúrával. Formai értelemben, a kommunista frazeológiát figyelembe véve 1948 után egészen a rendszerváltozásig proletárdiktatúra uralkodott Magyarországon; a második világháború utáni rövid demokratikus időszakot évtizedeken át a diktatúra politikai kultúrája és ideológiája jellemezte.

Érzékletesen mutatja be a kommunista/szovjet demokrácia-felfogás sajátosságait Raymond Aron filozófus, aki a Demokrácia és totalitarizmus című monografikus igényű kötetében foglalkozik a kérdéssel (Aron, 2005). A filozófus a polgári demokrácia struktúráját „alkotmányos pluralista" rendszerként írja körül, a szovjet/kommunista rezsimet pedig mint az „egypárti monopólium" rendszerét határozza meg. „A kommunista oligarchia hatalmát úgyis felfoghatjuk, mint a demokratikus eszme egy másfajta leképezését. A népszuverenitás, illetve a proletariátus szuverenitása egy pártra száll át, amely a nép vagy a proletariátus élcsapata" — írja Raymond Aron, aki szerint a polgári demokrácia világára az a jellemző, hogy a választási harc szimbolizálja a szuverenitást,

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED

szovjet demokrácia karakterét az egyhangú jóváhagyási ceremónia adja meg. úgy véli, ez a különbség a két rendszer között egyáltalán nem formai, nem lagos, hanem „lényegbeli", ami kihat a „közösség létének miként jére."

an Majszkij szovjet külügyi népbiztoshelyettes 1944 elején A jövendő kívánatos alapelveiről című feljegyzése foglalta össze a Szovjetunió égiai céljait a második világháború utáni „rendezéssel" kapcsolatosan. ető diplomata arról ír, hogy a szovjetek célja a háború utáni időszakra kozóan az, hogy a Vörös Hadsereg által megszállt országok „társadalmi dezkedése a népfront eszméjének szellemében a széles demokrácia elve- ugodjék" (Majszkij, 1996). A Majszkij-tervezet demokrácia-értelmezése netősen kétértelmű. A szöveg egyik vetülete arról szól, hogy a háború ezését követően a megszállt területeken a Szovjetunió nem szándékozik al - a polgári demokrácia ellentétpárjának tekintett - proletárdiktatúrát etni, vagyis elfogadja a „széles demokrácia" elveit, de a másik szövegré- ár azt a szempontot érinti, miszerint létezik valamiféle célkitűzés arra, az érintett országok majdan „az igazi demokrácia útjára" lépjenek, ami kij fogalomhasználatában a szocializmust jelenti. Majszkij két demokrá- anelt használ: az egyik a „széles demokrácia", a másik pedig az „igazi rácia." E stratégiai fontosságú forrásból is látszik, hogy a szovjetek az siszta koalícióból fakadó szövetségesi kényszerűségből időlegesen elfo- a demokrácia szélesebb értelmezését, az „igazi" demokráciának viszont t politikai berendezkedésüket tartják (Majszkij, 1996).

kommunista/szovjet demokrácia-felfogás megértéséhez juthatunk közelebb Gyula egy gondolatkísérlete által is (Szekfű, 1983). Szekfű a szov- háború utáni magatartásának hátterét kívánta megérteni, megértetni: hogy az angolszászoknak megígérték az elfoglalandó államok demokratikus dezését, de viszont ők a szovjet berendezést tartják demokratikusnak" fű, 1983: 83-84). Szekfű Gyula meglátását támasztja alá a világ zsdanovi sztása teóriájának létrejötte. Zsdanov ugyan '44—'45-höz képest két később mondta el híres beszédét a „két tábor" elméletéről, de az érvelés ája egyértelműen azt támasztja, amit Szekfű mond, vagyis, hogy a szovjet losságok hitték és vallották, az ő rendszerük az „igazi" demokrácia. Mint ert, Zsdanov, az SzKP főideológusa a Szklarska Poreba-i tanácskozáson t arról, hogy a világban két tábor alakult ki: az egyik az „imperia- demokráciaellenes," melynek „az amerikai világuralom megteremtése és krácia megsemmisítése a célja," míg a másik az „imperialistaellenes, atikus tábor."

Rákosi Mátyás a Társadalmi Szemle 1949. januári számában A népi demokrácia néhány problémájáról címmel publikált elméleti jellegű tanulmányt (Rákosi, 1949). A kommunista pártvezető így deklarálta a népi demokrácia fogalmát 1949 elején: „A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet állama, mely csak úgy teljesítheti történelmi hivatását, ha következetesen halad a szocializmus felé vezető úton […] A népi demokrácia funkciójára nézve proletárdiktatúra szovjet forma nélkül" (Rákosi, 1949: 1-2). Rákosi Mátyás úgy vélte, a demokratikus polgári köztársaság is diktatúra, a burzsoázia diktatúrája. Rákosi értelmezése szerint a szabadságjogok rendszerére épülő polgári demokrácia is diktatúrát jelent a dolgozó néppel szemben. Tanulmányában Rákosi — Sztálinra hivatkozva — arra is választ ad, hogy melyek a proletárdiktatúra funkciói: a forradalommal szemben álló erők ellenállásának megtörése, a proletariátus építőmunkájának megszervezése és a külső ellenség elleni harc.

*

Az 1945 után Magyarországon fokozatosan alakult ki az új kommunikációs mező, „az instrumentalizált" (Ö. Kovács, 2012: 75) nyelv, amely struktúrának lényegi vonása, hogy a politikai kifejezéseket fegyverekként használja. Miután a társadalmi nyilvánosság tereiben a kommunisták elfoglalták a demokrácia kifejezést, az ellenfeleikre rásütötték a „demokráciaellenesség" vádját. E kommunikációs folyamat jellemzője, hogy a „szavak eredeti jelentéstartalmát" elveszik és kifordítják.

A kommunisták számára '45-öt követően évekbe tellett a demokrácia fogalmának elfoglalása, ezért a kifejezésért éveken keresztül kellett nyelvi offenzívát folytatniuk. Ezzel ellentétben a „reakció" fogalom birtoklásáért nem volt szükségük kommunikációs harcra. A reakció nyelvi kifejezést a háború befejezésétől kezdve kizárólagos jelleggel uralták a kommunisták. A reakció fogalma a nyilvános térben történő megbélyegzés leghatékonyabb eszközévé vált a Magyar Kommunista Párt kommunikációs stratégiájában. A „reakció" kifejezés mint „billog" olyan nyelvi eszközt teremtett, amivel szemben nem tudtak védekezni az ellenfelek. A reakciósság vádja az 1945-öt követő években a fokozódó nyelvi terror eszközévé vált a kommunisták kezében. John L. H. Keep a sztalinizmus markáns jellemzőjének, „halálos logikájának" az ellenségkép iránti igényt tartja. Keep (1995) úgy véli, a kommunista gondolati struktúra csak úgy tudja fenntartani magát, hogy állandóan mozgósítja a híveit vagy az állampolgárait egy szüntelen küzdelem keretében a külső és belső ellenség ellen. „Ahol nem voltak ellenségek, ott meg kellett teremteni őket" — írja Keep (1995: 9). E jelenséget, folyamatot hívja a politikatudomány az ellenség megkonstruálásának.

E kötetben szereplő számos fotó is bizonyítéka, egyfajta képi megjelenítője az előbb említett nyelvpolitikai és ideológiai küzdelemnek. Láthatjuk, hogy miként változtak az aktuális ellenségek, és hogyan formálódtak vagy éppen deformálódtak a legfontosabb politikai üzenetek.

Az album legzordabb, legridegebb fotográfiái a Rákosi-korszakból valók. E felvételek a vizuális illusztrációi a diktatúra zárt struktúráinak.

*

Könyvükben számos Kádár-korszakbeli fotót közlünk. Nyilvánvaló, hogy az ebben az időszakban készült felvételek is a diktatúra politikai termékei. Az is tény azonban, hogy a hatvanas évektől a vizuális propaganda kellékei változóban voltak, az ideológiai jelleg is puhult. Az utóbbi évtizedben a Kádár-korszakot illusztráló archív fotók az internetnek köszönhetően egyre nagyobb szerepet kapnak a nyilvános térben. Az online hírportálok esetén is komoly érdeklődés figyelhető meg, de főként a közösségi média felületein, a régi fotókat pozicionáló oldalakon érzékelhető a hetvenes-nyolcvanas éveket ábrázoló képek népszerűsége. A szabad felhasználású Fortepan online fotógyűjteménynek köszönhetően pedig tízezerszámra találkozhatunk a digitális világban a kádári puha diktatúra fotográfiáival; ebből fakadóan a fiatalabb korosztályok is beleütközhetnek a „netes országúton" a Kádár-korszakot illusztráló felvételekbe.

A rendszerváltozás után több mint három évtizeddel immáron megfelelő kommunikációs tér nyílhat a Kádár-rendszer bonyolult történeti összetevőinek áttekintésére. Arra kell választ találnunk, hogy az 1956-os forradalom utáni kommunista diktatúra mindennapjainak világát illusztráló fotográfiák miként, milyen társadalomtörténeti változásoknak, paradigmaváltásoknak köszönhetően válhatnak identitáserősítő vizuális kódokká. Hogy történhet meg az, hogy a diktatúra antipatikus viszonyai ellenére a korszakot megidéző fotók pozitív érzelmeket képesek kiváltani — akár kifejezetten antikommunista emberekből is? Ha e kérdésre választ kívánunk adni, akkor először a Kádár-korszakot társadalomtörténeti dimenzióból vizsgáló történészek álláspontját érdemes megismernünk.

Majtényi György (2020) amellett érvel, hogy a korszakot nem szabad egységes egészként értelmeznünk. A történész azt is hangsúlyozza, hogy a Kádár-korszak változó értelmezéséhez hozzákapcsolódnak az időszakot megélt különböző nemzedékek érzései, viszonyulásai is: „Az a kép, amely a Kádár-korról kialakult, ugyanakkor nem független azoktól a személyes, emocionális képektől, élményektől, amiket az egyének és a családok megőriztek a korszakról. Ezek sokszor szinte teljesen függetlenek a diktatúra lététől, még ha annak világában is születtek vagy ahhoz látszólag közvetlenül kapcsolódnak. Kádár János halála egybeesett a rendszerváltással. Emiatt is volt lehetséges az, hogy a rendszerváltást követő csalódás, a különböző negatív társadalmi folyamatok — a tömegessé váló munkanélküliség, a szegénység, a fokozódó eladósodás — utóbb kedvezően befolyásolták a Kádár-kor megítélését a rendszerváltást követő időszakhoz képest is" — írja Majtényi (2020: 230-231).

A Kádár-korszak megértéséhez azzal is tisztában kell lennünk, hogy az 1956 és 1988 közötti időszak nem értelmezhető az '56-ot megelőző brutális állami terrortól, Rákosi Mátyás diktatúrájától függetlenül. Kádár János rezsimje is elnyomó volt — főként az 1963-as konszolidációig —, de a Rákosi-korszak fojtogató légköréhez képest Kádár több évtizedes hatalomgyakorlása elviselhetőbbnek bizonyult a magyar társadalom számára. Az 1956-os forradalmat követő évek kegyetlen megtorlása soha nem gyógyuló seb a magyar történeti emlékezetben, de a hatvanas évektől a rendszer folyamatosan puhult. Az emberek azt tapasztalhatták meg, hogy jobban élnek, mint korábban. Mindez a jelenség — a növekvő gazdasági problémák ellenére — a nyolcvanas évek társadalmi közérzületére is kihatott, így nem véletlen, hogy azok az emberek, akik a hetvenes-nyolcvanas években voltak fiatalok, évtizedekkel később visszapillantva egyfajta sajátos békeidőként tekinthetnek a Kádár-korszak gulyáskommunizmusára.

A témakör másik kiváló kutatója, Slachta Krisztina történész a generációk egymás mellett élő különböző élményanyagát hangsúlyozza, amikor a Kádár-korszak sokrétű értelmezési keretéről szól: „A Kádár-korszak alapvetően meghatározza generációk politikai, társadalmi, kulturális szocializációját, a jelenkori Magyarország önmagáról és a nyugati világról kialakított képét, vagyis meghatározza jelenkori közös, társadalmilag konstruált valóságunkat is. A korszak sokak fejében — és a fiatalokban élő képről is ezt mondhatjuk — egy kis ideológiai propagandával leöntött, mégis egy kedélyes, kellemes, hétvégi házikók és Trabantok, majálisok és táncdalfesztiválok között eltöltött időszakként él" — fogalmaz Slachta (2019: 90-92).

Mindezekből következően azt a tényezőt érdemes kiemelnünk, hogy a mai ifjú nemzedék szempontja a Kádár-korszak kapcsán az lehet, hogy megértsék: szüleik, nagyszüleik milyen világban éltek, milyen korszakban voltak gyerekek, mi hatott rájuk. Az Y és a Z generáció motivációja a Kádár-rendszer kapcsán a családi kötelékek feltárása, megértése. Gyakran nézhetnek olyan képeket a hetvenes-nyolcvanas évek, a puha diktatúra időszakából, amikor a szüleik nebulók vagy az idős nagyszüleik még ifjú emberek. Ebből következően a mai fiatalok a legkisebb mértékben sem politikai vagy akár társadalomtörténeti nézőpontból

kötődnek a Kádár-időszakhoz, hanem inkább egy generációs nosztalgián keresztül. Vizuálisan azonosítják a Kádár-korszakról szóló fotókat a szüleik, nagyszüleik világával.

*

A fotóalbumban öt fejezetben mutatunk be képeket az 1945 utáni Szegedről, a koalíciós évek demokráciájáról, a Rákosi-korszak világáról, illetve a Kádár-rendszer mindennapjairól.

Az első blokkban a diktatúra névadóinak, Rákosi Mátyásnak és Kádár Jánosnak szegedi látogatásairól fennmaradt fotókkal találkozhatnak az érdeklődők. A következő fejezetben szegedi köztereket, épületeket láthatunk; helyszínek, amelyeket naponta érintünk, ahol rendszeresen megfordulunk, de amelyek egykoron történelmi eseményeknek biztosítottak terepet, színpadot és hátteret. A harmadik fejezetben országosan ismert közszereplőkről készült felvételeket közlünk. „Az arctalan tömeg" című blokkban markánsan nyilvánulnak meg a különböző korszakok ideológiai determináltságai. A hétköznapi „arcokat" és karaktereket ábrázoló részben a mindennapi élet apró momentumai jelennek meg.

Stemlerné Balog Ilona fotótörténész arra hívja fel a figyelmet, hogy egy fénykép nem ugyanazt üzeni a kortársaknak és az utókornak: „A kortárs birtokában volt az akkori mindennapi élet ismeretanyagának, és amit egy korban mindenki tudott, azt általában nem írták le, ezért azt ma nem könnyű kibontani. A képeket őrző közgyűjtemény, illetve a korszakát, témáját jól ismerő, a felvételt használni kívánó történész közös feladata a képhez kapcsolható ismeretek feltárása. A fényképeket meg kell szólaltatni" (Stemlerné, 2009: 8).

E kötet célja, hogy Liebmann Béla és Enyedi Zoltán kiváló fotóit a demokrácia és a diktatúra narratíváin keresztül képesek legyünk (újra) megszólaltatni.

Medgyesi Konstantin

A kötetben szereplő fényképek készítőit az alábbi ikonokkal jelöljük:
■: Liebmann Béla
▲: Enyedi Zoltán

Irodalom

Arendt, Hannah (1992): *A totalitarizmus gyökerei.* Budapest: Európa Könyvkiadó.

Aron, Raymond (2005): *Demokrácia és totalitarizmus.* Budapest: L'Harmattan Kiadó – Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszék.

Bell, Philip. – Milic, Marco (2010): *A tartalomelemzés és a szemiotikai elemezés kombinálása.* In: Blaskó Ágnes – Margitházi Beja (szerk.): Vizuális Kommunikáció. Budapest: Typotex Kiadó, 411–434.

Hornyik Sándor (2014): *A képek és a dolgok. A vizuális kultúra archeológiája a fotográfia mentén.* In: Disegno – a designkultúra folyóirata. 2014/1, 62–77.

Izsák Lajos (1992): *Az egypártrendszer létrehozása Magyarországon.* In: Történelmi Szemle, 1992/1–2., 61–93.

Keep, John L. H. (1995): *Last of the Empires: A History of the Soviet Union.* New York: Oxford University Press.

Majszkij, Ivan M. (1996): *A jövendő világ kívánatos alapelveiről (1944).* Fordította és közreadja: Baráth Magdolna. In: Külpolitika, 1996/3–4., 154–184.

Majtényi György (2020): *A Kádár-kor társadalma.* MTA doktori értekezés. Elérhető: http://real-d.mtak.hu/1381/8/dc_1784_20_doktori_mu.pdf Letöltés időpontja: 2024. 01. 22.

Medgyesi Konstantin (2017): *Demokrácia-diskurzus(ok) Magyarországon az 1945 és 1949 közötti időszakban és időszakról.* Doktori disszertáció. Szegedi Tudományegyetem (SZTE), Történelemtudományi Doktori Iskola.

Medgyesi Konstantin (2019): *Szavakkal ölni: Demokráciadiskurzus(ok) Magyarországon az 1945 és 1949 közötti időszakban és időszakról.* Hódmezővásárhely: Tornyai János Múzeum és Közművelődési Központ, Emlékpont.

Ö. Kovács József (2012): *A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965.* Budapest: Korall.

Rákosi Mátyás (1949): *A népi demokrácia néhány problémájáról.* In: Társadalmi Szemle, 1949/1., 1–6.

Somogyvári Lajos (2019): *„Tudjuk azt, hogy május 1-je nagyon jelentős kérdés…" Vizuális propaganda az ötvenes-hatvanas években. Per Aspera ad Astra.* In: A Pécsi Tudományegyetem Művelődés- És Egyetemtörténeti Közleményei, 2019/1., 99–120.

Slachta Krisztina (2011): *Kádár-korszak, társadalmi átalakulás a Kádár-korszakban.* In: Árkádia, Történelem oktatási portál, 2011/4., o.n. Elérhető: https://www.academia.edu/20408636/K%C3%A1d%C3%A1r_korszak_t%C3%A1rsadalmi_%C3%A1talakul%C3%A1s_a_K%C3%A1d%C3%A1r_korszakban_Oktat%C3%A1si_seg%C3%A9danyag Letöltés időpontja: 2024. 01. 22.

Stemlerné Balog Ilona (2009): *Történelem és fotográfia.* Budapest: Osiris Kiadó-Magyar Nemzeti Múzeum.

Szekfű Gyula (1983): *Forradalom után.* Hasonmás kiadás. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: Glatz Ferenc. Budapest: Gondolat Kiadó.

EGY NAP — EGY SZEM AZ ARANYLÁNCBÓL

Liebmann Béla élettörténetei

Liebmann Béla német kultúrájú zsidó családban született Temesváron 1899. június 23-án, Liebmann Gyula és Kohn Flóra harmadik gyermekeként. Kiterjedt család volt, édesapja részéről 9-en voltak testvérek; kereskedők, tisztviselők a monarchia városaiban. A családban becsülete volt a polgári igyekezetnek és a tanulásnak; édesanyja azt az álmot dédelgette, hogy egykor majd mindhárom fia híres lesz, akár anyai nagybátyjuk, akiről a családi emlékezet úgy tartotta, hogy ő az autóindex szabadalmazója. Jómódú életük egyszerre megváltozott, amikor Liebmann Gyula vagyona egy gabonatőzsdei spekuláció miatt elúszott. A hirtelen nehéz helyzetbe került család a legkisebbik fiút 1912-ben kénytelen volt kivenni a gimnáziumból (M. Kir. Állami Főgimnázium Temesvár, 1909—1913). Bélából a harmadik gimnáziumi év közben egyszerre inas lett Hoch Károly temesvári optikai és orvosi műszerboltjában. A műhelyben nem tartottak fotóeszközöket; művégtagokat, orvosi eszközöket készítettek. Liebmann Béla is optikusnak és orvosi műszerésznek készült.

A család otthon németül beszélt, noha a szülők tudtak magyarul is. Liebmann Béla ötéves korában kezdett magyarul beszélni. *„Mikor hatéves koromban beírattak a temesvári elemi iskolába, az értesítőmbe azt írták: beszél németül, törve magyarul. Ma is tökéletesen bírom a németet, még gótikusan is olvasok és írok”* — mesélte 90 éves korában adott interjújában Kincses Károly fotótörténésznek (Kincses, 1990). *„A Bánát egy fogalom, ott németül, románul, szerbül és magyarul beszéltek, ez Temesvár sajátossága. Mi a nagymamám miatt németül beszéltünk, mert egy kukkot sem tudott magyarul, de ő segítette anyagilag a családot, úgyhogy az ő kedvéért mindenki németül beszélt.”* A nagymamának volt szerepe abban is, hogy Liebmann Béla megismerte a zsidó vallást: *„Temesváron arányában sokkal több zsidó volt, mint Szegeden. Itt csak a templom volt ilyen nagy. Engem otthon nagyon vallásosan neveltek — nem a szüleim, hanem a nagymama részéről. Ő magyarul nem is tudott, ezért mi otthon németül beszéltünk, hogy a nagymama értse, amit mondunk. A nagymama nevelt engem; megtanított héberül írni, olvasni, fordítani. Szombatonként nekem kellett elkísérnem a templomba, míg a család többi tagja csak a nagy ünnepekkor ment oda. Megtanultam tőle a zsargon nyelvet is, ami a jiddis meg a német keveréke. Én ezt ma is ismerem, ma is beszélem, de hol van már, aki érti!”* — emlékezett 1989-ben a Szegedi Egyetem című lapban (Gőz, 1989).

A szülők Temesvárott a magyar közösségbe illeszkedve képzelték el a jövőt. Pikó Andrásnak adott rádiós interjújában mesélte 1989-ben Liebmann Béla, hogy amikor anyagi veszteségük után költözniük kellett, továbbra is a temesvári Gyárváros Kossuth terén kerestek lakást, mert Liebmann Gyula a helyi Kossuth-párt alelnöke volt. *„Ragaszkodott, hogy ott kell neki lakni. Lebontották a házat, ahol születtünk, (…) és kérem szépen, addig keresett utána az édesanyám, míg talált egy négyszobás lakást a Kossuth téren, amihez megvolt az anyagi feltételünk. A szerencse mindig segít, a nagymama megtudta, hogy bajba vagyunk, eladta a házát a Farkas utcában, és bejött hozzánk a négyszobás lakásba, és ő fizette a lakbért. A papa fanatikus Kossuth-párti volt, nagy magyaros bajuszt viselt és 190 centi magas volt. Édesanyám csak 155 centire nőtt, vannak képek róluk, nem véletlen, hogy apám feleségül vette, gyönyörű asszonyka volt”* (Pikó, 1989).

Béla viszont nem lett magas, édesanyja kis termetét örökölte, és tőle vitte magával az előrejutás igyekezetét is. *„Amikor anyám kivett a 3. gimnáziumból, vigaszként azt mondta: ügyvéd nem leszel, de meglátod, híres leszel, gazdag leszel. Az ő hite adott erőt, amikor inasként mostam föl az üzletet, s amikor elindultam a pályán”* — mondta Chikán Ágnes interjújában 1991-ben (Chikán, 1991).

Egyelőre azonban Liebmann Béla 15 éves volt és kitört az első világháború. A család férfitagjait sorra behívták. Legidősebb bátyja, Liebmann Leó Verdunnél megsebesült, majd hazakerült a temesvári hadikórházba. Fiatalabb bátyja, Rezső és 49 éves édesapja Galíciába kerültek 1916-ban. Az idős Liebmann Béla mesélte 1989-ben Polner Zoltán újságírónak, hogy a háború kitörését a család döbbenten fogadta, de abban egyetértettek, hogy a 15 éves gyerekre „nem lesz ott szükség”. Mire 18 éves lett, még mindig háborúztak, őt is behívták. *„Amikor bevagonírozták, anyám ott siránkozott a pályaudvaron. Még most is emlékszem, amikor odaszólt az őrmesternek: Vigyázzon a fiamra, most utazik először!”* (Polner, 1989)

Családi közbenjárásra a tüzérekhez protezsálták, gondolván, hogy nagyobb biztonságban lesz, mint a gyalogosoknál. A tüzéreknél azonban kis termete miatt műszaki tüzéri feladatra jelölték ki, Weiner-Neustadtba (Bécsújhelyre) irányították, ahol arra képezték ki, hogy hang- és fénymérő műszerekkel bemérje az ellenség ágyúit. *„Kezdődött az éhezés, 1917 végén nem volt már ennivaló Ausztriában. A Monarchiában éheztek az emberek, különösen a katonák. Elég az hozzá, egy piszkos barakkban öt hét alatt elvégeztem a tanfolyamot és megkaptam az első csillagot. Németül tanultunk, de ez nekem nem okozott gondot, hisz otthon németül beszéltünk.”* A család számítása azonban nem vált be, tanfolyam után rögtön a frontra küldték. Az isonzói csaták és a caporettói áttörés után érkezett meg a Piavéhoz. *„Hát, kérem, azt a helyzetet el kell képzelni”* — mondta erről Kincses Károlynak. *„Mellettem a gyalogos puskával visszalőhet. Mögöttem, nem is messze a könnyűtüzérség, az is visszalőhetett. Nekem meg fülemen a fülhallgató és a telefon, én nem tudtam lőni, de engem lőttek. Sokkal rosszabb helyzetben voltam, mint a gyalogos.”* A társai jobbról-balról hullottak; ő maga így emlékezett: *„véletlenek sorozata segített, hogy engem minden elkerült”* (Kincses, 1990).

Német nyelvtudásának köszönhetően a lövészárokból rövidesen egy híradós hadnagy mellé került a front második vonalába. Az öldöklő háború közepette Švejket idéző feladata lett. *„Mit csináljak én egy hadnagy mellett? Hát kitűnt a következő: mindig éjszakai szolgálatban leszek a szobájában, hogy őt a telefonon ne zavarja senki. Ha megszólalt a telefon, fel kellett vennem: Hier sprechen leutenant Vaja, a nevét kellett mondanom. Mondhatok akármit, ügyeskedjek, csak ne költse fel őt senki éjszaka”* (Kincses, 1990).

A kis Liebmann a híradós központból közelről látta a harmadik piavei csata összeomlott frontját és tízezer katona halálát. A visszavonulásnál a megáradt Piavén történt átkelésnél híradósként megmentett egy 200 fős német egységet (ezen a szakaszon a német egységet később vonták ki). Liebmann Béla ezután a Nagyezüst Vitézségi Érem mellé megkapta a német másodfokú Vaskeresztet: *„A bizonyos nagy offenzívában, a Piave túlsó oldalán ragadt körülbelül 200-240 német katona, akiknek a parancsnoksága ott én mellettem volt a Piave innenső partján. Ők a támaszponton voltak a túloldalon, itt volt a parancsnokságuk, s a parancsnokságnak megszakadt az összeköttető telefonja, csak az én telefonom működött már az egész vonalon ott abban a körzetben… az én telefonom összeköttetése révén tudták végül is átmenteni az itteni oldalra az ő embereiket; azoknak az életét mentettem meg. Mert, ha nem lett volna a vonal és a lehetőség, hogy velük telefonon tárgyaljanak, hogy már muszáj jönni... hoztak egy magas rangú tisztet, az parancsolt rájuk, olyan csökönyösek voltak. A végén aztán székekkel, asztalokkal, ágybetétekkel meg mindennel úsztak át a Piavén, és körülbelül egy kétszáz embert sikerült nekik átmenteni” (Bohó, 1982).*

Liebmann Bélának a zavaros visszavonulásnál szerencséje volt az említett hadnaggyal: *“A Tagliamento hídján már le volt törve kétoldalt a hídkarfa, a híd tele menekülőkkel és lovakkal, birkákkal. Aki beleesett, annak vége volt. Ott álltunk a hídfőn. A hadnagy úr mondta, hogy ő átmegy, fogjam meg hátul a derékszíját. Elindultunk. Aki mellém jött, azt jobbra-balra lökte, bika erős ember volt, és így átvitt a hídon”* — nyilatkozta 1990-ben Kincses Károlynak. Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. november 3-án megkötötte a padovai

fegyverszünetet Olaszországgal, de a visszavonulást még így is riadalom kísérte. Mivel az olaszok csak másnaptól tartották érvényesnek a fegyvernyugvást, aznap nagyszámú foglyot ejtettek. *„Akkor megint rohantunk északra, és végre elértük az osztrák határt. Ott egy hosszú vonat állt, mozdony nélkül, de láttam magasrangú tiszteket, tábornokokat, piros hogyhívjákkal, mondom, ezeket nem hagyják itt, az nem létezik. A vagonok zsúfolva, a lépcsőkön, tetőkön mindenütt menekülő katonák. Hát mondom, hadnagy úr, én itt nem tudok felszállni. Ő azt mondja, nem hagy itt. Kopogott a vonatablakon, leengedték az ablakot, azt mondja: egy nagyon fontos embert adok itt föl maguknak. Helyezzék el akárhogyan, kicsi az egész ember. Ezt meg kell menteni, megérdemli. A hadnagyom fölemelt és beadott az ablakon. Ott értem nyúltak, és föltettek a csomagtartóba. Elindultam a vonattal. Vilahban kiszálltam éjjel. Sosem felejtem el, kivilágított gyönyörű pályaudvar, tele elegáns emberekkel, és a peronon egy hosszú fehér lepedővel letakart asztal, csupa finom dolgokkal. Ez mind ismeretlen volt hónapok óta. Állt ott egy ember, kérdezte, mit szeretek? Mondom disznósajtot látok, azt mindig. Levágott egy nagy darab disznósajtot, adott egy nagy darab kenyeret. Kezdtem kotorászni, volt egy kis pénzem, de intett, hogy nem kell fizetni. Láttam, gyanús vagyok neki. Biztos tetves vagyok. Hát persze, hogy az voltam, ki nem volt ott tetves? Félt tőlünk mindenki. Aztán jött Bécs, jött Budapest, és hazaértem Temesvárra. Hát idáig jutottam kérem, hogy épkézláb hazakerültem”* — mesélte Kincses Károly interjújában (Kincses, 1990).

Temesvárt 1918. november 20-án a francia gyarmati hadsereg védelme alatt megszállták a szerbek, 1919. augusztus 3-án pedig a város román fennhatóság alá került. A románok katonai szolgálatra hívták be a férfiakat, plakátok jelentek meg, hogy Liebmann Béla korosztálya jelentkezzen katonai szolgálatra. Ekkor döntött úgy, hogy ezt nem várja be. *„Összejött a család, a Bélát mentsük meg, nem lehet román katona, menjen Magyarországra, ott a Náci bácsi Pesten! Akkor, kérem szépen, jelentkeztem ott, ahol repatriálnak. Írásokat kértek, lehordtak, piszkos gazember, itt hagyod a hazát, a román népet! Elég az hozzá, még egy kis verést is kilátásba helyeztek. Nem baj, kérem szépen, öt társam volt Temesváron, akik vállalták ezt, és együtt mentünk, először Aradra, ott két napig börtönben voltunk, repatriálási hogyhívják miatt. Két nap után jöttek, hogy kivisznek a határra. A határon nagyon gyanúsan viselkedtek; de eddig nem mondtam, öt kitüntetésem volt a háborúból, a Nagyezüsttől kezdve a német Vaskeresztig. Megmutattam ezeket a magyar határon egy főhadnagynak, aki már Héjjaséknak szolgált, azt mondja, rendben van, zsidó, te megtetted, téged nem bántunk, de ezekkel mi van? Hát mondom, barátok vagyunk, mind a fronton voltunk, véletlenül életben maradtunk. Azt mondja erre: elég bajunk van az itteni zsidókkal, most még onnét is jönnek, Romániából! Hát itt dühöngött az antiszemitizmus!”* (Kincses, 1990). Szegeden keresztül vitt az útja, meglátogatta Rezső bátyját, aki a szegedei Gyufagyár könyvelője volt. Budapesten akkorra már a Nemzeti Hadsereg toborzott. *„Megmondtam a nagybácsimnak, én nem akarok többet katona lenni. Akkor azt mondja: nem jelentünk be, a házmester ivópartner. Önkéntes volt a jelentkezés, mert a trianoni szerződés nem engedélyezett magyar hadsereget”* (Kincses, 1990).

Liebmann Béla Budapesten Juszt László és Gyula optikusok Múzeum körúti műhelyében helyezkedett el (Márok, 1994). A két testvér 1918 augusztusában nyitotta meg az üzletet, amely abban az időszakban látszerészeti cikkekkel, szemüvegekkel, nagyítókkal, valamint fényképezőgépekkel és fényképnagyítással foglalkozott. Liebmann itt tanulta ki a látszerészi szakmát, és amatőr fotósként itt kezdett el fotózni is. A fényképész iparengedélyt csak jóval később, 1937-ben Szegeden váltotta ki (Fári, 2017). A fényképezéshez hozzásegítette, hogy a szemközti Múzeum Kávéház az akkori fotóriporterek, hírlapírók találkahelye volt.

A fotóriporteri szakma Budapesten ezekben az években kezdett kibontakozni. A képes lapoknak, a Színházi Életnek vagy a Tolnai Világlapjának már saját fotóriportere volt. A Pesti Hírlap csak 1924-től kezdett fotókat közölni és Politzer Imre személyében 1925-től alkalmazott fotóriportert (Pesti Hírlap, 1925); későbbi interjúiban, valószínűleg rosszul emlékezve az időpontra, őt nevezi meg Liebmann Béla, mint aki bevezette a Pesti Hírlaphoz és laboratóriumi lehetőséget is biztosított neki. Ha valóban ő az, akkor Politzer Imrével Liebmann Béla később, az 1920-as évek végén találkozhatott, és kapcsolatuk Szegedről is megmaradt. Erre utal Liebmann visszaemlékezése, miszerint 1931. szeptember 13-án hajnalban a Pesti Hírlap riporterének autóján sietett a biatorbágyi vasúti merénylet színhelyére (Kincses, 1990).

A vidéki lapok jóval később, az 1930—40-es években is csak szórványosan és gyenge minőségben jelentettek meg fotókat. A korabeli nyomdatechnikához ugyanis a fényképekről ónből készült kliséket kellett készíteni, és ezeket a falapokra szerelt ónlemezeket helyezték tördeléskor a nyomdai laptükörbe. A klisékészítés erre szakosodott üzemet igényelt; Budapesten, ahol a lappiac jobb megtérülést biztosított, több kliséüzem is működött, míg a szegedi 5-6 kisebb példányszámú újsághoz nem érte meg cinkográfiára beruházni. A szegedi témájú fotókat emiatt előbb a fővárosba kellett küldeni, majd az elkészült lemezeket vissza kellett szállítani a nyomdába; emiatt a lapok nem is gondolhattak arra, hogy a napi aktualitások riportfotóit közöljék. Az első szegedi kliséüzem a Délmagyarország nyomdája mellett kezdett üzemelni 1929-ben. Ennek

eredményeképpen a lap 1930-tól 1931 tavaszáig terjedő lapszámaiban jelentek meg riportképek. Ez az üzem később nem működött tovább, a lap legközelebb 1947-ben közölt fotókat.

Liebmann Béla legkorábban készült fotói — Duna-parti látkép-kompozíciók (lásd: a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében) — saját keltezése szerint az 1920-as évek legelejéről maradtak meg. Fotóriporteri kezdeteiről nincsenek pontos adatok; Liebmann sokat emlegetett első fotójának, a Temesvár fölött 1919-ben lekapott zeppelinnek nem sikerült nyomára bukkanni. Az idős fotóriporter szinte bizonyosan rosszul emlékezett interjúiban, hiszen 1917-ben Németország már kivonta a zeppelineket a háborúból. Az egyetlen Temesvár-környéki zeppelinbaleset 1916. szeptember 3-án történt a szentandrási bázis mellett; öt halottja Temesváron van eltemetve. A Liebmann Béla által több interjúban mesélt történet szerint bátyja Kodak gépének utolsó filmkockájával fotózta le a Kossuth tér fölött megjelenő léghajót, amely a következő percekben lángra kapott, ő pedig tehetetlenül, üres fényképezőgéppel nézte a látványt. *„Ezt az elmaradt képkockát kerestem egész életemben"* — vallotta később, és ez akkor is beillik fotóriporteri hitvallásnak, ha a Szentandráson balesetet szenvedett LZ86-os zeppelin a baleset során valójában nem is gyulladt ki. A történet megismételhetetlenül drámai fordulatát az idős Liebmann Béla annyira magáénak érezte, hogy hagyatékában saját aláírással látott el egy másik fotót, amely az 1929-ben a Földet megkerülő és 1931-ben magyarországi bemutatót tartó Graf Zeppelint ábrázolta (lásd: a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében).

Pesti időszakában, 1920-ban Liebmann Béla a Múzeum körúti kávéházban összetalálkozott Vér Györggyel, a tizennyolc éves újságíró-tehetséggel, akinek Liebmann visszaemlékezése szerint éppen nem volt fotósa. Valószínűleg mellette kóstolt bele először a riporteri munkába, bár az 1920-as évekből nem dokumentálható olyan fotója, ami a sajtóban is megjelent. Szegeden élő kisebbik bátyja, Liebmann Rezső 1921-ben hívta a Tisza-partra, de a szegedi környezetet Liebmann Béla ekkor még eseménytelennek találta. Amikor viszont Vér Györgyöt a Délmagyarország Rt. szerződtette 1922-ben Szeged címmel megjelenő lapjához, Liebmann Béla is vele jött. A fotóriporteri munka Szegeden sem nyújthatott volna megélhetést, ezért Liebmann a Széchenyi tér 16. szám alatti Sandberg Henrik orvosi, látszer- és fényképészeti cégnél helyezkedett el. Itt felismerték a 24 éves fiatalember kiváló vállalkozói készségét, 1925-ben már a bolt helyettes vezetője volt, majd 1925—26-ban rábízták a Sandberg makói boltjának megnyitását és vezetését (Papp, 1974).

Liebmann Béla sakkszenvedélye végigkísérte egész életét. A maga által mesélt történet szerint 10 éves korában, még fel sem érte a sakktáblát, a temesvári Loyd kávéházban már felnőtteket vert meg (Polner, 1988). Makói tartózkodása alatt is a sakk révén került az Espersit János köré gyűlt irodalmi asztaltársasághoz a Korona Étteremben, ahol Móra Ferenccel, Juhász Gyulával, József Attilával is megismerkedett (Papp, 1974). Jól sakkozik — ezzel mutatta be a társaságnak Kesztner Zoltán, a helyi villanytelep igazgatója, ő pedig szerényen helyet foglalt az asztal legvégén. Saját bevallása szerint távolról sem érdeklődött annyira az irodalom iránt, hogy hallott volna József Attiláról, vagy ismerte volna Juhász Gyula költészetét. Papp Zoltán szerkesztőnek 1974-ben mesélte el, hogy a makói asztaltársaság legjelesebb tagjai József Attilával szemben a polgári érintkezésben a méltányolás ellenére is tartották a távolságot. A költő gyakran járt be a Koronába, de nem Espersitékhez ült le, hanem a társaságból telepedett át hozzá, aki beszélni akart vele. Igazán egyenrangúként csak Móra Ferencet kezelték, őt mindig odaültették Espersit mellé. Amikor Liebmannt bemutatták Mórának, az író visszakérdezett, hogy találkoztak-e már Szegeden. Nem — volt Liebmann válasza, de egyúttal ajánlkozott is, hogy Móra ásatásain szeretne fényképezni. *„Úgy is lett, én lettem az ásatásoknál a fényképész"* — mondta Kincses Károlynak (Kincses, 1990).

Először Magyar Lászlóval, a Délmagyarország újságírójával látogatott el Mórához a szegedi múzeumba. *„Örültem a megbízásnak. Be is mentünk Magyarral a múzeumba, ott megbeszéltük a részleteket. Megtudtam, hogy négy oldalról kell lefényképeznem a leleteket. Na, gondoltam, ilyen úgyse volt még a praxisomban. Izgatott a különleges feladat. Nagy várakozással érkeztem ki a helyszínre. A valóság azonban rácáfolt mindarra, amit hittem, amit reméltem ettől az eseménytől. A munkásokat Kotormány, akit Móra „személye körüli miniszternek" is szívesen nevezett, irányította. És amikor előkerültek a csontok, akkor kiparancsolta őket az árokból, ahova immár maga szállt le, hogy az „apró munkát" elvégezze. Móra leült a gödör vagy az árok szélére, lóbálta lábát, szivarozott, és várta, mire megy Kotormány az új leletekkel. Szó, ami szó, én bizony igen nagy csalódottságot éreztem. Egyre unalmasabbnak tűnt számomra az egész, különösen akkor, amikor a nagy kincs, amit vártam, sehogy se akart előkerülni. Csak csontokat láttam, és koponyákat, amelyeknek Móra mindig nagyon megörült, mert — mint említette — azokból nagyon sok mindent meg lehet állapítani annak, aki tud olvasni belőlük..."* (Papp, 1974). Liebmann Béla Móra Ferencről is, személye körüli miniszteréről is nevezetes portrét készített ebben az időszakban. A nagy kincsért viszont olykor ásni sem kellett; Magyar László írta meg a Délmagyarországban, hogy a nagyszéksósi avar sírdomb aranykincseivel tizenkét évig sárgarézként játszadoztak a tanyai gyerekek (Magyar, 1926).

Szegedi visszatérése után Liebmann Béla 1927-ben üzlethelyiséget vett a Kelemen utca 12. alatt, a jelenlegi Virág cukrászda egyik portáljában, ahol önálló fotó- és optikai boltot nyitott. Optikusi tudása kitűnő volt, és jó érzékkel felfedezte fel, hogy az amatőr fotózásból egyre jobb üzlet lesz (Délmagyarország, 1928a). Azonnali fotókidolgozást vállalt, felvásárolta és értékesítette a használt fényképezőgépeket; alapos volt, jól bánt a pénzzel, így rövidesen jómódú lett. *„Leó bátyam kölcsönözte rá a pénzt, de hamar vissza tudtam adni, mert az üzlet fényesen ment. Én először azt hittem, az optika lesz a jó üzlet. De akkor kezdett virágozni az amatőr fotózás, és a filmek előhívását, a képek nagyítását mi csináltuk. Olyan nagy forgalmunk volt, hogy 4-5 alkalmazottam volt, labort is építettem az udvarban. Végül is nem az optika lett nagy üzlet, hanem a fotó. Én ezt idejében fölismertem és váltottam. Hamarosan annyi pénzt kerestem, hogy vettem egy házat a Felsővároson”* — mondta Márok Tamás interjújában 1991-ben (Márok, 1994). A ház a Kálmány Lajos u. 14. szám alatt állt, Apró Ferenc helytörténész kutatónak mesélte idős korában, hogy az ingatlant nem is személyesen vásárolta meg, hanem édesapjára bízta az ügyletet; ő meg sem nézte a házat. Könyvelőt nem tartott, mert maga intézte pénzügyeit; amikor megjött egy számla, az asszisztensnő kezébe adta, és befizettette a főpostán (Apró Ferenc szóbeli közlése).

Az 1930-as évek derekán teljesült édesanyja jóslata. *„Szegény még megélte, hogy láthatta a Kelemen utcai üzletet. Nagy portálon volt fölírva: Liebmann. Aztán beültünk egy konflisba, megmutattam a Kálmány utcai házamat. Nem hitt a szemének”* — mesélte Chikán Ágnesnek 1991-ben.

A több adóval az is járt, hogy — meglepetésére — bekerült a 438 legnagyobb szegedi adózó közé, akikből megválasztották a szegedi törvényhatóság 100 virilista képviselőjét. *„Az utolsó sorban, a sarokban kaptam helyet. Nem jelentett örömet nekem”* — mondta Pikó Andrásnak. *„Kaptam egy meghívót a városházára, hogy jelenjek meg, hát... az volt, hogy vettem egy házat Felsővároson 30 000 pengőért, és akkor a városi adóhivatal azonnal rámszállt. Az ügyet nem egészen vallottam be, köztünk maradjon”* (Pikó, 1989).

Liebmann Béla sokáig megrögzött agglegénynek vallotta magát. Mígnem 1931-ben az egyik szegedi úszóházon találkozott a Brassóból idelátogató csodaszép Hortobágyi Szerénával, az ő Szenkájával, és beleszeretett. Még egy évig kellett udvarolnia, hogy feleségül menjen hozzá, aztán boldogan éltek (Délmagyarország, 1932a; 1932b).

Pikó Andrásnak így mesélt Hortobágyi Szerénáról: *„Az én első feleségem, egy földre szállt angyal volt, olyan szép volt. Beszélte az angolt, franciát, németet anyanyelvi szinten. Nagy dolog volt, én csak dadogtam az angolt, és jól beszéltem németül. Szép volt és művelt. Én nem akartam nősülni. Már 32 fölött voltam, és állandóan mondtam, nem nősülök, én a szabadságomat nem adom föl. Pedig volt, akik szerették volna, hogy benősüljek a Lacher családba. A Pannika nagyon aranyos volt, írtam neki, megkérte a kezemet, az egész Kárász utcai üzlet a hozomány, megmondtam, te aranyos vagy Pannika, de én nem fogok soha nősülni. Erre Pannika mutatta be nekem [Szenkát]; Brassóból Szegedre vendégségbe, rokoni látogatásra jött ez a Szenka, az úszóházban volt ez a találkozó, az első perctől kezdve elvesztettem a bátorságomat. És hirtelen magamban mondtam, Béla, azért az nem biztos, hogy te nem nősülsz. Pannika mindjárt ott háborgott, hogy ő mutatott be. Megmondta, Béla, maga veszélybe került. Hát, ő lett a feleségem. Meg kell mondjam, háromszor kértem meg a kezét, pedig egy fillér hozománya sem volt. Akkor ment tönkre Brassóban az apja, csődbe ment, és ez engem nem érdekelt, én jómódú voltam, már házam volt, minden. Elvettem egy fillér nélkül”* (Pikó, 1989). 1934. szeptember 27-én született Flóra lányuk.

Eközben Liebmann Béla folytatta két szenvedélyét: a sakkot és a fotózást. Tagja, majd titkára volt a Szegedi Sakk Körnek, lelkesen és sokat játszott. Résztvevője volt 1928-ban annak a híres szegedi szimultánnak, amelyet Capablanca argentin világbajnok 36 Szeged környéki játékossal a Tisza Szállóban játszott (Tarnai, 1978; Apró, 2023). Capablancával mindössze három játékosnak sikerült döntetlent elérnie, a két Soóky testvérnek, valamint Puskás Jenő jobboldali újságírónak. Utóbbit a Délmagyarországnak tudósító Gábor Arnold meg sem nevezte beszámolójában, annyira rossz viszonya volt Puskás lapjával, a Szegedi Új Nemzedékkel (Gábor, 1928).

Liebmann Béla fotóriporterként Vér György révén már az 1920-as évektől bejáratos volt a Délmagyarország szerkesztőségébe. Erről az időszakról mesélte el Papp Zoltánnak Tisza-parti sétáját Juhász Gyulával. A költőt rendszerint Magyar László kísérte sétára a szerkesztőségből, de ezúttal Magyar nem ért rá, maga helyett elvitte Liebmann Bélát. Hősünk, aki sokra becsülte a műveltséget, de az irodalomban nem volt járatos, magára maradt a hallgatag költővel. *„Vállra vetett bő köpenyben, félcilinderben volt, úgy lépegetett mellettem. Szótlanul persze. Elgondolkodva figyelte a lassan hömpölygő Tiszát. Én meg közben azon töprengtem, biztos a terhére vagyok. Dehogyis mertem megszólalni. Igyekeztem magam mentől kisebbre összehúzni, mintha ott sem lennék, nehogy megzavarjam töprengésében.”* Már visszafordultak, amikor a fotós elnézést kért a zavarásért és magára akarta hagyni a költőt. Juhász Gyula azonban intett, hogy ne menjen: nem szeretett egyedül maradni. *„Előfordult azért — egyszer —, hogy a költő*

beszédesebb kedvében volt. Irodalomról, művészetről kezdett el beszélni, nagyon szépen, értőn, és persze várva, hogy majd én is bekapcsolódom a dialógusba. De hát bizony én, minek is tagadjam, irodalmi tájékozottságban, művészetismeretben nagyon el voltam maradva tőle. Ráadásul azt a keveset se tudtam volna értelmesen előadni, annyira elfogott mindig a lámpaláz mellette. Néhányszor szerkesztőségben is találkoztunk. Itt Juhász Gyula minden más helynél inkább otthon érezte magát. Közvetlenebb, természetesebb volt. Bejött a redakcióba, keresett egy üres íróasztalt, és nekiállt dolgozni. Szerették és tisztelték. Még Pásztor főszerkesztőhöz is rögtön bejuthatott. Pedig az ő ajtaja nagyon nehezen tárult ám ki különben, bárki kopogtatott egyébként nála" (Papp, 1974).

Az 1920-as években és a következő évtized fordulóján Liebmann Béla amatőrfotósként fényképezte az épülő fogadalmi templomot, a felépült Dóm teret, a Rudolf téri piacot, a Rákóczi szobor 1929-es áthelyezését a Gizella térre, az 1932-es tiszai áradást, fotózott bárányfelhős képeslapot a szegedi Tisza-kanyarról, lovas szánt a behavazott Kelemen utcából, rongyokba öltözött cigánygyerekeket és tápai bokrétáslányokat, hajnali tiszai halászatot és paprikaárusokat a Valéria téren — egyszóval mindazt fotózta, amiről úgy érezte, hogy sajátosan helyi, és másutt nem fellelhető.

Fotói inkább dokumentálóak voltak, mint elvontak és művésziek. Liebmann Béla azzal is kísérletezett, hogy szegedi mitológiát ébresszen, a fogadalmi templom árkádjainak különleges szögeiből kereste a varázsos keresztény történetet, de ez alig sikerült neki. Témáiban a lehető legkevesebb társadalmi kockázatot vállalta; akárcsak elbeszélt történeteiből, a fotókból is kiérezni a „kis Liebmannt", a kis zsidó optikus igyekezetét, hogy a kor kurzusának szemléletéhez megfelelő üzenetet fotózzon. Nincsenek máig hatóan mágikus képei, mint Bäck Mancinak. Viszont, ahogy az 1930-as évek elejétől egyre tudatosabb fotóriporter lett, képei a szegedi események, az épített örökség és a színháztörténet pótolhatatlan emlékeivé gyűltek. *„Minden jó fotó egyben dokumentum is"* — vallotta. *„Előfordulhat, mint az én pályámon előfordult, hogy egyedülálló dokumentum"* (Polner, 1984).

Az 1930-as években kezdődött Liebmann Béla első tényleges fotóriporteri korszaka. Fővárosi lapok, a Képes Pesti Hírlap, a Tolnai Világlapja, a Színházi Élet, az Új Idők, a Rádió Idők, Az Est, a Pesti Kurír közölték képeit. Fotózott konflishajtó nőt és színházi primadonnát, bejáratos volt Szent-Györgyi Alberthez, fényképezte a Szegedi Szabadtéri Játékokat, megbízásokat kapott Pálfy József szegedi polgármestertől. Fotói ma már felbecsülhetetlen dokumentumok; közülük a Móra Ferenc Múzeum 8000 darab, 1923 és 1973 között készült felvételt őriz. Sólyom Péter, a múzeum helytörténeti gyűjteményének munkatársa, aki a fotók digitalizálását végezte (Sólyom, megjelenés alatt), különleges képeket is talált azonosítás közben. Liebmann Béla lefotózta például azt az 1936-os Dóm téri *János vitéz* előadást, amelyen az ülőhelyek egy részét kétszer adták el. A nézők között jókora zűrzavar támadt, végül a tűzoltók köteleket kifeszítve próbáltak úrrá lenni a helyzeten és távol tartani a közönséget.

Az 1930-as évek a fotóriporterek ideje volt. Közülük Liebmann Béla a legelső vidéken dolgozó fotósok közé tartozott. A fővárosi lapok korábban nem foglalkoztattak vidéki fotóriportert, a Képes Pesti Hírlap például Ludwig Károly pesti fényképészt küldte Szegedre 1928-ban Esmond Harmsworth tömegeket vonzó látogatására (Képes Pesti Hírlap, 1928), a Tolnai Világlapja pedig a 1932-as „szegedi számát" (Tolnai Világlapja, 1932) még elsősorban Rónai József, Bäck Manci és Iritz Rudolf szegedi szalonfényképészek fotográfiáival illusztrálta.

Az amatőr fotós Liebmann Béla számára a Szegedi Szabadtéri Játékok hozta el a kiugrást. Jól ismerte azt a kört, amely az 1930-ban bemutatott *Magyar passió* után valódi színházi előadást tervezett a térre, hiszen a szabadtéri vállalkozás Pásztor Józsefnek, a Délmagyarország felelős szerkesztőjének asztalánál szerveződött és intézőbizottságában Vér György is benne volt. *Az ember tragédiája* Hont Ferenc által rendezett első Dóm téri előadásáról Rassay Károly Esti Kurírja (Esti Kurír, 1933), valamint két nagy pesti képeslap, a Színházi Élet (Színházi Élet, 1933) és a Képes Pesti Hírlap (Képes Pesti Hírlap, 1933) lapszámai hozták először Liebmann felvételeit. A Képes Pesti Hírlap 1933. augusztus 29-én teljes fotóriportot közölt Liebmann Bélától, a három főszereplő Lehotay Árpád, Tőkés Anna, Táray Ferenc jeleneteiről, a megjelent befolyásos emberekről és a teljes nézőtérről. Aki látta már Liebmann Béla vidám fotóját az 1933-as *Tragédia* próbaszünetében a táncosnők által magasba emelt Hont Ferencről (lásd: Hont Ferenc rendező a Tragédia próbaszünetében 1933-ban, Liebmann Béla felvétele a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében), az megsejthet valamit abból, ahogyan a színházi világ befogadta az apró termetű fotóst.

A következő két évben *Az ember tragédiáját* az 1926-ban Kolozsvárra visszatelepült Bánffy Miklós rendezte. Ekkor már a Tolnai Világlapja is Liebmann-fotót közölt: az 1934-es felvételen Bánffy Miklós, Csortos Gyula és Tőkés Anna mellett Móricz Zsigmond látható (Tolnai Világlapja, 1934). A Képes Pesti Hírlapban 1934-ben a nyári Bánffy-produkció után (Képes Pesti Hírlap, 1934a) ősszel Lehár Ferencről és a Szegedi Nemzeti Színházban bemutatott *Szép a világ* című operettjéről is jelent meg Liebmann-fotó (Képes Pesti Hírlap, 1934b). A Színházi Élet 1935-től sorozatban hozta Liebmann Béla fotóit a Szegedi Nemzeti Színház bemutatóiról. Jellemző módon fotóriporterünk a lap amatőrfotós pályázatára is küldött be képet (Színházi Élet, 1935a). A képes lap karácsonyi

számában Nagy Endre újságíró és korábbi kabaréigazgató írt portrét Sárosi Györgyről, a Ferencváros és a magyar válogatott népszerű centeréről (később az 1938-as világbajnoki döntős magyar csapat kapitánya volt), abból az alkalomból, hogy a szegedi egyetem jogi karán diplomát szerzett. A teljes pesti sajtónak egyedül Liebmann Bélától volt anyaga „Sárosi Gyurkáról", amint jogi doktorrá avatják (Színházi Élet, 1935b). Az a sztori sem volt meg másnak, amelyen 1935 augusztusában Pietro Mascagni olasz operaszerző koszorút hagyott Dankó Pista szegedi szobránál (Képes Pesti Hírlap, 1935). Liebmann Béla kényesen vigyázott ugyan, hogy egy képet ne adjon el két helyre (ennek tudta be, hogy a pesti lapoktól újabb megbízásokat kap), 1935. augusztus 17-én Mascagni koszorúzós fotója mégis egyszerre jelent meg a Képes Pesti Hírlapban (Képes Pesti Hírlap, 1935) és a Budapesti Hírlap képes mellékletében (Budapesti Hírlap, 1935).

A következő évtől Az Est is közölte Liebmann Béla fotóit; az 1936 júliusában Vér György egész oldalas, a szegedi papucsosok sztrájkjáról szóló riportja mellé készített fotókat egy szegedi papucsos műhelyben (Vér, 1936). Újabb egész oldalas közös riportjuk 1936. szeptember 2-án az érettségi előtt álló Engel György szegedi úszóról szólt (Vér, 1956), aki nem sokkal korábban legyőzte a japán világbajnokot. Liebmann Béla egyik képén megjelent a Szegedi Úszó Egyesület elnöke, a különc dr. Lévay Ferenc ügyvéd is, aki Trianon óta tiltakozásul növesztette szakállát; róla 1937-ben újabb fotósorozatot is készített a Tisza-parton (Liebmann Béla fotói Lévay Ferencről a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében).

A Színházi Élet 1936-os évfolyamában valamennyi szegedi kőszínházi bemutatóról Liebmann-fotót közölt. Ettől az évtől Szeged városa vette át a szabadtéri játékok szervezését és Pálfy József polgármester a szabadtérivel Liebmann Bélát is megörökölte; közéleti megbízásokat is adott neki: a Képes Pesti Hírlap 1936. február 12-én Imecs György új szegedi főispán Pálfy Józsefnél tett látogatásáról Liebmann-képet hozott (Képes Pesti Hírlap, 1936). A Színházi Élet nyári szegedi riportját a Weinstock-képeslapokon is megjelent városképi Liebmann-fotók mellett egy olyan kép illusztrálta, amelyen Pálfy József Janovics Jenővel, a játékok igazgatójával és Pásztor Józseffel, a Délmagyarország laprészvényes szerkesztőjével egyeztet a városházán (Színházi Élet 1936a). Janovics Jenő 1936-os Tragédia előadásáról 6 nagy méretű Liebmann-fotót közölt a lap (Színházi Élet, 1936b).

A Színházi Élet sportrovata 1936. november 1-én az október 26-i Szeged FC-Ferencváros 1:1 (1:1) első osztályú labdarúgó bajnoki meccsről is Liebmann Béla fotóival tudósított az újszegedi pályáról. A képeken látszik, hogy Liebmann a fociról már akkor tudta, melyik kapuhoz kell helyezkednie (később is mindig igyekezett elcsípni a szegedi gólt), és a kis fotós a meccs tudnivalóiból is felkészült: lefotózta az öltözőből kilépő dr. Sárosi Györgyöt, a fő híresség, továbbá megörökítette a Korányi testvérek kézfogását, ami attól volt különleges, hogy egyikük a Fradiban, a másik a Szegedben lépett pályára (Színházi Élet, 1936c). Mivel a Szeged FC szerepelt az 1936/37-es és az 1937/38-as első osztályú labdarúgó bajnokságban (mindkét idényben 8. lett), Liebmann is egyre több meccsen fotózott. Az Új Magyarság újonnan alapított képes melléklete kapta meg 1936 őszén a Szeged FC — Phöbus FC 1:0 (1:0) (Új Magyarság, 1937), majd 1937 márciusában a Szeged FC — Nemzeti 1:1 (1:1) (Új Magyarság, 1937), és 1938 februárjában a Szeged FC — Hungária 1:3 (0:2) meccsek szegedi gólját (Új Magyarság, 1938).

1937 volt a fotós legjobb éve a pesti lapokban. A Tolnai Világlapja szegedi kormánypárti politikai eseményekről közölt fotókat tőle (szintén Pálfy polgármester megbízásainak hatására): Kászonyi Richárd új csanádi főispán makói beiktatásáról (Tolnai Világlapja, 1937a), Darányi Kálmán miniszterelnök beszédéről a szegedi színházban (Tolnai Világlapja, 1937b), valamint a Hősök Kapujának ünnepélyes felavatásáról, amelyen Horthy kormányzót is fotózta (Tolnai Világlapja, 1937c). A Színházi Élet továbbra is sorozatban hozta a szegedi premierek fotóit, és Nagy Endre cikke mellett 1937. november 7-én megjelentek Liebmann Béla Szent-Györgyi Albertről készült nevezetes fotói is (Nagy, 1936).

Interjúiban később szívesen mesélte e riportfotózás történeteit. Szép Ernő író például külön levélben szakította meg vele a kapcsolatot, mert 1937-ben, *Az egyszeri királyfi* szegedi színházi premierjén fotót készített róla a Színházi Élet számára (1937. február 14.) (Színházi Élet, 1937), annak ellenére, hogy az író csakis retusált fiatalkori fotóinak leadását engedélyezte. Ennek épp az ellenkezőjét kívánta Marian Anderson, a színes bőrű operaénekesnő. A kor kiváló amerikai énekese 1937. november végén a Tisza Szállóban szobájában fogadta fotózásra Liebmann Bélát: *„Nem akartam hinni a szememnek. Egy hétköznapi nő állt előttem. Rendkívül egyszerű ruhában. Egész megjelenése kiáltó ellentétben volt a pompázatos, túlcifrázott környezettel. »Én ilyen vagyok«, mondta, amikor észrevette csodálkozó pillantásomat. »És nagyon kérem, itt, most fényképezzen le. De ne csináljon utána semmi retust. Legyen a kép olyan, mint én magam«. Nem ilyesmihez voltam szokva. Mint Szép Ernő már idézett esete is mutatja, olykor bizony még a férfiak is elővették legszebb hiúságukat, amikor szembe kerültek a fényképezőgép leleplezésre, valóság megörökítésre egyaránt alkalmas lencséjével. S akkor jön ez a világsztár, ebben a kis, egyszerű ruhában, ráadásul arra kér, hogy retussal se próbálkozzam! (…)Nézze, tette elém a szegedi fellépése alkalmából készített műsorfüzetet, amelynek címlapján ott díszelgett az*

ő arcképe, »látja, teljesen kifehérítettek rajta. Mintha nem is néger lennék, hanem egy fehérbőrű dáma... Hát éppen ezt nem akarom... Legyek csak az a képen is, aki vagyok... Néger... Szóval, csak semmi retus«" (Papp, 1974).

Pietro Mascagni zeneszerző 1935-ben *Parasztbecsület* című operáját vezényelte a szabadtérin. A mestert nagy felhajtás övezte, ezért az egyik színházi próba után elege lett, és az őt színházi fotósként kísérő Liebmann Bélát kérte meg, találjon egy helyet, ahol nyugodtan sörözhet. A zeneszerző a Hágiban aztán elmesélte neki, milyen nehéz ifjúsága volt. Másnap a Tisza-parton fotó készült Mascagniról és kíséretéről. Csak Liebmann Béla mondhatta el 40 évvel később, kicsoda is az az ismeretlen kisfiú a képen: *„Próbáltunk néha sétálni a korzón is. Ám rögtön olyan tumultus keletkezett körülötte, hogy kénytelenek voltunk elmenekülni. Maradt a korzónál jóval néptelenebb, félreesőbb Tisza-part. Itt ballagtunk éppen teljes létszámban. Tehát a Mesteren kívül felesége, titkára, a tolmács és én, amikor Mascagni hirtelen megállt, s arra kért, készítenék olyan fölvételt a kis társaságról, amelyen a Tisza-híd is látszik. Mielőtt azonban rájuk irányítottam volna gépem, váratlan dolog történt. A közelünkben a homokozóban gyerekek játszottak. Mascagni odalépett hozzájuk, kiválasztotta közülük a legszegényebb, a legszurtosabb kisgyereket, kézen fogta, és odaállította közéjük. Láttam én, hogy feleségének nem tetszik túlságosan ez a gesztus, de hát szólni azért ő se mert. El is készült a kép. S amikor néha újra meg újra előveszem, az jár az eszemben, Mascagni bizonyára sanyarú ifjúkorára emlékezett, amikor kézen fogta ezt a szegény kisgyereket, és odaállította maga mellé: legyen ott a fényképen, azon a helyen, ahol annyi, de annyi gazdag előkelőség szeretne állni, amikor rájuk irányul a fényképezőgép lencséje"* — mesélte Papp Zoltánnak (Papp, 1974).

Mascagni nem ismerte Dankó Pistát, szobrának megkoszorúzását Liebmann Béla azért ötlötte ki, mert egy pesti szerkesztő különleges képet kért tőle. *„Mascagni szeretett kinn sétálni a Tisza-parton. Akkor még állt a Dankó-szobor a Stefánián [eredetileg a Tisza-parton állt — a szerk]. Azt mondtam neki, nagy dolog volna, ha babérkoszorút helyezne el a híres cigány szobrához. Nagyon szívesen, el van intézve. Beszereztem a babérkoszorút, letettem a szoborhoz, oda állítottam Mascagnit. Jött a telefon a Színházi Élettől, hogy senkinek se adjam el, nagyon jó a kép* [feltehetőleg a Képes Pesti Hírlappal téveszti össze — a szerk]. *További ilyen extra dolgokat kértek. Este a Hágiban volt egy díszvacsora. Én is ott voltam, szemben ültem Mascagnival az asztalnál, ott volt a polgármester, mindenki. Azt mondja nekem Mascagni, milyen jól zenél a cigányprímás. Mondom, most odamegyek hozzá, idehívom, és eljátssza a legszebb Dankó-nótákat, és így emléke lesz a mesternek róla. Mindjárt szóltam a polgármesternek, hogy hívom a prímást, mert a mester szeretne dankózni. Mert azért vigyázni kellett mindig, le kellett fedezni magát az embernek. Lakatos volt a prímás, jóbarátom. Na, mondom, gyerünk, játssz Dankó-nótákat. Nem túl közel menni az asztalhoz, másfél méter, nem bizalmaskodni, nézni lehet Mascagnira, beszélni semmit, úgyse érted meg, és húzd a legszebb Dankót, egy kicsit dúdolgass is hozzá. A sikert nem lehet leírni. Mascagni letette a villát, kést, és azt mondta, gyönyörű, most már nem csodálja, hogy ennek az embernek márványszobra van..."* (Papp, 1974).

Sokkal nehezebb volt Csortos Gyulát fotóznia 1934-ben, ő ugyanis naplopóknak tartotta a fotósokat. Liebmann Béla viszont úgy volt vele, ebben a szakmában az érzékenyek nem mennek sokra. Jó képet vágott Csortoshoz, és mégis lefotózta. Meglepetésére a színész jóknak találta képeit és meghívta őt ebédre, ami nagy szó volt. *„Én cirka tíz percig ettem. Ő körülbelül másfél óráig."* Mindenesetre az óvatosság jegyében ki-ki alapon ebédeltek, Csortos csak a végén jelezte, hogy ő fizet (Papp, 1974).

Fotósként Liebmann Béla legnagyobb nemzetközi sikerét a svájci Camera című lap 1940-ben kiírt pályázatán érte el, ahol díjat nyert Cigánylány című képével. A cigánylány, vagyis Simó Margit színésznő fotója 1938-ban készült, Bolváry Géza *Tiszavirág* című filmjének forgatásán, ahová Liebmann Béla reklámfotósként ugrott be az eredeti fotós betegsége miatt. A Tisza-parti forgatás arra is jó alkalom volt, hogy a fiatal, de már ismert Tolnai Kláriról portrékat készítsen. *„Nem győzte osztogatni az aláírásaival hitelesített sztárfotókat. Egyik jól sikerült felvételemből száz másolatot rendelt, 24x30-as nagyításban. Ennek az ára százötven pengő volt akkoriban. Nagyon nagy pénz. Szó nélkül kifizette. Tetszett neki a kép, s azt mondta, neki reklámnak is megéri, ha ilyen képet osztogathat szét tisztelői között"* (Papp, 1974).

Sziklai Jenő rendező, majd színházigazgató idejében Liebmann Béla állandó fotósa lett a Szegedi Nemzeti Színháznak. Fizetni ugyan nem fizették jól, de otthonosan érezte magát ebben a súlyos szellemi balasztok nélküli frivol környezetben. Az érkező vendégművészeket kellett megörökítenie: 1934-ben Lehár Ferenc annyira elégedett volt *Szép a világ* című operettjéről készült felvételekkel, hogy levélben gratulált hozzájuk Bécsből; 1936. július 1-jén a szegedi színházban fellépő Salamon Béla komikust és Rubinstein Erna hegedűművészt, 1936 novemberében a *Gróf Figaró* című operett bemutatója után a szerzőket, Rejtő Jenőt és Buttola Endrét fotózta Sziklai Jenő irodájában (lásd: a Móra Ferenc Múzeum gyűjteménye, ltsz.: T4832).

Az 1930-as évek derekán a szegedi színház szinte valamennyi bemutatóján fotózott a Színházi Életnek. A színházi fotós szerepéről így beszélt Papp Zoltánnak 1974-ben: *„[Sziklai] nagyméretű képeket rendelt tőlem már a próbák*

idején, s a sokszorosított fölvételek a premier napján aztán már ott díszelegtek a legforgalmasabb üzletek kirakataiban. Pénzt azonban sose kaptam értük. Azt nem mondom éppen, hogy a direktor nem is akart fizetni. Inkább úgy fogalmaznék: túl sokan álltak mindig előttem a sorban. S mire rám került volna a sor, akkorra mindig kiürült a kassza. Jómagam viszont ennek ellenére boldog voltam — annak ellenére, hogy nem kaptam a képekért egy fityinget se —, mert legalább közvetlen kapcsolatba kerülhettem ezzel a különös, érdekes, izgalmas, sok-sok ember képzeletét foglalkoztató világgal: a színházzal. Pataky Kálmán, a világhírű operaénekes viszont különleges meglepetésben részesített. Amikor befejezte áriáját, s még zúgott a taps, hirtelen kiszólt a színpadról, a kulisszák mögé, ahol én persze ott lapultam: — Aztán jó legyen ám az a kép! — majd újfent tiszteletteljesen fejet hajtott az őt ünneplő közönség előtt" (Papp, 1974).

Liebmann Béla három tényezőben látta fotóriporteri sikereinek okát: Vér Györggyel való kapcsolatában, a szabadtéri játékok népszerűségében és Szent-Györgyi Albert Nobel-díjában. Későbbi interjúiban bizonyos fokig túlzóan, de azért némi alappal azt hangoztatta, hogy Szent-Györgyi professzor, megelégelve az újságok ostromját, egy idő után azzal hárította el őket, hogy „van Liebmannak elég fotója". Liebmann Béla ugyanis a Nobel-díj hírének másnapján felkereste Szent-Györgyi Albertet intézetében és fotósorozatot készített róla a laboratóriumban. Innen származik többek között Szent-Györgyi híres pipás-kémcsöves portréja és közös laboratóriumi fotója Banga Ilonával. Utóbbi a Színházi Élet 1937. november 7-i számában jelent meg Nagy Endre portrécikke mellett, és a lapnak Liebmann Béla lefotózta az interjút készítő újságírót is a professzor társaságában (Nagy, 1936). Liebmann Szent-Györgyi Albert Nobel-díjának bejelentése utáni első egyetemi előadásán is fotózott, ahol a hallgatók virágokkal díszítették a termet, és ott volt akkor is, amikor a Ferenc József Tudományegyetem díszdoktorává avatta Szent-Györgyi Albertet. E fotók rövid idő alatt több újságban is megjelentek: Az Est közölte a professzor teniszező fotóját 1937. november 3-án (Szentgyörgyi Albert, a művész, 1937), a Rádió Életben Magyar László cikke mellett jelentek meg laboratóriumi fotók november 5-én (Magyar, 1937), az Ünnep képes folyóirat Vér György riportja mellé hozott 7 fotót (Vér, 1937).

(A legendával ellentétben nem egyedül Liebmann Béla fotózta a professzort. A Nobel-díj híre után Rónai József is lefényképezte Szent-Györgyi Albertet és feleségét, a Képes Pesti Hírlap megbízásából pedig Balassa fotózott Szent-Györgyi laboratóriumában. A szegedi egyetem kémiai előadójában a nevezetes felvirágzott asztalú előadásról a professzor munkatársának, Erdős Tamásnak is maradtak fenn felvételei. A Nobel-alapítvány számára pedig Kováts Béla szegedi fényképész készítette a tudós portréját, valamint feleségét és lányát is lefotózta).

„Szent-Györgyi nagy ugródeszka volt", nyilatkozta Liebmann Kincses Károlynak. *„Miután Nobel-díjas lett, lejártak hozzá a színészek, híres emberek. Olyankor azonnal hívott engem, jöjjön Liebmann, vendégem lesz"*. Más alkalommal viszont a szegedi színház fotósaként ő csinált hírverést Szent-Györgyinél: az *Asszonyok* című előadás bemutatója kapcsán a professzor és munkatársai 1938 februárjában teára hívták meg a főszereplőket, Fejes Terit, Bulla Elmát és Gombaszögi Ellát (Vér, 1938).

Szent-Györgyi híres teniszező fotójáról Liebmann így mesélt 1974-ben: *„A professzornak jó néhány hobbija volt. Közülük egyik a tenisz. Jól, kitűnően, sőt szenvedéllyel játszott. S egyszer sikerült elkapnom az általa vívott játszmának egy olyan pillanatát, amely hűen tükrözte az ő idegfeszültségét, mozdulatainak dinamizmusát. Mikor megmutattam neki a kész képet, meginvitált a laboratóriumba: éppen új gépek, berendezések, műszerek érkeztek — ha jól emlékszem, köztük egy különleges centrifuga is —, örökítsem meg valamennyit. Másszor kísérleteiről készítettem képet, majd a lakásán is fényképeztem nemegyszer. Tán szerénytelenség nélkül megkockáztathatnám ezek alapján: megtisztelt azzal a lehetőséggel, hogy sokszor a közelében lehettem, szót válthattam vele. A díjról szóló értesülés világgá röppenését követő nap reggelén aztán minden rendű-rangú ember megrohanta az érdeklődés centrumába került professzort. Mire odaértem, már egész sor autó feketéllett intézete épülete előtt. De figyelmesek voltak nagyon a munkatársak is. Felvirágozták a dolgozószobáját, s az előadóterem nagyasztalát is, ahol később előadását tartotta. — Majd én most segíteni fogok magának — intett oda nekem a dolgozószobában rendezett rögtönzött sajtóértekezlete előtt. Csak később derült ki, mire gondolt. Csupán számomra engedélyezte a fényképezést. (Ennek köszönhetem, hogy akkori képeim közül nem egy a világlapok első oldalán is megjelent.) Az előadóterembe már ünneplő diákok sorfala között vonult be. Az újságírók a hátsó öt sorban foglalhattak helyet. Én meg a diákok közé fészkelődtem, jó előre furakodva. Hogyan is lehetne a fényképezés nyelvén „újságszerűvé" népszerűsíteni ezt a roppant nagy tudományt? A vége egy kérés lett. Javasoltam, írja fel a táblára azt a betűt, ami néhány óra alatt az egész országban kutatásainak és tudományos eredményeinek valóságos szimbóluma lett. A nagy C-t. Szent-Györgyi rám nézett, egy szemvillanásnyi ideig tűnődött, majd elmosolyodott, és: felírta"* (Papp, 1974). Derék riporterünk alighanem kiválasztott egyet az aszkorbinsav táblára írt szénvegyületének C betűiből, és azt vélte a C-vitamin jelének.

Kifogyhatatlanok voltak a történetei. Kis ember volt, szeretett mesélni, a valóság részleteit ügyesen rakta újra össze, és történeteiben szerette a főszerepet játszani. Talán ezért érzi magát a történet közepén a fotóit néző közönség is. Máskülönben pedig szakasztott olyan volt, mint egy polgár békeidőben. Abban a hitben dolgozott saját boldogulásán, hogy az a társadalomnak is jó lesz. 1926-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba, bár politikai aktivitásáról nem maradt fenn adat. Interjúiból az tűnik ki, hogy elfogadta az 1930-as évek magyar társadalmának nézeteit, a fotóriporteri munkát tanúskodásnak tekintette, amelybe egyformán belefért a tápai gyerekek és a kormánypárti előkelőségek fotózása. Személyes életprogramja inkább zsidó vallása és szegedi zsidó környezete révén érthető meg. Bár úgy emlékezett, 1938 előtt nem volt antiszemitizmus a környezetében, ezt valószínűleg inkább az explicit gyűlöletre értette. Nem tudjuk azonban, kellett-e aggódnia amiatt, ahogyan a zsidó közösségen belüli szolidaritásra, a zsidó összetartásra reagált a magyar társadalom.

„Amikor Szegedre értem, a templomban hátulról a negyedik sorban volt az állandó helyem" — mondta 1989-ban. „Az első négy sort a gazdagok foglalták le — óriási pénzért örökülést lehetett váltani —, a szegények hátul ültek. Később, amikor vagyonos ember lettem, a hitközségben beválasztottak az elöljáróságba [1936-ban — a szerk]". Pikó András interjújában így emlékezett: *„Itt [Szegeden] is meg voltak a zsidóság szegényei. Mindjárt meg kell, hogy mondjam, a nagyon gazdagok, az orvosok, ügyvédek külön társadalmat képeztek Szegeden. Összejártak, míg a szegényebb réteg (…) azok külön életet éltek. De ezt úgy kell képzelni, hogy az a kisebb polgár, aki szükségben volt, azért minden támogatást megkapott a hitközségtől vagy a gazdag zsidóktól, hogy magyarul mondjam. De más volt a segítség és más a barátság"* (Pikó, 1989).

„Akkor még működött a kistemplom, ott a sarkon. A 20-as években a fűtés és a világítás megtakarítására télen ott voltunk. A kistemplomban legtöbbször németül prédikált a rabbi. Emlékszem, aztán jött a tavasz, átmentünk a nagy templomba. Kijött a szószékre Löw és azt mondta magyarul: »Én ennek a gyönyörű templomnak az örömében, hogy itt imádkozhatunk, és én itt mondhatom az igét, megfogadom, hogy ebben a templomban soha németül nem fogok prédikálni. Mindig magyarul fogok minden szónoklatot tartani. És ezt megtartom, amíg csak élek.« Fölállt mindenki. Borzasztóan tetszett a dolog, mert sok volt a magyar érzelmű. Lőwnek nagy húzása volt, aminek én szem- és fültanúja voltam" — mesélte a Szegedi Egyetem című lapnak 1989-ben (Gőz, 1989).

Liebmann Béla számára az jelezte a helyzet igazi rosszra fordulását, amikor a hétköznapi gazdasági élet szereplői egyáltalán kiejtették azt a szót, hogy zsidó. Mire 1939-ben a német cég, amelyiktől az Agfa filmet rendelte, azt írta neki, hogy egyelőre nem tudnak szállítani, a család már az amerikai kitelepedést fontolgatta.

***

Öröm nézni Liebmann szemüvegen! — szólt Liebmann Béla bizakodó reklámja 1938 nyarától a Délmagyarországban; de tévedett. Molnár Judit történész, a szegedi vészkorszak kutatója gyermekkorától egy házban lakott Liebmann Bélával; az idős fotográfus úgy mesélte neki, hogy magánéletén 1939-ig nem érezte az antiszemitizmus hatását. A második zsidótörvény után azonban a család már rosszra számított, Liebmann Béla 1939—40 környékén intézni kezdte a vízumot Amerikába. Pikó András hangfelvételén így vallott erről a 90 éves fotóriporter:

„Pontosan tudtuk, mi következik. De sokan nem akarták tudni, nem mozdultak. Az én feleségem nem volt hajlandó kivándorolni, pedig megtehettük volna. Volt Chicagóban nagynénink, aki írt, hogy menjünk. A legrosszabbra számítottunk, de nem mindenki. Az asszonyok például nem hitték el, hogy ez lesz, ami lett. Csak a gettónál ébredtek föl. De akkor már nem lehetett menekülni. Akkor már minek az útlevél? Én 1939—1940-ben szereztem útlevelet, és volt egy amerikai lehetőségem; akkor azt mondta a feleségem, hát, ha úgy látod, hogy ez a helyes, akkor mondd az ügyvédednek, intézze el a vízumot. Hát nem volt könnyű, nagy pénzbe került. Eladtam a lakást, ahol laktunk, kezdtem leépíteni az üzletet is, de azt még nem adtam el, gondolván az utolsó percben fogom eladni. És kérem, jött a lengyel háború, és akkor egy szép napon odaállt a feleségem, Bélám nem megyünk, nem megyünk, most már a Hitler jóllakik Lengyelországgal, vége lesz. Azt mondják, a hajókat elsüllyesztik Hitlerék, hát én Flórikával nem a tengerben akarom befejezni az életemet. Mondtam, nem a hadihajókat süllyesztik el, a személyhajó az délen megy Amerikába, azt nem süllyesztik el. De hiába, mert az ő környezete, a baráti köre, a többi asszony mind lebeszélte. S akkor kérem, nem volt lakásunk, gyorsan lakást kellett venni, ott volt a Tisza-parton egy, majdnem szükséglakásnak számított, hát valahol lakni kellett, hát így indult a nagy bajok sorozata" (Pikó, 1989).

A fővárosban 1938—39-ben még várta fotóit a Színházi Világ, majd a helyén megjelenő Színházi Magazin: 1938 nyarán fotói jelentek Vér György két szabadtéri színházi riportja mellett, Gina Cigna *Turandotjáról* (és a puliról, amelyet a Scala dívája Szegeden ajándékba kapott) (Színházi Élet, 1938), 1939-ben pedig ő fotózta a színházi lap számára a Dóm téri *Magyar Passiót*,

a *Bizáncot* (Színházi Magazin, 1939a) és az *Aidát* (amelynek rádiófelvételét is megörökítette) (Színházi Magazin, 1939b), majd Zilahy Lajos *Gyümölcs a fán* című bemutatójának kőszínházi főpróbáját és az utána következő vacsorát (Színházi Magazin, 1939c).

A Délmagyarország felhívására Liebmann 1940 áprilisában elsőként adakozott a magyarországi árvíz károsultjainak (Délmagyarország, 1940), május 1-jén pedig 3 hőmérőt adományozott a Szegeden alakuló Vöröskereszt-kórháznak (Délmagyarország, 1941a), majd május 3-án 10 pengőt a Vöröskereszt egyletnek (Délmagyarország, 1941b). Két héttel később, 1940. május 20-án behívták munkaszolgálatra. Rezső bátyjával és Vér Györggyel együtt Hódmezővásárhelyen kellett jelentkeznie, majd nyáron az abonyi munkaszolgálatos táborba vitték őket. Abony előtt a Színházi Magazin közölte Vér Györggyel közös riportjukat a SZUE medencéje mellől a „szegedi nyár szenzációjáról", az első magyar női úszómesterről, Sarkady Icáról, valamint a szegedi 100-as számú konflisfogat női hajtójáról, Vörös Istvánnéról (Vér, 1940).

Abonyba még jóhiszeműen, fényképezőgéppel ment. Szinte nyaralás volt, mondta utólag, *„akkor még nem voltak elvadulva az emberek"* (Pikó, 1989). Október 20-án Abonyból visszatértek a kiszombori táborba, majd 1940. december 5-én Hódmezővásárhelyről szabadult. Alig tért haza, 1941-ben behívták fegyveres katonai szolgálatra, a második zsidótörvény ugyanis kivételként lehetővé tette az első világháborúban kitüntetést szerzett zsidók besorozását.

Liebmann Béla a vészkorszak alatt végig abban reménykedett, hogy kitüntetései megóvják őt és családját; interjúiban a német Vaskeresztnek tudta be (Bohó, 1982), hogy Vér Györggyel és más szegedi zsidó férfiakkal ellentétben 1942 nyarán nem hurcolták a Donhoz újabb munkaszolgálatra (ahol Vér 1943 februárjában tífuszban meghalt). Az idős Liebmann Béla úgy emlékezett vissza Apró Ferenc helytörténésznek, hogy abonyi munkaszolgálata alatt felesége bement a szegedi vitézi székhez is, bemutatta a Vaskeresztet és megpróbálta elérni, hogy hozzák őt haza. A Kálvin téri székházban még azt is megígérték neki, hogy Liebmann Bélát majd vitézzé fogják avatni (Apró Ferenc szóbeli közlése). Nem vitték el újabb munkaszolgálatra, de Pikó András interjújában ezt annak tudta be, hogy az 1941-es katonai behívóval iratai elkerülhettek Hódmezővásárhelyről, ahol a munkaszolgálati központ volt. *„A katonák már nem akartak, a munkaszolgálat nem tudott behívni. 1944-ben, amikor a német megszállás volt, azonnal elment a dosszié vissza Vásárhelyre. Azonnal behívtak"* (Pikó, 1989).

Liebmann 1941-ben a Délvidéken jogosítványa miatt egy 12 tagú motoros küldönc csapatba került, akik teherautón vagy motorkerékpáron taktikai térképeket és parancsokat szállítottak Óbecse, Újvidék, Zenta és Szabadka katonai egységei között. *„Motoros küldöncnek önként kellett jelentkezni, mert a partizánok gyakran kilőtték az országúton, látva az aktatáskát a titkos katonai jelentésekkel. Hát nekem szerencsém volt, engem nem lőttek ki, de kilőttek másokat a századunkból. Ezért lehetett önkéntes alapon választani. Zsidótörvény ide, oda, én ezután megkaptam a Délvidék fölszabadításáért való emlékérmet. Megvan az okmány róla"* — mondta Pikó Andrásnak (Pikó, 1989).

Még a délvidéki hideg napok előtt, 1942 januárjában váratlanul leszerelték és hazatérhetett Szegedre a családjához. Nyolc éves kislánya mellé apróhirdetésben keresett tanítónőt (Délmagyarország, 1942) és a Kelemen utcai fotóüzletnek is megjelent néhány hirdetése a Délmagyarországban. Liebmann Béla az otthon töltött időszakban is fotózott; ekkor készítette híres fotóit a szegedi hadikórházat is meglátogató Karády Katalinról és Kelly Annáról, valamint Sárosi Györgyről (lásd: a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében). A Tolnai Világlapjában fotója jelent meg a szegedi Tömörkény István-szobor avatásáról, amelyen Gulácsy Irén írónő, az Erdélyi Helikon alapító tagja mondott beszédet 1943. május 23-án; a Délmagyarország tudósítása szerint egyebek mellett ezt mondta: *„Tömörkény szelíd szíve nem ismer gyűlöletet. Nem bárkivel szemben, hanem egyedül önmagáért keresztény"* (Tolnai Világlapja, 1943).

Karády Katalin látogatásáról maradt fenn Liebmann Béla egyik legzavarbaejtőbb története, talán mindegyik történet közül a leginkább „liebmannos"; annyira, hogy valószínűtlensége az őt interjúvoló újságírókat is meghökkentette. Karády Katalin és Kellermann Ervin sztoriját Papp Zoltán 1980-ban cikksorozatban dolgozta fel a Csongrád Megyei Hírlapban, Liebmann Béla pedig több interjújában is visszatért erre a történetre.

A fotóriportert 1943 februárjában ismeretlenül hívta fel Kellermann Árpád, a budapesti Kellermann Lipót Vasöntöde és Gépgyár volt társtulajdonosa, akkori cégvezetője. Bélyeggyűjtő húgától kapta meg Liebmann Béla nevét, bár egyikük sem tudott mást Liebmannról, csak annyit, hogy bélyeggyűjtő, és lehetnek nexusai Szegeden. Fiát, Kellermann Ervint a bori munkaszolgálatos táborból súlyos betegen a szegedi hadikórházba szállították, az apa pedig kétségbeesetten keresett valakit, aki segíthetne rajta. A második munkaszolgálattól fenyegetett Liebmann Béla már azzal is kockázatot vállalt, hogy egy ismerős orvos révén bejutott a félig öntudatlan fiúhoz, és beszélt vele. A beteg hazaengedését azonban csak a hadikórház parancsnoka engedélyezhette. A véletlen úgy hozta, hogy néhány nap múlva, február 27-én a színházban tartották az országos

kívánsághangverseny-turné szegedi előadását, amelyen Karády Katalin is fellépett. Liebmann Béla mint színházi fotós kapott felkérést az esemény fotózására. A próbán a nézőtéren Karádyval egyeztette a készítendő fotókat, amikor leült mellékük egy ismeretlen férfi, aki láthatólag igyekezett jó benyomást kelteni az énekesnőben. Ő volt a kórház parancsnoka, dr. Tornyai József orvosőrnagy. Csakhamar alkalom adódott, hogy hármasban maradjanak, és akkor Liebmann Béla összeszedte a bátorságát, és Karády támogatására is számítva előadta kérését: a család hadd vigye haza a haldokló fiút. *Kérem, segítsen!* – mondta Karády Katalin is, és az orvos ennek hatására megígérte, elintézi, hogy Kellermann Ervint hazabocsássák. Liebmann Béla hamarosan telefonált az apának: *„Nem érti, amit mondok? Elismétlem: azonnal üljön autóba, és jöjjön a fiáért. Este hat órakor kiadják a hadikórházból. Végleg elbocsátják. Hazaviheti. Kellermann még mindig hallgatott, aztán meg összevissza kezdett beszélni. Hogy én milyen ... Meg hogy ő majd ... És minden ... Próbáltam lecsillapítani. Megadtam neki a címemet. Jöjjön, várom." A gyáros egy Minerva típusú luxuskocsival érkezett, „csupa nikkel meg lámpa az egész", ez így túlságosan feltűnő volt, ezért a közelben hagyták, és egy mentőautót béreltek. A kórházparancsnok állta a szavát, kiadták a fiút. 1980-ban Papp Zoltán Liebmann útmutatása alapján megtalálta az orosz hadifogsága után a honvédségtől elbocsátott, fia repülős halála miatt megkeseredett dr. Tornyai Józsefet, aki így gondolt vissza az esetre: „én csak annyit mondhatok: azért nem volt mindenki zsidóellenes, nem volt mindenki fasiszta a Horthy-hadseregben sem. Ott is akadtak becsületes, józanul gondolkodó emberek a tisztek között. A szegedi hadosztálynál is. Ottani orvosfőnökömtől kellett egy írást szerezni, hogy az illető munkaszolgálatos gyógyíthatatlan beteg. Ilyen esetben kiadhattuk. De nagyon kétélű dolog volt ez. Ezerszer is meg kellett gondolni az embernek, kihez fordul, ki előtt tárja fel őszintén a szándékait. Ha azonban jó helyen kopogtatott, akkor a hadtestnél még écát is adtak a megoldáshoz"* (Papp, 1980).

Alig egy hónappal a sikeres hazabocsátás után, 1944. március 19-én Magyarországot megszállták a német csapatok. Liebmann Béla Kelemen utcai üzletének ajtajából fotózott le egy szakasz német katonát, akik a Széchenyi tér felé meneteltek. *„A megszállás másnapján német katonák jöttek énekelve. Én az üzletajtóban álltam, mert nyitva volt az üzlet. Lefényképeztem őket teleobjektívvel; nem voltak közel. Hát azért jól néztem volna ki, ha észreveszik"* — mondta Pikó Andrásnak (Pikó, 1989). Ez a fotó a német megszállás legismertebb vizuális emléke Szegedről (lásd: a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében).

Április 5-től rendelet kötelezte a zsidókat a megkülönböztető jel viselésére, április 16-tól kormányrendelet alapján a zsidóknak be kellett jelenteniük az ingatlanjaikat, értékpapírjaikat, részvényeiket, arany-, platinaötvözeteiket, a nemesfémekből készített ékszereiket, és ezeket a vagyontárgyakat pénzintézetben kellett letétbe helyezniük. Április 22-től rendelet jött a zsidó kereskedők üzletéhez tartozó árukészletek és üzleti berendezések zár alá vételéről. A következő időszakban 260 zsidó tulajdonú üzletet zártak be, Szeged üzleteinek 47%-át (Serfőző, 1994). Április 16-án betiltották a Délmagyarországot és a Szegedi Naplót. Áprilisban a szegedi rendőrkapitányság 170 szegedi lakost vett őrizetbe (közülük 121 izraelita vallású), akiket néhány napon belül a budapesti főkapitányság fogház- és toloncügyosztályának, valamint a bácstopolyai internálótábornak adott át (Molnár, 2014). Liebmann Béla úgy emlékezett, a megszállás után nem sokkal házkutatást tartott családi lakásában a Gestapo. Szenka megrémült, az mentette meg őket, hogy az egyik katona felfigyelt a német Vaskeresztre. Bohó Róbert *Vaskereszt, vagy amit akartok* című riportfilmjében (Bohó, 1982) mondta el a 81 éves fotóriporter, hogy a házkutatást vezető tiszt előbb nem hitte, hogy a Vaskeresztet tényleg Liebmann kapta, de szerencsére megvolt a Vilmos császár kézjegyét is tartalmazó igazoló okirat, és erre a katonák megenyhültek. Úgy tűnt, a Vaskereszt megvédi a családot.

Április végén Liebmann Bélát mégis munkaszolgálatra vitték Mosonmagyaróvárra. Úgy hagyta itt családját, hogy már hírek jöttek a szegedi gettó felállításáról. Az amerikai kivándorlás lehetősége rég szétfoszlott, várták a sorsukat, a német megszállás alatt csak a Vaskeresztben reménykedhettek.

Liebmann Béla így gondolt vissza erre: *„A feleségem aztán már mondta, amikor hír jött a gettóról, látod nagy bajt csináltam, el kellett volna menni. Itt van egy kép, az utolsó kép a Tisza-parton, úszónadrágban vagyok, úszódresszben az asszony és a kislány, már asztalomon volt a behívó Vásárhelyre, az 1944-es. Akkor mondta a feleségem, most végünk van. Ameddig te velünk voltál, Flórikával és velem, te minden tűzön-vason meg tudtál volna védeni minket. Te a különleges lehetőségek embere vagy, de most, hogy te holnap elmész, soha nem fogunk már találkozni, az az érzésem. És így ő nem tud védekezni, őt majd behajtják a gettóba, mert akkor már híre volt a gettónak, és hát ott siránkozott a fölvételnél. Hát kérem, az volt a helyzet, hogy tudták körülbelül, de ezt a szörnyűséget, hogy megölik őket, hát nem, az még nem volt a tudatban, csak az, hogy munkára viszik őket Németországba. Hát az, hogy megölik, arról szó sem volt még ebben az időszakban. Soha többet nem találkoztunk"* (Pikó, 1989).

Május 17-én megjelent a szegedi polgármester rendelete a gettó felállításáról. A Margit utca (Gutenberg), Korona utca (Hajnóczy), Valéria tér (Bartók tér), Bus Páter utca (Bolyai), Jósika utca, Polgár utca (Gogol) által határolt területen júniusban 3845 főt zsúfoltak össze, közöttük Liebmann Szerénát és Flórát. Ők nem az Auschwitzba tartó vonatra kerültek, hanem június 27-én 15

ezer szegedi zsidóval együtt Strasshofba, a Bécs-környéki „rabszolgatáborba", munkákra vitték őket. A téma kutatója, Molnár Judit történész szerint ennek az volt az oka, hogy a magyar cionisták az emberéletekért pénzt kínáltak Adolf Eichmannak; a sokgyermekes családok, a munkaszolgálatosok családtagjai és a hitközség vezetői így kerülhették el a haláltábort. Szenkáék Weissenbach alsó-ausztriai faluba kerültek.

Liebmann Bélát Hódmezővásárhelyről a mosonmagyaróvári internálótáborba vitték. Pikó András hangszalagján beszélt ennek a történetéről: *"A mosonmagyaróvári haláltábornak nevezték, mert tábori csendőrök őrizték, és akasztófa volt az udvar végében. Figyelmeztetésnek ott akasztják fel, aki nem tetszik a Ménesi őrnagy úrnak. Hát én avval a Ménesi őrnaggyal igen jóba lettem. Véletlen árán. Egy őrmesterrel beszéltem, hogy szeretnék innét elkerülni. (…) Mi a padlásablakon át láttuk, Hegyeshalomra vitték a munkaszolgálatosokat százas csoportokban... egyenesen Németországba. Akkor én megijedtem, nem akartam Németországba menni, és egy őrmestert megszólítottam az irodában, és kérdezte, mi van a kitüntetéseiddel? Mondtam. Az olasz fronton hun voltál? Mondtam. Hát istenem, én is ott voltam. Megölelt, tegezett. Mondom, ha már ilyen jóba vagyunk, vigyél be, szeretnék egy kérdést az őrnagyhoz. Elintézem neked, hát kollégák vagyunk, mert ugyanazon a fronton voltál. Bejelentett és vállalta, az őrnagy úr egy percet ad nekem. Bementem, sapkám levettem, tisztelettel kérném, nagy örömömre volna, hogyha én valahol az ország belsejében, tegyük föl Budapest környékén tudnám a hazámat segíteni a munkámmal, sok ipari tudásom van és motorszerelő is vagyok. Mindent behazudtam, ami létezik, és kérem, akkor azt mondta, jól van hát, a kitüntetései révén. Vannak okmányok? Itt van nálam az össz... Ne nyúlkáljon, nem mer maga hazudni nekem. Tudja maga, hogy mi várná... Nem is szoktam hazudni. Hát akkor hívja be az őrmestert. Mi ez a csoport, ami ott magánál össze van… Az egy százas csoport, azok mennek két-három napon belül Budapestre. Óbudai téglagyár és a csillaghegyi cserépgyár. Sürgősen kérik a bombázások miatt, nincsen tégla, nincsen cserép. Akkor nem száz megy, őrmester. Százegyen mennek. Lelépni. Én lettem a százegyes"* (Pikó, 1989).

„Felolvasták előttünk a parancsot: ipari munkásszázad alakul" — mondta Papp Zoltánnak 1974-ben. *„Oda megyünk, ahol éppen szükség lesz ránk: pótolni a bevonultatott férfiakat a hadiüzemben. Na, mondhatom. Egy óbudai téglagyárba vezényeltek bennünket. Ez lett volna az ipari szakmunka. Napok alatt lerongyolódtunk, elfogyott a pénzünk, éheztünk. A legalantasabb munkákat végeztették velünk, és ráadásul a bánásmód is..."* (Papp, 1980).

Óbudán eszébe jutott Kellermann Árpád. Sikerült felhívnia a téglagyár portájáról, Kellermann azonnal autózott a munkatelepre, 300 pengőt adott Liebmann Bélának, majd a művezetőt is lefizette, másnaptól Liebmann könnyebb munkát kapott. *„Még azt is megengedték, hogy vasárnaponként bevillamosozzak Pestre Kellermannékhoz ebédelni. Csak előbb Kellermann küldött rendes ruhát, cipőt, kalapot. Ilyenkor mindig azt vettem fel. Így a kutya se tudhatta rólam, hogy munkaszolgálatos vagyok. Október 15-én is náluk voltam. Együtt hallgattuk a rádióban a Horthy-féle proklamációt. Kellermann akkor azt mondta: — Ne menj vissza a századhoz, gyere hozzánk, ott megbújhatsz. Svájci védettségű a ház…"* Liebmann Béla jobbnak látta a munkaszolgálatban kivárni a végét. Századát rövidesen Nyergesújfaluba, Duna-parti munkára vezényelték, ide Kellermann még küldött neki kabátot, aztán megszakad a kapcsolatuk (Papp, 1980).

A háború után megtalálta Kellermann húgát, aki elmesélte az apa és fia további történetét: Árpádot a védett házból Németországba hurcolták, ahol az ohrdrufi tábori kórházban halt meg 1945. február 5-én, Kellermann Ervin felépült, de a Dunántúlra hurcolták, útközben flekktífuszt kapott, Dunaszerdahely környékén, Förgepatonyban halt meg 1945-ben (Hiller & Németh, 1979).

Nyergesújfalun Liebmann Bélát időnként berendelték az állomásra tolmácsolni, mivel az állomásfőnök nem tudott németül. Erre az esetre több interjújában is kitért, érezhetően szabadkozva, hogy nem lett volna szabad ilyesmit vállalnia. Pikó András hangfelvételén utólagos megkönnyebbüléssel nyugtázta, hogy hazatérve a szegedi szovjet parancsnokságon efölött szemet hunytak.

Liebmann Béla 1945. január 6-án ért vissza Szegedre, miután saját elbeszélése szerint a nyergesújfalui munkaszázadból megszökött. Január 5-i keltezéssel fennmaradt egy tenyérnyi magyar-orosz nyelvű papír is, amelyen Szeged polgármestere engedélyezi Liebmann Béla „zsidó munkaszolgálatos" hazautazását, akit a „Vörös hadsereg a munkatáborból kiszabadított" (lásd: a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében).

Apró Ferencnek úgy mesélte, a német tolmácsolás miatt könnyebben mozgott a táborban, amikor pedig már az orosz ágyúszót hallották, egy délelőtt néhányan bevették magukat az erdőbe (Apró Ferenc szóbeli közlése). Liebmann a Délmagyarország 1991. július 13-i számában Chikán Ágnesnek úgy emlékezett, az első szovjet, akivel találkozott, egy nő volt; *„Akkor derült ki a pufajkás, nagysapkás alakról, amikor rám szegezte a puskát és női hangon kiáltott rám: Stoj! Úgy itta kulacsából a vodkát, mintha víz lett volna. Én majd megfulladtam tőle, szegény nőnek ápolgatnia kellett, mielőtt útnak eresztett"* (Chikán, 1991).

Apró Ferenc beszélt Liebmann Béla szökevény útitársával, Rubinfalvy Mihály lakatos mesterrel is, a későbbi szegedi „kulcskirállyal", aki újabb történetet adott a hazatérés sztorijához: az úton sok halott feküdt temetetlenül, s nekik sem volt idejük temetni. Az egyik halott mellett száz gombolyag cérnát találtak, nem tudták, mire lesz jó, magukkal vitték. A Dunán a híd nem állt, a révész csak fizetségért szállított, ők pedig csak cérnát tudtak adni. A révész felesége éppen varrónő volt. Így jutottak át a Dunán (Apró Ferenc szóbeli közlése).

A fenti történetek talán túlságosan színesnek tűnnek. Mesélés közben Liebmann Béla talán nagyobb biztonságban érezte magát az emlékek között, ha történetei győztesek voltak, ha emlékeit is túlélte, nemcsak a vészkorszakot. Liebmann életigenlése miatt narrációja olykor olyan színt kapott, amit optimistának neveznénk, ha erre a vészkorszakban lett volna oka egy elhurcolt embernek, aki nem ismerte szerettei sorsát. A Liebmann Béla által elmesélt munkaszolgálatos történeteket Bárdos Pál közvetlenül felhasználta *Különös ismertetőjele a félelem* című regényében (Bárdos, 1967); a mesélt történetek pikareszk elemei azonban a megjelent könyvben már egyáltalán nem nyerték el Liebmann Béla tetszését. Amikor pedig interjúiban Szeréna és Flóra történetéhez érkezett, a történeteiben mindig győztesen mesélő ember egyszerre szófukar és tényközlő lett.

Szeréna és Flóra 1945 januárjában a weissenbachi táborban várták a szabadulást. Liebmann Béla hazatérve úgy tudhatta, hogy családtagjai élnek. 1945. április 12-én azonban tragikus fordulat történt. Frojimovics Kinga és Molnár Judit 2021-ben kiadott, *Szeged-Strasshof-Szeged* című könyve foglalkozik az ausztriai munkatáborok foglyainak sorsával. A Gestapo a strasshofi deportáltakat 1945 tavaszán elkezdte összegyűjteni „munkahelyeikről" és táborokba szállítani őket. Liebmann Szeréna és Flóra 40 emberből álló csoportját azonban a kiküldött SS-különítmény félúton felhajtotta a sulzbachi gránitbánya peremére. A könyv idézi a Deportáltakat Gondozó Országos Bizottság bécsi jelentését: *„Rövid tartózkodás után a fal szélére felsorakoztatták őket, arccal a szakadék felé nézve, és katonai fegyvereikkel hátulról fejbe lőtték őket. A szerencsétlenek közül kettő a lövés után még elfutott, de 30 lépésre a helytől mégis elbuktak, és ott lőtték le őket. Az agyonlőttek tetemei lezuhantak a sziklafalról a mélységbe, ahol azután (a helyszínen kivágott) fenyőtörzsekből máglyát raktak föléjük és elégették őket, ill. holmijaikat. 3-4 héttel később, már a felszabadulás után, Weissenbach falu lakosai úgy-ahogy betemették a hullacsoportot kődarabokkal és földdel"* (Frojimovics & Molnár, 2021).

A korabeli lapokban 1947. november 29-én hír jelent meg a tömegsír feltárásáról, ez név szerint is említi Liebmann Szerénát és Flórát az áldozatok között (Szegedi deportáltak sírját fedezték fel Ausztriában, 1947). *„Amikor megtudtam, először éreztem úgy, feladom. Öngyilkos akartam lenni"* — emlékezett Liebmann Béla a Délmagyarországban 1991-ben (Chikán, 1991). Zsidó vallásos hite és a munka mentette meg. A háború után 4 évvel feleségének címzett levelet kapott egy volt német katonától, aki a történteket nem ismerve azt kérte, Szenka igazolja, hogy a táborban segített gyógyszert szerezni Flórának. A levélben több fotó is volt Szenkáról. Erről Liebmann Béla így beszélt utolsó interjújában Hollósi Zsoltnak a Délmagyarország 1997. január 3-i számában: *„Döbbenten néztem a képet. Az én bájos, törékeny feleségem egy hatalmas kalapácsot fogott a kezében és barakkot épített"* (Hollósi, 1997).

Liebmann Béla 1965-ben jutott el családja sírjához. A schulzbachi kőfejtőből kiemelt holttesteket a badeni zsidó temetőben, közös sírba helyezték el. A sír kőtábláján ez áll: *Hier ruhen nein und dreißig ungarische Juden.* Itt nyugszik a harminckilenc magyar zsidó, akik a német fasizmus áldozatai lettek. A látogatást így idézte fel Pikó Andrásnak: *„Kint jártam a temetőben Badenben. Először a faluba mentem, Weissenbachba, ott volt egy könyvkereskedés, ott egy asszonnyal beszéltem. Mikor megtudta, hogy én a Szenka férje vagyok, elkezdett sírni, zokogni. Hát a Szenka volt a legjobb barátnője. Mindig adott a gyereknek egy kis pót ennivalót. Ez a könyvüzlet-tulajdonos nő a legjobb barátsággal úgy sírt, mint egy gyerek, hogy engem meglátott. Hát rólam beszélt a feleségem folyton ennek a nőnek, a fényképezéseim, meg minden és akkor megjelentem a háború után nem tudom hány évvel. És azt mondta, Szenkának itt kellett volna az én üzletemben bevárni az oroszokat. Semmi baj nem lett volna"* (Pikó, 1989).

A szegedi német megszállás alatt üzletét kirabolták és odaveszett bankszéfben tartott vagyona is. Apró Ferenc helytörténész szerint a német csapatok első egységeiben az elfoglalt városokba művészettörténészek és ékszerszakértők érkeztek; első útjuk Szegeden is a bankokba vezetett, ahol kinyittatták a széfeket. A hazatérő Liebmann Béla nincstelen lett, 1945 májusában a hitközségtől ruhát és ágyneműt, később pedig függönyöket és bútort kérvényezett (a Szegedi Zsidó Hitközség iratai, 1945). Apró Ferenc viszont azt a történetet hallotta Liebmann Bélától, hogy indulása előtt családi aranyat rejtett el lakásában egy tégla mögött a falban. Hazatérve első dolga volt vésőt és kalapácsot szerezni. Ez a vagyonka segítette megélhetését és üzlete újranyitását. *„Arany van, Liebmann úr?"* — kérdezte a Hági pincére 1945 ínséges időszakában minden délben Liebmann Bélától. Egy szem az elrejtett aranyláncból: egy napi ebéd volt (Apró Ferenc szóbeli közlése).

***

Csonttá soványodottan, sok hetes szakállal érkezett meg Szegedre, összes vagyona abban a pillanatban a vállára akasztott kenyérzsák volt — emlékezett Papp Zoltánnak 1974-ben. *„Csak álltam a szegedi városháza polgármesteri hivatalának előszobájában, és vártam, hogy sorra kerüljek. Miközben minden pillanatban azt gondoltam: nem bírom tovább. Rögtön összeesek az éhségtől és a kimerültségtől. S akkor futottam össze a szociáldemokrata mozgalomból régóta ismert Dénes Leóval. Segélyt fogunk kiutalni számodra, mondta, és már vette is elő a blankettát. — Mi is a címed? — Nincs címem — feleltem. — Ahol laktam, ott most más lakik. — Majd szerzünk lakást. És most rögtön indulhatsz a segélyért — veregette meg a vállam. — És majd kapsz munkát is. Munkát? — tűnődtem. Ugyan miféle munkát tudnak énnékem szerezni majd? Hát szereztek. Méghozzá nem is akármilyet. Fényképész lettem a Kölcsey utcában székelő szovjet katonai parancsnokságon. (…) Tiszteket, katonákat fényképeztem egész nap. Éjszaka hívtam elő a filmeket, másoltam papírra a felvételeket. Hajnalban aztán leheveredtem egyet szundítani. Majd reggel hatkor újra kezdtem az egészet."*

A városparancsnok géppisztolyos szovjet katonát adott mellé, és erre nem a fényképezési tilalom miatt volt szükség. A szovjet katonák leakasztották volna az utcán a gépet a nyakából, emlékezett Liebmann Béla (Papp, 1974).

1945. március 18-i keltezéssel fennmaradt igazoló papírja, miszerint Liebmann Béla „a Magyar Kommunista Párt szegedi szervezetének hivatalos fényképésze" lett. 1946-ban a rendőrség által kiadott fényképes igazolvány arról tanúskodik, hogy Liebmann Béla engedélyt kapott a közéleti eseményeken a kordonokon belül fotózni (lásd: a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében). A városban egyre több esemény volt, megindult a munka az üzemekben, és Liebmann Béla egyedül fotózhatta a korszak szovjet és kommunista vonatkozású szegedi témáit.

A munkába temetkező Liebmann Bélának köszönhető a háború utáni Szeged politikai eseményeinek képi dokumentálása. Fotózta a szovjet katonaság szegedi áthaladását, a tiszai pontonhíd építését, 1945. február 19-én Dálnoki Miklós Béla beszédét a szegedi színházban, 1945 tavaszán a kisteleki földosztást, 1945. február 23-án „a vörös hadsereg születésének 26. évfordulóján" tartott Klauzál téri ünnepséget, 1945. március 15-én a Klauzál téri politikai gyűlést, 1945. március 27-én a Szociáldemokrata Párt háború utáni első ülését Kéthly Annával. 1945 áprilisában lefotózta Rákosi, Rajk és Szirmai sétáját a szegedi utcán, 1945. május 1-én fotózott a Széchenyi téri szovjet emlékművek avatásánál és „az első szabad május elsején", lefotózta az első szegedi rendőrtiszti esküt, és fotózta a kommunista vezetőket, Révai Józsefet, Farkas Mihályt, Rákosi Mátyást, Rajk Lászlót, Zöld Sándort.

1945 januárjában készültek dokumentumértékű fotói az elhurcolt szegedi zsidók felhalmozott bútorairól a zsinagógában, valamint a hitközségben halomba hordott cipőkről. *Mit éreztem?* — kérdezett vissza a 90 éves Liebmann Béla 1991-ben Pikó András rádiós felvételén. *„Hát megörökítettem mindent. A szovjeteknek ez mind kellett, nekik csináltam, tőlük kaptam filmet, mindent."* A fotók készítésére így emlékezett: *„Amikor véget ért a háború, én nem voltam Szegeden. Én 1945. január 6-án érkeztem. Január 6-án, de itt még minden úgy volt majdnem, mint előtte. A gettónak nyoma sem volt már, vagyis hát volt, de kifosztva. Ahogy elvitték őket, megrohanta a csőcselék. A Jósika utcában megmaradt az a kerítés és megmaradtak a lécek az ablakon; ez a székház volt. Itt tudtam lefényképezni a gettó maradványát. A gettóban én jártam, nem a miénkben, ahol a családom volt, oda nem mertem bemenni, mert féltem, hogy az asszony és a gyerek holmiját látom. Nem lehetett volna túlélni"* (Pikó, 1989).

Érkezése után néhány héttel, 1945. február 10-től a Délmagyarországban megjelent apróhirdetései arról tanúskodnak, hogy Liebmann Bélának már volt némi pénze és ismét megnyitotta Kelemen utcai üzletét. *„Szemüvegjavítást vállalok"*, *„Fotóanyagot minden mennyiségben vásárolok"* hirdették apróhirdetései. A szovjet parancsnokságtól a fotózásért első honoráriumaként húsz kiló sót és huszonöt kiló cukrot kapott, ami *„valóságos kis vagyon volt"* akkoriban.

Ahogyan a városi fényképezés, a bolti munka sem volt egyszerű a megszállt Szegeden. Az üzletnyitás engedélyével együtt kérnie kellett Hajtovics parancsnoktól, hogy a mellé rendelt géppisztolyos szovjet katona az üzletbe is elkísérje. *„Mondtam a parancsnoknak, hát nem tudom, bejövök és valaki leüt engemet. Folyton jöttek be katonák, biztosan a nyitott üzlet érdekelte őket. Mint a gyerekek olyanok voltak, és hoztak gyönyörű órát, mindent… csak adjak fényképezőgépet. Nekik lehetett. Adtam. Cserebere volt, és nem jártam rosszul velük. Hát, amibe nekik került, könnyen cserélhettek."*

Amikor Liebmann Béla visszaérkezett, a Kelemen utcai bolt csak félig volt kifosztva. A szemüvegeket meghagyták, a fotócikkeket elvitték. Rövidesen az is kiderült, kik jártak ott. Pikó András hangfelvételén így mesélt erről: *„A fotópapírt, filmet kegyetlenül elvitték, de hát, ugye, újra lehetett kezdeni, mert a szovjetek adtak papírt, mindent. Megnéztem a doboz alját: rajta volt a bélyegzőm. Hát ott lopták, az én üzletemből a szovjet katonák. De volt papír, volt film és tudtam fényképezni"* (Pikó, 1989).

A Délmagyarország, majd a Szegedi Népszava és a Szegedi Kis Újság apróhirdetéseiben követhető, ahogyan Liebmann Béla az ínség közepette szemüvegjavítással, fényképnagyítással és amatőr fotók kidolgozásával próbálkozik. Újrakezdte

színházi fotóriporteri munkáját is, amelyre időnként budapesti lapok is bejelentkeztek, Liebmann Béla tudósította a Színház című képeslapot 1946. március 1-jén Balázs Béla *Boszorkánytánc* című színművének előadásáról (Színház, 1946), majd 1947. május 13-án a Szegedi Nemzeti Színházban Vaszy Viktor által dirigált *Tannhäuser* előadásról (Színház, 1947).

Jehudi Menuhin hegedűművész fotózásának történetét 1974-es interjújában mesélte el Papp Zoltánnak (Papp, 1974). Menuhin 1948. július 3-án adott hangversenyt Szegeden; Vaszy Viktor karmesterrel és a szegedi filharmonikusokkal lépett fel a Szegedi Nemzeti Színházban, Beethoven *Hegedűversenyét* játszotta. A hegedűművész világhírű volt, háború utáni európai előadókörútja szinte része volt az újjáépítésnek, érthető izgalommal készült Liebmann Béla is az amerikai virtuóz fotózására. Menuhin azonban nem volt könnyű eset: *„Bementem a színházba, egy kis környezet tanulmányozásra. Már az előjelek is meglehetősen baljóslatúak voltak. A titkárnő sírós hangon közölte, hogy itt bolondokháza van. Már az egész várost összejárták, csakhogy teljesíthessék a művész egy különleges kívánságát. Azt kérte ugyanis, hogy az igazgatói szobában állítsanak föl neki egy nagy tükröt, amiben tetőtől talpig láthatja magát, miközben gyakorol. „Senkivel nem hajlandó tárgyalni" — világosított fel a titkárnő."* A tükör már a szobában volt, ide osont be Liebmann Béla a próba előtt és aggódva várta a hegedűművészt.

Menuhin megérkezett, de nem hagyta magát fotózni. Liebmann is megmakacsolta magát, tudta, hogy az előadáson nem fotózhat, azután pedig a művész kerüli majd az újságírókat. Közölte, hogy fotó nélkül nem megy el. Menuhin végül megelégelte a kis embert, kulcsra zárta az ajtót és gyakorolni kezdett, mintha a fotóriporter ott sem lett volna. Lehetetlen kideríteni, hogy így történt-e; bizonyára nem, hiszen a Csongrád Megyei Hírlap cikke azt sem tudta jól, hogy Menuhin 1945 után járt Szegeden. Hősünk szempontjából mégis tovább kell mesélnünk, mert a történet poézise itt megemelkedik: Liebmann Béla saját elbeszélése szerint végül kézbe sem vette fényképezőgépét, hanem egy fotelben feledkezett, és hallgatta a D-dúr hegedűversenyt: *„A kis szobában úgy szólt, zengett a Stradivari, mintha egy egész zenekar játszott volna. Rólam pedig patakzott a víz az izgalomtól, a meghatottságtól. Egy órán át hallgathattam Menuhint. Egyedül. Mintha nekem játszott volna. (…) A folyosó végén valóságos kis tömeg szorongott. Figyelték a szobából kiszüremlett hegedűszót. Színháziak, újságírók, potentátok. Most kővé meredve nézték, amint én kimasírozok a szobából, és elindulok feléjük. Úgy bámultak, mintha valami idegen földrészről közelednék."* Gábor Arnold a Délmagyarország zenekritikájában (Gábor, 1948) ugyan túlságosan racionálisnak nevezte Menuhin játékát, de 1948-at írtak, és a békehangversenyező amerikain illett fanyalogni egy kicsit. Nem tudjuk, Liebmann Béla végül is lefotózta-e a hegedűművészt. Menuhin-fotója sehol sincs a lapokban, senki sem ismeri a képet. Sokan hallották viszont történetét, amely mintha a zeppelines sztori tükörképe lenne: a téma, amely annyira felemelő, hogy fontosabb volt a fotózásnál is.

***

Liebmann Béla gyakran hangsúlyozta, hogy egész életében független fotóriporter volt, egyetlen szerkesztőségnek sem volt belső munkatársa. Megélhetését 1951 nyaráig kis Kelemen utcai boltja biztosította. Az államosítás második szakaszában azonban a magánpraxist folytató kisipari szolgáltatókat termelési szövetkezetbe kényszerítették. Az ország többi nagyvárosához hasonlóan Szegeden is megalakult 1951 szeptemberében a Fényképész Kisipari Termelő Szövetkezet, amely decembertől három helyszínen, a Lenin utca 7. (1957-től újra Kárász utca), a Széchenyi tér 7. és a Klauzál tér 9. szám alatt indult el. Liebmann Béla 1951 júliusában jelentette be boltja bezárását, és eszközei egy részével alapító tagja lett a szövetkezetnek. A közkeletűen Fényszövnek nevezett szövetkezet 16 kisiparossal alakult meg, közöttük ismert szegedi fényképészek is voltak: Szabadi Tibor, Kováts Béla, Vasvári Miklós, Becsky Balázs, Honti Sándor, Segesváry Ida. Szabadi Tibor lett a Fényszöv alapító elnöke, Liebmann Béla pedig a később megalakuló riportfotórészleget vezette. A háborúban Szabadit is zsidó munkaszolgálatosként vitték el, az ő története azonban másképp alakult, mint Liebmanné: az oroszországi fronton 1944-ben hadifogságba esett, és a zaporozsjei fogolytáborba került. Az agitáció hatására (amelyben szovjet részről Rákosi Mátyás is részt vett) Szabadi Tibor belépett egy önkéntes szovjet zászlóaljba, és innen Grazig jutott a szovjetek oldalán (Sárközi, 1979). Szabadi 26 évig állt a szövetkezet élén, mindkét fia, György és Jenő fényképészként a Fényszövnél dolgozott, utóbbi vette át tőle az elnöki tisztet 1967-ben.

A szövetkezetben 1953-tól indult meg a riportfotózási részleg a Lenin u. 13. szám alatt, az egykori Rutkai és Vitkay fényképészcég boltjának helyén. A bolt korábbi tulajdonosai, Vitkay Felicia és Vitkay Ilona (mindketten a zsidókat sújtó deportálás deportálás túlélői) 1952. május 1-től döntöttek úgy, hogy belépnek a Fényszövbe. A riportrészleg gyárak, műhelyek, mezőgazdasági egységek számára készített fotókat. Ezek kezdetben a megrendelők pártszervezetei révén jutottak időnként a Délmagyarországba és elvétve a Viharsarok című megyei lapba. Utóbbi ekkor még a megyei pártbizottság mellett működött Hódmezővásárhelyen (1957 januárjától nevezték át Csongrád Megyei Hírlappá és 1962-ben költöztették

Szegedre a szerkesztőségét). A Délmagyarország 1953 nyarától a fényképész szövetkezet közvetlen, állandó megrendelője lett. Ekkortól jelentek meg rendszeresen Liebmann Béla, majd a mellette dolgozó Siflis József fotói a lapban.

A koalíciós újraindulás után 1945. július 24-től kommunista kézbe került Délmagyarország az 1950-es évek elejéig szórványosan, és csak különleges propagandacélok érdekében közölt fotókat. A háborút követően 1947-ben jelentek meg az első képek a lapban: az 1947-es választások augusztusi kampányában közölték a kommunista jelöltek arcképeit. Egy évvel később az új Tisza-híd átadásának szentelt 1948. november 21-i Délmagyarország-lapszámban (fejlécére vörössel rányomták a híd grafikáját, a lapfej fölött pedig az állt: „Éljen Gerő, a hídverő!") közölték Gerő Ernő közlekedési miniszter arcképét, valamint egy alkatrészeket szállító munkásokat ábrázoló fotót. Ezen kívül a Szabad Föld előfizetési kampány során került még fotó a lapba (boldog falusi asszonyok újsággal a kézben) ismeretlen fotóstól; 1950-től pedig szinte csak központilag terjesztett kliséket, a szovjet életet bemutató fotókat közölt a Délmagyarország. Néhány kiragadott téma — „Ponomarjov marómunkás boldog élete" (1950. január 22.), „Így nevelik az ipari tanulókat a Szovjetunióban" (1950. február 14.), a „Boldog terménybetakarítás a Szovjetunióban" (1950. július 7.) — elegendően jelzi, hogy a szovjet klisék a helyi sajtófotózás minden útját lezárták.

Liebmann Béla ezalatt tovább fotózta a szegedi eseményeket, és a megjelent fotókból ítélve nem csak a kommunista párt megbízásából. Erről tanúskodik 1949-ben készült képe, amely a Hősök Kapuján lévő Aba Novák Vilmos-falfestmény bemeszelését örökítette meg. Liebmann szokásos riportázs fotóstílusától teljesen elüt ez a kép: a néző nem a megszokott fókuszban látja a cselekményt, hanem csak távolról, az árkádok alól, szinte lopva nézheti a felállványozott kaput, bizonnyal azért, mert a fotós maga is félt közelebb menni a fényképezőgéppel.

Nem lehetett jobb a helyzet a fényképész szövetkezetnél sem, amelyről a Délmagyarországban az alábbi, akkoriban hétköznapinak számító hírt olvashatta a szegedi közönség 1952. május 31-én: *„A Fényképész Kisipari Termelőszövetkezet dolgozói határidő előtt 1 hónappal befejezték félévi tervüket. A béketalálkozó tiszteletére az üzem dolgozói vállalták, hogy 1952. évi tervüket november 7-ére befejezik. Kovács* [helyesen: Kováts] *Béla, az I-es számú fiók felvételezője egyéni munkafelajánlásával megfogadta, hogy a felvételeknél a villanyáramot 5 százalékkal csökkenti. Liebmann Béla riporter egy héten kétszer békeőrséget tart s eredményeit 5 százalékkal emeli. Becsky Balázs a Gazda-mozgalom keretében régi orsókat, dobozokat gyűjt össze, hogy azokat újra felhasználják. Ezzel havonta 300 forintot takarít meg. Szabadi Tibor szövetkezeti elnök felajánlotta, hogy Kisteleken egy fióküzletet szervez meg. Felajánlását határidő előtt egy héttel teljesítette. A kisteleki fióküzlet megszervezésével közel 5 százalékkal emelkedik forgalmuk"* (Délmagyarország, 1952).

A lap tartalmának instruktív hangvétele 1953 nyarától kezdett enyhülni. „Liebmann Béla / Fény Szöv" aláírással 1953. augusztus 15-én jelent meg Liebmann első aláírt fotója a Délmagyarországban, ősztől pedig érzékelhetően a szerkesztőségi koncepcióval összehangoltan kezdett Liebmann-riportképeket közölni a lap. Műhelyek, építkezések, mezőgazdasági helyszínek kétkezi munkásai, májusi felvonulások, gépeken dolgozó öreg és fiatal szakik beszélgetése, új gépek üzembe helyezése — a rendszer teljes tematikája a fotóin volt. Ezek a képek azonban, főként az újságban lévő cikkekkel összevetve, becsületes ábrázolások voltak, itt-ott jóleső hétköznapiságot, emitt-amott dokumentáló realizmust jelenítettek meg, nagyon távol a már említett szovjet klisék pátoszától.

Liebmann Béla az 1950-es években is ugyanaz a kisember maradt, aki volt: engedett a rendszernek, de egyúttal kitanulta a hatalommal szembeni álcázás mimikrijét. Egy visszaemlékezésében Rákosi Mátyás 1947-es gyűlését ábrázoló fotójáról ezt mondta: *„A szónoki emelvényen Rákosi Mátyás állt, a Tisza Szálló nagytermében éljenezték, és ő visszatapsolt. Mindenki vele tartott, kivéve engem." „Ilyen bátor volt?"* — kérdezte tőle a riporter. *„Ugyan, a kezemben volt a fényképezőgép!"* — szólt a válasz (Horváth, 1980).

Bár képeit rendszeresen közölték a Délmagyarországban, nem lett a lap belső munkatársa. Ennek egyszerű oka volt: a Fényszövnél jobban jövedelmezett a munka. A szövetkezetnél nem volt fizetési plafon, a tagok döntötték el, mennyit osztanak szét a nyereségből, ezért a munkatársak többet kerestek és motiváltak maradtak. Liebmann Béla 1955-ben megkapta a szövetkezet kiváló dolgozója címet, majd azt a „sztahanovista oklevelet" is, amelyről portréfilmjében félig büszkén, félig ironikusan mondta, hogy nincs még egy sztahanovista fotós az országban (Bohó, 1982). Hétköznap gyárakat és delegációkat fotózott, hétvégeken egyik sporteseményről a másikra futott. Thékes István újságíró még emlékszik, hogy a Szegedi Haladás hétvégi meccseiről rendszeresen Liebmann-képeket tettek ki a Kárász utcai fényképészbolt kirakatába. Ebben az időszakban készítette kuriózumnak számító fotóját Puskás Ferencről, Kocsis Sándorról és Sándor Károlyról, az Aranycsapat tagjairól, akik a szegedi lelátón meccset néztek (lásd: a Móra Ferenc Múzeum Liebmann-gyűjteményében, T5284).

Apró Ferenc helytörténész kutató, akit 1964-ben Liebmann Béla szegedi területi bajnok kardvívóként fotózott le a Délmagyarországnak (Délmagyarország, 1964), így emlékezik rá: *„Én 1954-ben kezdtem vívni, Liebmann Béla akkoriban egyik*

SZTE SZEGED

sporteseményről ment a másikra, föláldozta a vasárnapjait. Minden versenyről tudta, hogy nagyjából mikor van vége, megjelent a verseny végén, előállította és lefotózta a döntősöket. Ha kilenc emberről kattintott, akkor mind a kilenc megrendelte a fotót, amit aztán hét közben el is hozott" (Apró Ferenc szóbeli közlése, 2023).

***

Liebmann Béla 1956. október 20-án történelmi dokumentumértékű fotókat készített a szegedi egyetem Auditorium Maximumában a MEFESZ alakuló üléséről. Az esemény nyilvános volt, a Délmagyarország munkatársa tudósított róla, bár az ott elhangzott rendszerellenes kijelentéseket kihagyta a cikkből (Délmagyarország, 1956). Ezek a fotók mégsem jelentek meg a helyi lapokban, még a Szeged Népe négy szabad számában sem. Liebmann ezután több helyszínen is fotózta a forradalom szegedi utcai eseményeit: a Klauzál téri, a Takaréktár utcai, a Dugonics téri tüntetéseket, az újszegedi kendergyárról leszedett vörös csillag Tiszába dobását, a Széchenyi téri szovjet emlékművek vörös csillagának leverését, a Takaréktár utcai sortűznek áldozatul esett Schwarcz Lajos temetését, valamint szovjet tankokat a városháza előtt és a híd lábánál.

Fotóit igazolhatóan felhasználták például Kiss Tamás MEFESZ-vezető elleni eljárásban, valamint közülük három szerepelt az 1957-es „Ellenforradalmárok Magyarországon" kiállítás szegedi anyagában. Nem tudjuk azonban hitelt érdemlően, hogy vajon Liebmann Béla belügyi megrendelésre készítette-e ezeket a képeket vagy pedig a forradalom után gyűjtötték be tőle a felvételeket. Tény, hogy a Móra Ferenc Múzeum történeti gyűjteményében található 1956-os témájú Liebmann-fotók a Belügyminisztérium Irattárából kerültek ki az 1980-as évek végén. Nincs nyoma azonban annak, hogy Liebmann Béla 1956-ban vagy később bármilyen fedett pozícióban dolgozott volna a belügynek. A forradalom napjaiban maga a belügy sem lehetett abban az állapotban, hogy konspirált módon fotókat készíttessen, hacsak a Fényszöv nem volt eleve valamilyen szintű belügyi ellenőrzés alatt. Liebmann Béla fotóit vizsgálva szembeszökő, hogy a képek fókusza az esemény és nem a résztvevők dokumentálásán volt. Belügyi megrendelésre valószínűleg a jelenleg ismertnél nagyobb mennyiségű fotó készült volna, és egy belügyes fotóstól érthetetlen is lett volna a szovjet tankok elhelyezkedésének megörökítése a városháza előtt, különösen már november 6-án. Sokkal valószínűbb feltételezés, hogy a forradalom utáni nyomozások idején szerezte meg a hatóság a negatívokat. A „megszerzés" módját sem ismerjük, de az sem valószínű, hogy Liebmann elrejtette volna a képeket. Erre utal, hogy az MSZMP által átvett, átmenetileg Szegedi Néplapként megjelenő újság még a hatalom konszolidációja előtt rendszeresen számított fotóira.

A Délmagyarország lapcímet a Szeged Város Forradalmi Nemzeti Bizottsága Fábián Ferenc javaslatára 1956. november 1-től *Szeged Népe* címre változtatta (így jelent meg 1956. november 1-13. között), majd a szerkesztőségbe visszatérő Nagy Pál, korábbi szerkesztőbizottsági vezető javaslatára az MSZMP lapját *Szegedi Néplappá* nevezték át (1956. november 20-tól 1957. május 1-ig jelent meg ezzel a címmel). Az átnevezést azzal indokolták, hogy a forradalom idején, 1956. október 25-én este többezres tömeg vonult a Délmagyarország szerkesztősége elé, és a következő napok tüntetésein is gyakran felhangzott a „Hazudik a Délmagyar!" szlogen.

A forradalom után a helyi lapok szovjet katonai ellenőrzés mellett szerveződtek újra. Németh Lajos, az MSZMP által a lap élére 1956. november 6-án kinevezett felelős szerkesztő 1957. december 16-án a szegedi pártfunkcionáriusok „ellenforradalom alatti magatartását vizsgáló" bizottságnak így nyilatkozott: *„Az MSZMP szegedi ideiglenes intézőbizottságának politikai befolyása igen gyenge volt nálunk, nem is érvényesülhetett. A lap politikai megerősödését elsősorban a szovjet elvtársaknak köszönhettük akkor, akik nap mint nap segítettek bennünket"* (MSZMP Szeged Városi Bizottsága 1960. január 6-i végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyve, 1960). Ugyanez történt a megalakuló Csongrád Megyei Hírlappal Hódmezővásárhelyen; Rácz Lajos, az MSZMP által kinevezett főszerkesztő így emlékezett vissza később lapjában: *„Jól emlékszem: kellemetlen őszi este volt, amikor Lupol őrnaggyal sokáig beszélgettünk a parancsnokságon, milyen politikai arculatot gondoltunk az újjászervezett megyei pártlapunknak. (Ezt a szovjet embert egyébként leszerelése után kollégám Odesszában fel is kereste. Kaczur István elmondása szerint melegen emlékezett vissza a vásárhelyi elvtársakra)"* (Rácz, 1987).

A lapátalakítások kezdeti szovjet ellenőrzése idején a Szegedi Néplapnál (amely 1957. május 1-jei lapszámától viselte újra a Délmagyarország címet) 1957. januárjától új szerkesztői koncepciót vezettek be; ebben Liebmann Béla fotóinak kiemelt szerepet szántak. A sztrájkok és a lakossági elutasítás közepette konszolidációra törekvő pártvezetésnek békés, hétköznapi, az aktualitást nélkülöző és az olvasók megosztását kerülő helyi tartalomra volt szüksége a helyi lapban. Innentől az újság címoldalán, közvetlenül a lapfej alatt, illetve az utolsó oldalon rendszeresen jelent meg Liebmann-fotó. A fotós kiválasztásában szerepet játszhatott, hogy korábban már szerepelt a szovjet parancsnokság, illetve a kommunista párt fotósaként, de valószínű, hogy alkalmazkodó személyisége és szovjetbarátsága miatt is benne bíztak meg. Ezzel kezdődött Liebmann Béla fotóriporteri pályafutásának utolsó nagy időszaka. Alighanem őt is felkészületlenül érte az újság felkérése: a lap 1957. január 23-i számának hátoldalára 1924-ben készült fotóját adta le a pipázó cigányasszonyról, majd

másnap a cigánylány-jelmezes Simó Margit fotója jelent meg a *Tiszavirágzás* 1938-as forgatásáról. Jellemző a lapkészítői valóságreprezentációs szándékra, hogy egyik fotó alatt sem volt információ a kép keletkezéséről vagy témájáról, helyette a képek aláírásában a szerkesztő azon kedélyeskedett, hogy az olvasók melyik modellel is jósoltatnának szívesebben.

A Kádár-rendszer kezdettől a sajtót tekintette fő propagandaeszközének. Az 1957-ben megújított lap koncepciója az volt, hogy szakítva a Rákosi-korszak agitációs tartalmaival, tájékoztatási célból megjelentetett helyi hírek között juttatja el a rendszer üzeneteit. A Kádár-kori sajtóirányítás részint politikai okból felismerte, hogy a propaganda másként nem fog eljutni, csak ha a lapokat olvasottabbá teszi, részint pedig az egyre több információt igénylő városi élet teremtett olvasói igényt a jobb tájékoztatásra. Autonóm szerkesztőségi döntésekre 1957-től sem volt lehetőség, így a lapok szerkesztősége a valódi hírszolgáltatás helyett a lokális identitás politikailag problémátlan kistémái, valamint a fogyasztói panaszkultúra felé fordultak. A sajtóirányítás számára mindkét tematika jó célba juttató anyag volt a rendszer üzeneteihez, az újságíró számára pedig ezek a témák elfogadható célt jelentettek a társadalmi állapotfeltárás helyett. A lap olvasója ugyanakkor mégis úgy érezhette, az ismerős városi helyszíneken, gyárakban, boltokban készült fotók végre az ő életéről szólnak. E két tematikának máig ható hagyománya lett a helyi sajtóban.

A Kádár-kori szegedi helyi identitás képi ábrázolását Liebmann Béla 1957 és 1964 között teremtette meg a Délmagyarországban. Liebmann nyugdíjazásáig (1962) a Fényszöv fotóriportere maradt, de ebben az időszakban úgy dolgozott a Délmagyarországnak, mintha a lap belső munkatársa lett volna. Sajátos módon életében először érezhette magát egy napilap belső fotóriporterének; a szerkesztők számítottak rá, Liebmann Béla pedig gyorsan ráérzett, mire vevő a régi-új rendszer újságja. Virágáruslány, villamos jegyszedőnő, presszós hölgyek, totózós urak, gyermekek a márciusi napfényben — keresetlen, közvetlen fotók új sorozata következett. Liebmann személyes optimizmusa jelent meg bennük. A kora Kádár-kori sajtóirányítás a lap agitációs szándékának elfedésére használta ezt az optimista emberkeresést, amelynek pedig Liebmann Béla zsidó hitében inkább voltak gyökerei, mint a Kádár-kor ideológiájában. Az újságban követhető a pártvezetés szándéka: 1957 tavaszán megsokasodtak a gyárlátogató szovjet katonák képei; a lap 1957. április 4-i címoldalán megjelent Liebmann fotója a szovjet kiskatonáról, aki a Szalámigyárban a munkáslányok ámulatára szakszerűen csontozta a húst. Ezek a történetek a megkreált helyzeten belül valódiak és átélhetők voltak, ezért alkalmasak lettek arra, hogy a társadalmi valóságot átkeretezzék. Közeledtek ugyanis a Kádár-rendszer szegedi főpróbái, 1957. április 15-én a Klauzál téri nagygyűlés, amelyre 25 000 embert tereltek ki az üzemekből, majd az 1957-es május 1-je, amelyen 60 000 ember jelent meg a Széchenyi téren. (A 60 000-es szám az 1945. május 1-jei nagygyűlés lélekszámát idézte fel, és a lapban még évekig automatikusan ezt a számot írták a Széchenyi téri május elsejék tudósításaiba.)

Liebmann Béla a felvonulások és politikai tömegesemények gyakorlott fotósa lett, ismerte a rendszer mítoszait és meg is jelenítette azokat az ünnepi fotókon. Eközben pedig a Délmagyarország 1957. május 1-jei számának hátoldalán, mintha csak ellenpontja lenne a politikai nagygyűlésnek, a valódi összetartozás himnuszaként ott lebegett az időben Liebmann Béla bizakodó fotója a három baktói cigányasszonyról, akik a tanácsháza falánál kuporogva, beszélgetve várnak hivatali ügyükre. Ezzel a zsánerrel Liebmann megteremtette azt a fotóriport stílust, amely a következő évtizedek Délmagyarországának kitűnő fotósait, Somogyi Károlynét, Nagy Lászlót, Schmidt Andreát, Gyenes Kálmánt is jellemezte.

A lap hírszolgálatának ellenőrzésében 1957-től a főszerkesztői egyszemélyi felelősség elvének bevezetése után sem történt érdemi változás, továbbra is a párthatározatok és pártirányítás gyakran informális direktívái alapján dőlt el a hírek közlése. Mi sem jellemzi jobban ezt a helyzetet, mint Siklós Jánosnak, a Délmagyarország felelős szerkesztőjének 1958. február 26-án kelt levele Budapestre, az MSZMP Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Osztály Sajtó Alosztályához, amelyben a Szegeden zajló 1956-os Perbíró-Kováts-ügyről szóló cikk közlésére kért engedélyt a következő szavakkal: *„A tárgyalásról, az ítéletről az egész város beszél, csak a lap hallgat, s ez a hallgatás nagyon kínos helyzetbe hozza az újságot."* Siklós már 1957. december 9-én kérte Szirmai Istvántól a tudósítás lehetőségét, a következő érveléssel: *„Tekintettel arra, hogy elkövetett népellenes bűntetteik feltárásával jól tudnánk lapunkban a politikai felvilágosító munkát szolgálni, ezért kérdezzük, hogy a politikai pörök közlésére ezidőszerint vonatkozó tilalom alól ennél az ügynél nem kaphatnánk-e feloldást?"* (Cseh et al., 1999). Az engedélyt december 12-én meg is kapta, bár erről mindössze a kérelemre kézzel írt pár szó tanúskodik írásban, a papíron szereplő „Komócsinnal egyeztetve" bejegyzés pedig arról árulkodik, hogy a sajtóközlés igénylése az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának első titkáránál is járt. A perről még így is csak az ítélet meghozatala után, 1958. március 5-én jelent meg cikk a Délmagyarországban (Csatári, 2015).

Sajátos kettőssége a háttérből felügyelt hírszolgáltatásnak, hogy miközben a hírek korlátozására nem nyilvános direktívák születnek és egyes sztorik engedélyezését esetről esetre hagyja jóvá a pártirányítás, eközben helyi szinten olyan nyomdai fejlesztés készült el, ami az olvasó számára javulásként érzékelhető technikai változást hozott a lapokba. 1958 márciusában átadták a szegedi

nyomda kliséüzemét, amely 1931 után újra lehetővé tette, hogy előző nap készült friss fotók kerüljenek a másnapi lapba (Kliséüzemmel bővül a Szegedi Nyomda, 1958). A megjelenő fotók nyomdai minősége továbbra is gyenge maradt, az újság oldalain gyakori volt, hogy szürke köd ült a képek felületének harmadán, a távoli fotótémákra pedig időnként csak következtetni lehetett.

Ez a technikai hiányosság is hozzájárult Liebmann Béla sajátos reportázs stílusának kialakulásához. Liebmann ismerte a szabályt, hogy a fotózandó eseményhez közel kell mennie, különben — akkori szóhasználattal — tájképet fog fotózni. Mestere lett annak, hogy saját helyezkedésével az újságolvasót akár sokszereplős események középpontjába vigye. Az eredmény az olvasó bevonása lett; ellentétben a cikkek sokaságával, amelyek a „pártszerűség" nyelvi hamisításait alkalmazták a hétköznapi életre is, Liebmann fotói egyre átélhetőbbek lettek. Miközben az olvasók számára világos lehetett, hogy a lap tartalma az ő helyi identitásuknak egy propagandisztikusan módosított változatát tükrözi, e fotók mégiscsak őszintének hatottak, és részük volt egy új, a Kádár-korszakra jellemző helyi identitás kialakításában.

Liebmann fotói kezdetben csak azt tükrözték, hogy vége a totális ellenőrzésnek, az „éberség" korszakának. A rendszer alkut kínált, a megalkuvásért cserébe nem akart már mindent ellenőrizni. A magánélet egyszerű, személyes örömeit önmagukért is meg lehetett jeleníteni. Ennek jegyében Liebmann-zsánerek sora jelent meg a lapban: gyermekek a virágos fűben, napozó lányok a rakparti lépcsőn, őszi séta gyerekkocsival, napfényes újesztendei családi séta a Tisza-parton. Hasonló hatásúak voltak a kisközösségek utcai, munkahelyi fotói is: háztömb körüli kerékpárverseny, új kiskukta áll munkába a Hungária szállóban, hozzák a jeget, az utcai fagylaltárus átnyújtja a fagyit, a Kárász utcai kirakat előtt bakfis lány nézelődik, gyerekek a játszótéri vasforgókon, esküvő a gyárban.

Ezek valóban őszinte fotók voltak, kitöltötték azt a teret, amit a rendszer engedett, és messzemenőkig tiszteletben tartották a rajtuk megjelenő embereket. A szegediek kis eseményei, amelyekről akkor még nem keringett napi többezer fotó a nyilvánosság előtt, szelíden használt sztereotípiákban jelentek meg Liebmann fotóin a Délmagyarországban. Az olvasó bizakodó, humanista szemléletű fotókat látott a lapban, bizonnyal volt, akinek feltűnt, hogy az anya-gyermek kompozíció fájdalmasan sokszor jelent meg rajtuk. Egyik ilyen képét Felvonulók címmel 1958 őszén beválogatták az Ernst Múzeum nemzetközi fotókiállítási anyagába is (Délmagyarország, 1958).

A zsánerek mellett a lap a hétköznapi munkákban meglesett emberek témáit igényelte, és Liebmann ebben is egyszerű, közérthető és őszinte történeteket mesélt el a fotókon. Fűkaszások a városban, az órajavító, a köszörűs, a Sirály divatüzlet, mosolygós eladónők, ibolya- és virágárus, fiatal vasasok a műhelyben, az üzemi konyha dolgozói, könyves pavilon a klinikakertben, ember a távbeszélő oszlopon, járda épül a régi Retek utcában, locsolóautó megy a Kárász utcán, zúdul a forró aszfalt a Földműves utcán, négyesfogat viszi a szénát. Liebmann Béla képeiről ismerjük a régi Oskola utca süppedt házait és az utca rendezésének fázisait. Ezeken a képeken minden korábbi korszakánál közelebb került ahhoz, hogy ha nem is szegedi mitológiát, de mára egyre jobban felértékelődő szegedi kistörténeteket meséljen.

Képei nem mellesleg a kora kádári évek életszínvonalbeli fejlődését is megőrizték. Egyre több fotójának témája lett az elérhető „jólét" (szintén nem függetlenül az MSZMP politikájától), az esti képeken nagyvárosias fények, fényes kirakatok, fénycsöves portálok és reklámok jelentek meg, ezekből ítélve a város haladt a korral, a fotók visszaadták és megerősítették, amit a szegediek érezhettek a városban, részben indokoltan. Láthatólag a lap pártirányítása ráérzett erre a tartalomra, Liebmann Béla képriportokra kapott megbízást, egyiknek témája például egészen elütött a lap szokásos ideológiai keretétől. Arról szólt, hogy milyen egy szombat este Szegeden: szórakozás az étteremben, pihenés otthon a rádió mellett, a Csemegében pusztamérgesi bort vásárol a házigazda, hölgy a fodrászbúra alatt, a színházban vígjátékon mulat a közönség. Már-már az 1990-es évek előfizetőközpontú felfogását idéznék ezek a fotók, ha ugyanabban az 1958. november 2-i lapszámban Liebmann Bélának egy másik fotóriportja nem éppen Kádár János szegedi látogatásáról szólna. Az árulkodó árukapcsolás azonban semmit nem von le abból, hogy Liebmann a lap hétköznapi számaiban, még a termelési riporttémákban is képes volt belehelyezkedni egyszerű dolgozó hősei életébe és fotói mai szemmel is elfogadhatóak.

Több utódjához hasonlóan a sport még ismertebbé tette Liebmann Béla nevét. A Szegedi Haladás labdarúgó csapatából lett SZEAC az 1959—60-as, majd az 1960—61-es NB1-ben 8, illetve 6. helyen végzett; a Tisza-parti stadiont minden korábbi és későbbi nézőszámot meghaladó közönség látogatta. A máig is fennálló nézőcsúcs is ebben az időszakban született meg: 1960-ban 30 000 néző látta a Felső-Tisza parti stadionban, hogy a Ferencváros Albert góljával 1—0 arányban legyőzi a SZEAC-ot, 1962 augusztusában pedig 26 000 néző előtt győztek 1—0-ra a szegediek Ferencváros ellen. A SZEAC, majd a SZEOL viszonylag sikeres időszakának meccseit még jóval nyugdíjba vonulása után, majdnem 70 éves korában

is Liebmann Béla fotózta. Jellemző, hogy az 1970-ben éppen nem túl sikeres SZEOL játékáról megjegyezte a Délmagyarország: *„Béla bácsi hetek óta hiába zarándokol az ellenfél kapuja mögé élesre töltött apparátjával”* (Délmagyarország, 1970).

Ahogy a lap hírszolgálata modernebb lett, és a fiatal, kíváncsi és mozgékony fotóriporter, Somogyi Károlyné munkába állt, a nyugdíjas Liebmann Bélának egyre inkább csak a sport, a pártdelegációk, valamint a szabadtéri pártvendégei és a ráérős kiseségek jutottak. A megnövekedett lapterjedelem miatt még így is folyamatosan volt tennivalója. Legvégül pedig a tévé képernyőjéről fotózta ki témáit, hogy a lap tévékritikai rovatában friss fotó jelenhessen meg, és ezt is teljes szívvel végezte. Délelőttönként bejárt a szerkesztőségbe, az újságírók kedvelték, mert közvetlen és jóhiszemű volt, mindig készen állt a munkára is, a történetmesélésre is. Papp Zoltán portréja a 70 éves Liebmann Béláról így jellemzi ezeket a látogatásokat: *„Tíz órakor besétál a fényképészszövetkezetbe, van-e munka, valamilyen megbízás a nyugdíjasnak? Szokott lenni. Innen a Sajtóházba vezet útja. Rendszerint tizenegy órakor löki be a lengőajtót, és Földi bácsi már ott várja a portásfülke kuckójában, komótosan részletezve: ki, mikor, miért kereste Liebmann Bélát, hova menjen, ki várja, kit kell lefényképeznie, melyik szerkesztő tépte a haját, mert nem találta, a fiatal kollégák ugyanis, a fene essen beléjük, valahová elkóboroltak. Csak egy-kettő maradt itt mutatóba belőlük. No, nem baj, közülük kerül ki a sakkpartner, akit Béla bácsi megmattol valamelyik szerkesztőségi cellában tizenkettőig”* (Papp, 1969).

Liebmann Béla egész életén át szenvedélyesen sakkozott. Az 1950-es években így találkozott az alig 30 éves, Szentesről érkező sakktehetséggel, a szegedi Ruhagyár csapatában játszó Kovács Emíliával. *„Ismergették, ismergették egymást a sakk révén”* — emlékezett Apró Ferenc. *„Amikor aztán Emília egyik évben elindult az országos bajnokságban, Liebmann Béla előrukkolt azzal, hogy ha bejut a nyolcas döntőbe, elveszi feleségül. Így szólt a leánykérés. Sikerült nekik. Emília csöndes feleség volt, kötögetés közben is nyitva volt előtte a sakkkönyv. Sokat beszélgettek a sakkról, jól éltek ketten.”* Utolsó sakkpartijuk mégis a táblán maradt, Kovács Emíliát 1980-ban 52 éves korában elütötte egy autó házuk előtt, a Párizsi körúton (Bagaméry, 1980). Fotózik még? — kérdezte Liebmann Bélától Márok Tamás újságíró 1994-ben: *„Nem, már nem. Én magam szerettem előhívni és nagyítani a képeimet. Emi [Kovács Emília] pár perc alatt laborrá alakította a fürdőszobát, amikor pedig végeztem, elpakolt. Amikor ő meghalt, abbahagytam.”*

A lassan 85 éves Liebmann Bélát arról kezdték kérdezni interjúiban, hogy mi a hosszú élet titka. Mi lenne, mondta, naponta vendéglőben, jó minőséget kell enni. Nyugdíjából, fotói díjából és éremgyűjteménye után kapott életjáradékából taxival járt ebédelni, mindig más helyre, de akár egy palacsintáért is eltaxizott a Széchenyi térre. 1985-ben a Délmagyarországnál 200 000 forintból alapítványt tett a sajtófotó minőségéért. 1994-ben a Szegedért Alapítvány neki ítélte a társadalmi és állampolgári kuratórium díját.

Apró Ferenc rendszeresen látogatta az idős Liebmann Bélát. *„Azt mondta, kísérjem el a Nagyáruházba, mert 20 forinttal le van árazva a trikó. Elkísértem, a húszassal olcsóbb trikót megvettük, a mozgólépcsőn azonban megbillent, csaknem elesett. Én 21 évig vívtam, egy pillanat alatt elkaptam a ruháját, megtartottam a kis embert. Megijedt, ha leesik, elsodorja az előtte állókat. Amikor hazamentünk, elővette az éremgyűjteményét, kikeresett egy ezüstérmet és megajándékozott vele. Ilyen volt: egy húszassal olcsóbb trikóért majd’ elesett, hálából viszont egy értékes érmet ajándékozott”.*

1996. december 18-án hunyt el. Apró Ferenc így emlékszik a már nagybeteg 97 éves Liebmann Béla utolsó napjára: *„Minden nap délelőtt, délután bent voltam nála a kórházban. Mindig Liebmann úrnak szólítottam, és becsülte is, hogy nem bácsiztam őt. Liebmann úr, mondtam, ha érti, amit mondok, szorítsa meg a kezem! Éreztem, hogy megszorítja.”*

Ez a jelzés volt Liebmann Béla utolsó története.

Panek Sándor

Irodalom

Cseh Gergő Bendegúz, Kalmár Melinda & Pór Edit (1999): *Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitika és cenzúra 1956-1963.* Budapest: Osiris Kiadó 1999, 297.

Apró Ferenc (2014): Liebmann Béla. In: Tóth István (szerk.): *A szegedi zsidóság és a fotográfia.* Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 29-44.

Apró Ferenc (2023): Capablanca Szegeden. In: *Szeged*, 2023/9.

Bárdos Pál (1967): *Különös ismertetőjele a félelem.* Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó.

Chikán Ágnes (1991): A hosszú élet titka. In: Délmagyarország, 1991. július 13., 7.

Csatári Bence (2015): *A tájékoztatási hivatal története Szirmai István elnöksége alatt (1956-1957).* Budapest: Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 141.

Fári Irén (2017): Fényképészek Szegeden a két világháború között. In: Bárkányi Idilkó – F. Lajkó Orsolya (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve.* Új Folyam 4. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 203-240.

Frojimovics Kinga, Molnár Judit (2021): *Szeged-Strasshof-Szeged: Tények és emlékek a Bécsben és környékén „jégre tett" Szegedről deportáltakról. 1944-1947.* Szeged: SZTE ÁJTK Politológia Tanszék; Szegedi Magyar-Izraeli Baráti Társaság.

Gőz Gabriella (1989): „...nagyon gyorsan szegedi lettem, és befogadtak" – Liebmann Béla magáról és a szegedi zsidóságról. In: *Szegedi Egyetem*, 1989. december 4., 3.

Hiller István, Németh Alajos (1979): A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941-45). In: *Soproni Szemle*, 1979/4.

Kincses Károly (1990): A legidősebb magyar fényképész: Liebmann Béla. In: *Fotóművészet*, 1990/3-4., 17-21.

Molnár Judit (2014): 1944 – ünnepléstől deportálásig. In: In: Tóth István (szerk.): *A szegedi zsidóság és a fotográfia.* Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 129-143.

Serfőző Lajos (szerk.) (1994): *Szeged története 4.*, Szeged: Somogyi-könyvtár, 508.

Sólyom Péter (2023): Liebmann Béla, a 20. század tanúja. In: *Veritatis Imago.* Megjelenés alatt.

Tarnai Károly (1978): Capablanca Szegeden. In: *Somogyi-könyvtári Műhely*, 1978/1-4.

Források

A Szegedi Zsidó Hitközség iratai: *Visszatérő deportáltak kérvényei 1945.* Liebmann Béla kérvénye ruhanemű, ágynemű, fehérnemű kiutalására 1945. máj. 25. dátummal. A gettóbeli lakásból függönyöket, szőnyegeket igényelt vissza, dátum nélküli irat, lakcíme: Gyertyámos u. 17/B.

Bagaméry László (1980): Egy sakkozónő emlékére. In: *Délmagyarország* 1980. november 14., 6.

Bohó András (rendezte) (1982): *Vaskereszt vagy amit akartok.* Portréfilm. MTV.

***Budapesti Hírlap* képesmelléklete**, 1935. augusztus 17., 4.

Délmagyarország:
Délmagyarország (1928a), 1928. április 1., 12.; *Délmagyarország* (1928b), 1928. április 1., 12. (L.B. első hirdetése); *Délmagyarország* (1932a), 1932. április. 26., 6. (L.B. tudatosan az amatőrfotográfia piacot célozza meg); *Délmagyarország* (1932b), 1932. november 15., 5.; *Délmagyarország* (1932a), 1932. január 18., 6.; Délmagyarország (1940), 1940. április 5., 5.; *Délmagyarország* (1941a), 1941. május 1., 5.; *Délmagyarország* (1941b), 1941. május 3., 6.; *Délmagyarország* (1942), 1942. október 4., 11.; *Délmagyarország* (1956), 1956. október 21., 6.; *Délmagyarország* (1958), 1958 november 11., 1.; *Délmagyarország* (1964), 1964. június 3., 6.; *Délmagyarország* (1970), 1970. szeptember 24., 7.; *Esti Kurír* (1933), 1933. augusztus 29., 7.;

Gábor Arnold (1928): Capablanca nem mosolygott, de lehengerelte a szegedi sakkozókat. In: *Délmagyarország*, 1928. október 5., 2.

Gábor Arnold (1948): Menuhin a filharmonikusokkal. In: *Délmagyarország*, 1948. június 6., 4.

Hollósi Zsolt (1997): Az utolsó interjú... „Fotó: Liebmcmn Béla". In: *Délmagyarország*, 1997. január 3., 6.

Horváth Kálmán: Szeged krónikása. In: *Népszabadság*, 1980. március 7., 8.

Képes Pesti Hírlap:
Képes Pesti Hírlap (1928), 1928. május 22., 2.; *Képes Pesti Hírlap* (1933), 1933. augusztus 29.; *Képes Pesti Hírlap* (1934a), 1934. július 28., 2.; *Képes Pesti Hírlap* (1934b), 1934. november 25., 4.; *Képes Pesti Hírlap* (1935), 1935. augusztus 17., 3.; *Képes Pesti Hírlap* (1936), 1936. február 12., 3.

Kliséüzemmel bővül a Szegedi Nyomda. In: *Délmagyarország*, 1958. február 1., 3.

M. Kir. Állami Főgimnázium, *Temesvár*. 1909-1910, 1910-1911, 1911-1912, 1912-1913. Iskolai értesítő.

Magyar László (1926): Népvándorláskorabeli aranyleletet juttatott a véletlen a szegedi múzeumba. In: *Délmagyarország*, 1926 szeptember 12., 3.

Magyar László (1937): *Nagy út áll még előttem. Szent-Györgyi Albert nyilatkozata a Rádióéletnek*, 1937. november 5., 3.

Márok Tamás (1994): Fotó: Liebmann. Végigfényképezte a századot. In: *Reggeli Délvilág*, 1994. március 12., 6.

MSZMP Szeged Városi Bizottsága 1960. január 6-i végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyve. *MNL CsCsVL, a Magyar Szocialista Munkáspárt Csongrád megyei archívuma (1945-1989)*, 2. fond.

Munkával a békéért. In: *Délmagyarország*, 1952. május 31., 1.

Nagy Endre (1936): A Nobel-díjas Szent-Györgyi imádja a művészeket... In: *Színházi Élet*, 1936. november 7., 8.

Papp Zoltán (1969): Béla bácsi reggel fél 6-tól este 11-ig. In: *Csongrád Megyei Hírlap*, 1969. június 23., 4.

Papp Zoltán (1974): Egy fotóriporter emlékalbumából. *Csongrád Megyei Hírlap*: 5. rész: 1974. március 8., 4.; 6. rész: 1974. március 9., 4.; 9. rész: 1974. március 13., 4.; 10. rész: 1974. március 14., 4.; 12. rész: 1974. március 16., 4.; 14. rész: 1974. március 19., 4.; 20. rész: 1974. március 26., 4.; 22. rész: 1974. március 28., 4.; 24. rész: 1974. március 30., 4.; 25. rész: 1974. március 31., 4.; 26. rész: 1974. április 2., 4.; 27. rész: 1974. április 3., 4.; 29. rész: 1974. április 7., 4.;

Papp Zoltán (1980): Egy cselekmény szálai. *Csongrád Megyei Hírlap*: 3. rész: 1980. március 18., 4.; 4. rész: 1980. március 19., 2.; további részek: 1980. március 15., 4., március 16., 8., március 18., 4., március 19., 2., március 20., 4.

Pesti Hírlap (1925), 1925. június 9., 9.

Pikó András (1989): *Pikó András rádióinterjúja Liebmann Bélával.*

Polner Zoltán (1984): Alapítvány- sajtófotókért. In: *Csongrád Megyei Hírlap*,1984. február 25., 8.

Polner Zoltán (1988): Itt ül előttem a jövő sakkmestere! In: *Csongrád Megyei Hírlap*,1988. július 23., 4.

Polner Zoltán (1989): Liebmann Béla 90 éves. Jubileumi fotókiállítás a Fekete Házban. In: *Csongrád Megyei Hírlap*, 1989. március 7., 4.

Rácz Lajos (1987): Pisztoly nélkül. In: *Csongrád Megyei Hírlap*, 1987. szeptember 18., 5.

Sárközi István (1979): Hárman a Becsület Hadseregből. In: *Délmagyarország*, 1979. május 27., 6.

Szegedi deportáltak sirját fedezték fel Ausztriában (1947). In: *Délmagyarország*, 1947. november 29., 2.

Szent-Györgyi Albert, a művész (1937). In: *Az Est*, 1937. november 3., 7.

Színház:
Színház (1946), 1946. március 1., 8. szám, 21.; *Színház* (1947), 1947. május 6., 13. szám, 10.

Színházi Élet:
Színházi Élet (1933), 1933. augusztus 27., 42.; *Színházi Élet* (1935a), 1935. augusztus 1., 65.; *Színházi Élet* (1935b), 1935. december 22., 58.; *Színházi Élet* (1936a), 1936. július 12., 30.; *Színházi Élet* (1936b), 1936. augusztus 9., 35.; *Színházi Élet* (1936c), 1936. november 1., 56.; *Színházi Élet* (1937), 1937. február 14., 26.; *Színházi Élet* (1938), 1938. augusztus 20., 21.

Színházi Magazin:

Színházi Magazin (1939a), 1939. augusztus 6., 16. o., 38.; *Színházi Magazin* (1939b), 1939. augusztus 13., 8.; *Színházi Magazin* (1939c), 1939. szeptember 30., 9.

Tolnai Világlapja:
Tolnai Világlapja (1932), 1932. június 29.; *Tolnai Világlapja* (1934), 1934. augusztus 15., 5.; *Tolnai Világlapja* (1937a), 1937. március 24., 6.; *Tolnai Világlapja* (1937b), 1937. április 28., 5.; *Tolnai Világlapja* (1937c), 1937. június 9., 2.; *Tolnai Világlapja* (1943), 1943. június 9., 7.

Új Magyarság:
Új Magyarság (1936), 1936. november 10., 4.; Új Magyarság (1937), 1937. március 9., 4.; Új Magyarság (1938), 1938. február 15., 4.

Vér György (1936): A sztrájkoló pillangós papucs legendája Szegedtől Londonig. In: *Az Est*, 1936. július 15., 12.

Vér György (1937): Szent-Györgyi Albert, a művész: a Nobel-díjas szegedi tudós fiatalsága, élete, világsikere. In: Ünnep, képes szépirodalmi lap, 1937. november, 22-24.

Vér György (1938): Szent-Györgyi professzor és az Asszonyok. In: *Színházi Élet*, 1938. február 20., 6.

Vér György (1940): Szeged nyári szenzációja. In: *Színházi Magazin*, 1940. augusztus 4., 19.

Vér György (1956): Beszélgetés a szegedi Engel Györggyel, aki legyőzte Hamurót, a japán világbajnokot. In: *Az Est*, 1956 szeptember 2., 12.

AZ EMBER ELMEGY, DE A KÉP MARAD, ÉS JÓL ÖREGSZIK

Enyedi Zoltán, a fotóriporter

„Nincs régebbi, mint a tegnapi újság” — ezt mondta egy fotóiból nyílt kiállításon Enyedi Zoltán. Máskor én is hallottam tőle, arra utalt ezzel, hogy a napilap, benne a mi munkánkkal gyorsan aktualitását veszíti. Ám ha nem gyújtanak be vele, nem dobják ki a rápucolt krumplihéjjal együtt, és előkerül húsz év múlva, az olvasó megdöbben az ismerős emberek fiatalkori arcán és az akkori valóságon, amely az írásokat olvasva ismerős és mégis fantasztikus. Még együtt látható Diana, Károly herceg és a két kisfiú a hátsó oldalas fotón, amelyet látva föltolulnak a korabeli személyes emlékek is. Az ilyen újság nem fog elkallódni többé. Zoli nyilvánvalóan ezzel is tisztában volt: hogy ilyen rejtélyes módon veszíti el és nyeri vissza értékét kép és újságcikk.

Még nem dolgoztam vele, de hallottam róla a kollégáktól, hogy bizonyos eseményeket a megyében ő akar fényképezni. Arra hivatkozott, hogy ő fotózta az elsőt is húsz éve, és azóta mindegyiket, hadd legyen teljes a gyűjteménye. Ez néha feszültséget szült, mert a többi fotóriporter is kíváncsi volt ezekre a rendezvényekre. A munkabeosztás miatt sem volt mindig könnyű Zoli kérését teljesíteni.

A Hódmezővásárhelyről elszármazottak negyedik találkozóján is ő akart dolgozni 1995. augusztus 26-án, szombaton. Ez a tudósítás volt az első közös munkánk. Én két éve voltam az újságnál, ő harminc éve. Teljesen ősz, karcos hangú ember. Láttam, hogy amíg a ceremónia hivatalos része tart, feltűnés nélkül keresi meg azt a helyet, ahonnan a legtöbb ember szemből lefotózható. Nem érez késztetést arra, hogy miközben mindenki a beszélő Rapcsák András polgármesterre figyel, feltűnően sétálgasson, jelezve, hogy kívülálló. Mihelyt lehetett beszélgetni, beszélgetett. Látszott, sokan ismerik, és szemlátomást mindenkiről tudja, hogy miről tárgyaltak együtt legutóbb. Ha meglepő dolgot mondtak neki, félrefordította és picit ingatta a fejét. Választékosan fogalmazott, nem vágott mások szavába, inkább hallgatott egy picit, mielőtt megszólalt. Hallhattam történetet mesélni. A modora is karcos, de udvarias. Feltűnt, tud úgy mosolyogni, hogy közben szúr a szeme.

Ezek voltak az első benyomásaim róla.

Elkészítette azokat a képeket, amelyeket ilyenkor várni szokott a szerkesztő, aztán elmagyarázta, miért igazi aranybánya ez a rendezvény. Olyan emberek gyűltek össze, akiket a munkájuk révén tartanak számon, és épp ráérnek beszélgetni. Nem szerepelnek lépten-nyomon, de azért sokan ismerik őket, kíváncsiak rájuk. Érdemes róluk írni külön.

Zoli körbejárt a beszélgetők között, asztaltól asztalig. Szóba elegyedett egy kiválasztottal, megbeszélte, hogy portréfotót készít róla. Körbejárta, exponált. Odajött hozzám, elmagyarázta, hogy akit épp lefényképezett, miről nevezetes, mit érdemes kérdezni tőle. Reméli, mondta, interjú közben feltalálom magam. Visszamentünk együtt, Zoli bemutatott, leültem, igyekeztem jó kérdéseket feltenni. Interjút vettem fel így aznap Eifert János fotóművésszel, Kurucz D. István festőművésszel, Papp Lajos költővel és Domokos Mátyás irodalomtörténésszel — ő az elszármazotti összejövetellel együtt rendezett írótalálkozó résztvevője volt, én kértem meg Zolit arra, hogy fotózza le. Jellemző volt arra a helyzetre, hogy a legtöbb cikk a képek kedvéért készült, és nem fordítva.

Mire ezek az interjúk megjelentek, már naponta dolgoztunk együtt Makón, Zoli szülővárosában. Ott már úgy látszott, mindenki ismeri. A József Attila Gimnázium centenáriumi tanévnyitója előtt a meghívott régi tanárok közül egy idős hölgy elkiáltotta magát: *„Enyedi!”*, Zoli pedig odasietett hozzá, kezet csókolt neki. Mindketten nagyon meghatódtak. Azt gondoltam, a szeretett tanár és a kedvenc tanítvány találkozását láthatom. Zoli aztán elmondta, hogy a tanárnő sokszor fegyelmezte őt, mert bűnrossz gyerek volt. Nem is fejezhette be a gimnáziumot, és a bizonyítványában olyan beírás olvasható, ami nem sok embernek Magyarországon: „tanulmányait csak a művelődési és közoktatási miniszter engedélyével folytathatja”. Részletekről nem beszélt — utóbb számoltam ki, hogy 1956—57 táján lehetett volna végzős gimnazista —, a tanárnő lelkesedéséből azért arra következtettem, nem csak a nehezen kezelhető gyerekre emlékszik. Zolinak sem volt rossz szava az iskolára, ahol nem tanulhatott tovább. Tanult máshol, olyan szakmát választva, amely lényegében folyamatos tanulásból áll, és addig érdemes művelni, amíg kíváncsiak vagyunk az emberekre és a dolgaikra.

„Van nálad bicska?” — kérdezte Zoli az iskolai ünnepség után, a Csanád vezér téren. Az iskolában készített képek mellett még le akarta fényképezni kívülről is az iskolát. Kereste a megfelelő nézőpontot, meg is találta, de valami hiányzott hozzá. Volt nálam bicska. Zoli utasítására a közeli bokorról levágtam egy ágat, beálltam vele a kompozíciója mellé, és ahogy kérte, belógattam, amíg exponált. Ezeket az ember nélküli kompozíciókat nevezték a fotóriporter kollégák képeslapnak. Ilyen típusú képet készített Zoli azon a héten a József Attila Múzeum udvarán felépített és berendezett hagymás házról. Ott nem faág hajlik be, hanem a kukorica levele.

Zolit egy fiatalabb kolléga képeslapfotósnak nevezte. Lehet, hogy több ilyen ember nélküli képet készített, mint a többiek, de ez talán azért alakult így, mert ő akkor kezdte a munkát, amikor a részletgazdag képek a nyomdatechnika miatt még bizonytalan minőségben jelentek meg. Több elmosódott, távoli arcnál tényleg jobban mutatott egy épület. A kilencvenes években már javulni kezdett a minőség. Jellemző történet ebből az időből, hogy amikor Göncz Árpád frissen megválasztott köztársasági elnökként Szegeden járt, és Veres János vendéglős meghívta, köszöntötte őt a Sótartóban, a tudósító nagyon érzékletesen adta vissza a patetikus, mégis spontán hangulatú eseményt. A szerkesztők várták hozzá a fotót Zolitól, aki szintén ott volt. Csakhogy ő akkor épp nem fotózott. Bajban lévén megkérte a Délmagyarország fotósát, Nagy Lászlót, akit látott ott dolgozni, hogy segítse ki néhány képpel. Laci pedig találomra levett a frissen előhívott képeiből hármat, odaadta neki, meg sem nézte, mit választott. Zoli sem. Vágtatott föl vele a szerkesztőhöz, aki aztán az egyik fotón bogarászva az arcokat nagyon elképedt. Zoli után kiáltott: *„Tudtam, hogy nagy művész vagy, de hogy saját magadat is le tudod venni, azt nem gondoltam.”*

1995-ben még mindig fekete-fehér képek jelentek meg az újságban, de már szépen látszott minden redő a ruhán, az arc is. A fotókon mindennek az ember lett a mértéke. Ám ha egy oldalra két szűk portréfotóval illusztrált cikket már berajzolt a szerkesztő, a harmadik íráshoz már nem tett ilyen képet. Oda valami ember nélküli kellett. Úgyhogy ezekre is szükség volt, Zoli pedig úgy érezte teljesnek a munkáját, hogy a koszorúzás és az évnyitó résztvevői mellett dokumentálja azt is, hogy néz ki kívülről az épp száz éve működő gimnázium — aztán vagy megjelenik, vagy marad az archívumban. Bizonyos helyzetekben lehet drámai ereje egy ilyen képnek. A szeptember 20-i szám címlapján a pusztuló makói ortodox zsinagóga látható, mellette egy lapjaira hullott, héber nyelvű könyv. Ezek is Zoli munkái, és pont attól erősek, hogy hiányzik róluk az ember.

A fotók az idő tájt kezdtek nőni az oldalakon, de az álló képek még használatban voltak, ahogy a kocka alakúak. Utóbbi két formátum nem csak templom ábrázolására való. Zolitól például a Csongrád Megyei Hírlap 1995. szeptember 5-i számában lehet látni egy görögdinnyeárust Csanyteleken, az Áfész ABC-je mellett spontán módon kialakult, előbb tiltott, aztán megtűrt kispiacról. A cikk arról szól, hogy a nagy kereslettel jellemezhető aranykornak már vége. Az árusok közül az, aki megszedte magát, már boltot nyitott, mások viszont még jönnek, és úgy árulnak, ahogy évekkel azelőtt, utánfutóról. Az álló kép

előterében hatalmas, csíkos héjú dinnyék, a kockás inges ember a kétségeivel együtt a dinnyehalom túloldalán áll, kicsiben, mellette pöttyös otthonkás, felhőfrizurás vevő. Szintén jellemző kompozíció a csongrádi Ötvös János szabómestert a szőlőskertjében ábrázoló kép. A majdnem kocka alakú felvételen egy tökéletes szőlőfürt a legnagyobb alak, azon is van a fókusz. Az ember távolabb áll, egy tőke mellett: vékonyka lábak, fekete rövidnadrág, fehér ing. Ahol a fej kimagaslik, ott áramlik be balról a fény. A szeptember 16-i számban Zoli Horváth Dezsővel közösen készített riportot arról, milyen vöröshagymatermés várható. A cikk mellett a fekvő képen élénken magyaráz Veszelovszky Sándor, az álló fotón is ő látható, ahogy csomót köt a hagymával teli raschelzsákra. Fehér sapka, munkászubbony, nadrág van rajta — és mezítláb áll a földön. Feltételezem, hogy Dezsőt Zoli vitte el Veszelovszky Sándorhoz, mert nekem is bemutatta, amikor először jártam vele Makón, a hagymafesztiválon. Jól ismerte a gazdálkodót, és a fotó is arról tanúskodik, hogy megfigyelte, ismerte jellemző gesztusait.

A legtöbb képén az látszik, hogy rászánta az időt az emberekre, akikről a riport szólt, ugyanúgy, ahogy az újságíró. Fotóriporternek mondta magát, a fotóművész kifejezéstől, ahogy a legtöbb kollégája, ő is fázott. Ugyanakkor mindig nála volt egy album, amelyben a legjobbnak érzett munkáit tartotta. Ezt a sokadik közös munkánk idején nekem is megmutatta. Riportfotók voltak a gyűjteményben, közöttük egy, amelyet nem ő készített, hanem Németh György, az MTI fotósa. Őt ábrázolta, ahogy hunyorítva figyel, a szájában cigaretta, még a rágyújtás előtt. *„Állítólag ilyen a faszi. Lehet, nem tudom. Nézegetem”* — mondta a felvételről. Mellette ültem az autóban, ahogy az albumot lapoztam. Ő vezetés közben szendvicset evett. Ahogy kicsomagolta, a kocsit betöltötte a fokhagymaillat, amivel nem volt semmi gond, mert én is szeretem a fokhagymát. Két szelet rozskenyér között padlizsánkrém, ahogy ő mondta, vinetta. Tőle hallottam először erről, a receptjét is elmondta. Szerethette, mert máskor is ezt hozta a makói túrára.

Jellemző eset még, hogy amikor a József Attila Múzeumban kiállítás nyílt a fotóiból, a megnyitóbeszédet nem egy szakmabeli tartotta, hanem Salgó László, Csongrád megye rendőrfőkapitánya. A főtiszt, ahogy emlékszem, arról beszélt, hogy Zolival kertlábszomszédok. A kertben dolgozgatva szoktak találkozni, és nyilván akadna más közös téma is, de csak ásásról, vetésről, kapálásról, növényvédelemről beszélgetnek. Nemrég Zoli adott neki néhány szem babot, elmagyarázta, milyen virágú, mennyire jól takar, tessék, vesse el. Ő elvetette, és a bab tényleg olyan virágú, olyan virulens lett, amilyennek Zoli leírta, lám, vannak megbízható, segítőkész emberek.

Bálint Gyula György és Horváth Dezső hosszú ideig dolgozott vele, én csak néhány hónapig. Akivel csak találkoztunk Makón, mindenkinek bemutatott. Így az, hogy abban a városban hamarabb föltaláltam és jobban is éreztem magam, mint Hódmezővásárhelyen, neki is köszönhetem. Egy idő után nem csak ő járt Makóra, más fotóriporter is. Emiatt, ahogy láttam, megbántódott.

Van még egy fontos emlékem róla. Makói melléklet készült az újság hétvégi számába, és a szerkesztők tőle kértek illusztrációnak használható képeket. Hozott nyolcat-tízet. A szerkesztő használt is belőlük, de többek között egy állókép kimaradt. Ahogy Zoli visszakapta ezt a csomagot, nézegette ezt a felvételt, és elkomolyodott. Először nem értettem, mit dünnyög. *„Nem kellett. Erdei nem kellett”* — és ingatta a fejét. Akkor néztem meg jobban a képet, amely Erdei Ferencet ábrázolta. Az egykori parasztpárti politikus, szociográfus, titkos kommunista, a padlássöprések idején földművelésügyi miniszter, az erőszakos téeszesítés szorgalmazója Zoli képén — hagymát dikkel. Ez a kép, amelyért egy múzeum kapva kap, nem kellett a mellékletbe. A szerkesztő nyilván nem tudta, kit ábrázol. Így eszébe sem jutott, hogy megkérjen egy újságírót, írjon már alá egy cikket arról, épp hányadán áll a huszonöt éve halott Erdei emlékével a szülővárosa. Zoli zord arccal eltette a képet, én elszomorodtam.

Azt nem tudom, ő lecserélte-e a filmes gépét digitálisra, ahogy a kollégák egy része. Az új technikához nem kellett film, a képek tárolása, archiválása könnyűnek tűnt. Arra kevesen gondoltak, hogy a CD-k, DVD-k meddig lesznek megnyithatók. Amikor egy fotóalbumot állítottam össze Algyő önállóvá válásának huszadik évfordulójára, és a Délmagyarország padlásáról előhoztam a hat-nyolc évvel korábbi lemezeket, már egyiknek a tartalmát sem sikerült megnézni.

A negatív maradandó, a papírkép — és a nyomtatott újság.

Bakos András

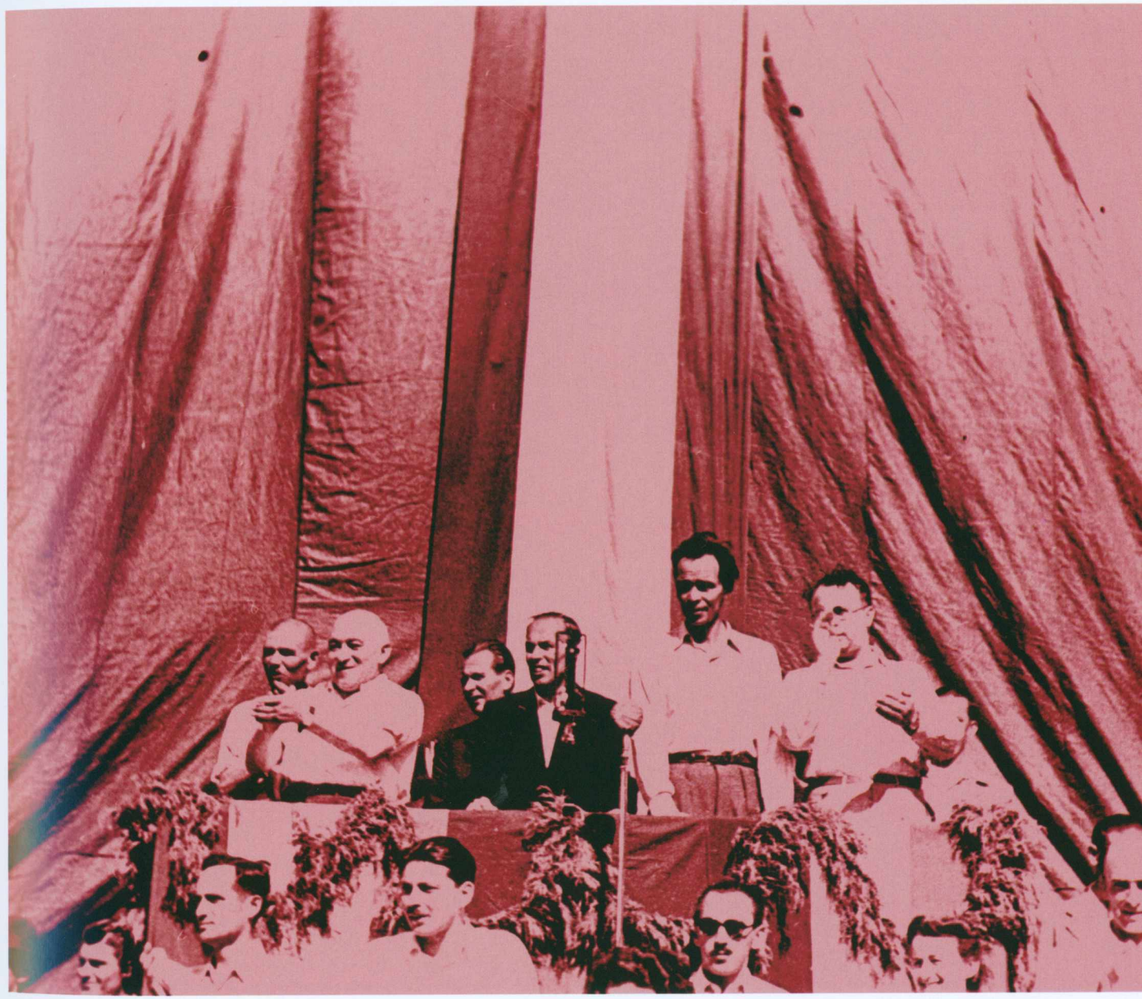

A DIKTATÚRA NÉVADÓI SZEGEDEN

1945

Rákosi Mátyás Szeged díszpolgára: a kommunista pártvezető 1945. március 15-én Szegedre érkezik a díszpolgári ünnepélyre.

Balogh István páter, miniszterelnökségi államtitkár köszönti Rákosi Mátyást a Klauzál téren, 1945. március 15-én.

„A demokráciának legyen fegyvere, legyen foga, legyen körme, mert különben a demokráciát előbb-utóbb elpusztítják” — mondta 1945. március 15-i szegedi ünnepi beszédében a demokrácia szellemiségéről a magyar történelem egyik leghírhedtebb diktátora, Rákosi Mátyás.

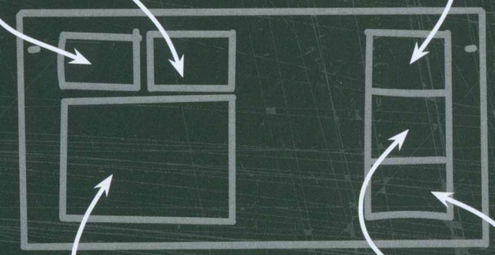

Bernáth András szociáldemokrata nemzetgyűlési képviselő lelkes szónoklatban üdvözli Szegeden a Magyar Kommunista Párt főtitkárát, Rákosi Mátyást. Az eseményen sajtótudósítások szerint negyvenezren vettek részt.

A helyi napilap, a Délmagyarország ekképpen harangozta be az 1945. július 29-i szegedi nagygyűlést: „A magyar demokrácia építőmestere, a nép tanítója és nagy barátja, Rákosi Mátyás” mond beszédet. A Széchenyi téri rendezvényen több mint hetvenezren voltak jelen.

Vas Zoltán, Budapest polgármestere Rákosi Mátyással a szegedi Széchenyi téren 1945. július 29-én.

1945

Rákosi tapsol az 1945. július 29-i szegedi tömeggyűlésen. A kommunista pártvezérhez közel a nála jóval magasabb párttársa, Rajk László.

1945

Rákosi
szeg
kö
zérhez

„Mi, magyar kommunisták, nem féltjük a magyar demokráciát. Tudjuk, hogy ez a demokrácia erős és mélygyökerű. Ha kimegyünk a falvakba, látjuk, hogy az új gazdák, akik a demokráciától kapták földjüket, el vannak szánva arra, hogy ezt a demokráciát életre-halálra megvédik. Tudják, ha a demokrácia elvész, újból rabszolga sorba süllyednek" — erről beszélt Rákosi Mátyás 1945. július 29-én a Széchenyi téren.

1949-ben, már a kommunista diktatúra időszakában immáron csak óriásméretű festményként volt jelen Rákosi Mátyás.

1949

Elvtársias séta a Széchenyi téren. Vas Zoltán, Rákosi Mátyás, Szirmai István és Rajk László kommunista pártvezetők 1945 júliusában Szegeden.

1945

„Fizessenek a gazda…" A képről a „gok" toldalék lemaradt. Egy nagygyűlési molinón a jelszó Rákosi Mátyástól — Szeged, 1946.

„Vesszenek a trockista árulók" — Rajk László letartóztatása után, de még kivégzése előtt tartottak kommunista nagygyűlést a szegedi dohánygyár udvarán, 1949.

„Az alkotmány fegyver a dolgozó nép kezében!" — kommunista gyűlés Szegeden Sztálin-, Rákosi- és Lenin-képekkel 1949. július 13-án. Rákosi Mátyás a nép bölcs atyjaként mint festmény volt jelen.

1946

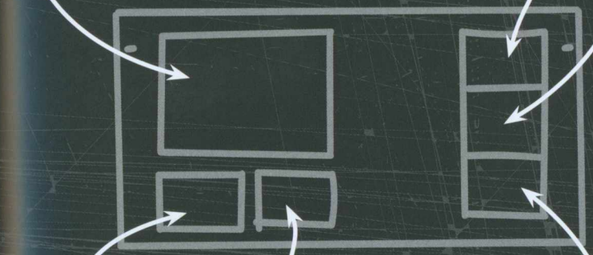

Kommunista diktátorok „egymás között" Szegeden — festmények formájában: Rákosi Sztálin alatt. Pártgyűlés a szegedi dohánygyárban 1949 nyarán.

Rákosi Mátyás stilizált képe a szegedi városháza előtti díszemelvényen. Nagygyűlés 1949 tavaszán.

„Magyarországon Rajk és bandájának leleplezése nyomán még világosabb lett a trockista árulók gyalázatos szerepe" — hangoztatta Zöld Sándor kommunista államtitkár 1949 nyarán Szegeden. Zöld Sándor alig két évvel később — miután végzett édesanyjával, feleségével és két gyermekével — öngyilkosságba menekült a Rákosi Mátyás által megtervezett koncepciós pertől való félelmében.

1949

Kádár János,
a Magyar Szocialista
Munkáspárt első
titkára megérkezik
Szegedre 1964. feb-
ruár 5-én.
A kép baloldalán
a szegedi kötődésű
Komócsin Zoltán,
az MSZMP Politikai
Bizottságának tagja.

Kádár János pártve-
zetőként az '56-os
forradalom leverése
után két esztendővel
látogatott először
Szegedre;
az Újszegedi
Kender- és Lenszövő
Vállalatnál 1958.
október 31-én.

Kedélyes pillanatok
elvtársnőkkel. Kádár
a Pamutnyomóipari
Vállalat szegedi
gyáregységében 1964.
február 6-án.

1964

Elvtársi diskurzus.
Az MSZMP első tit-
kára Szegeden 1964
februárjában.

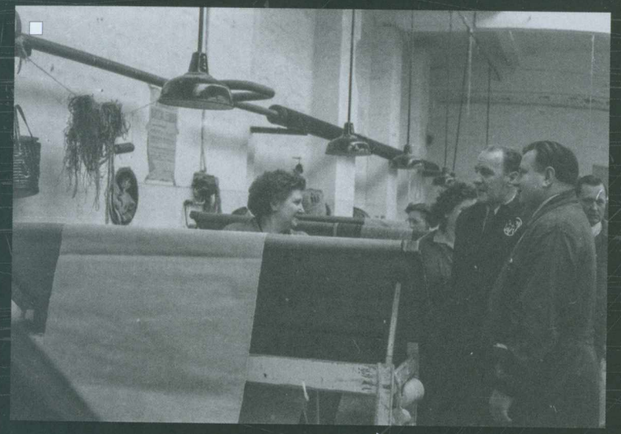

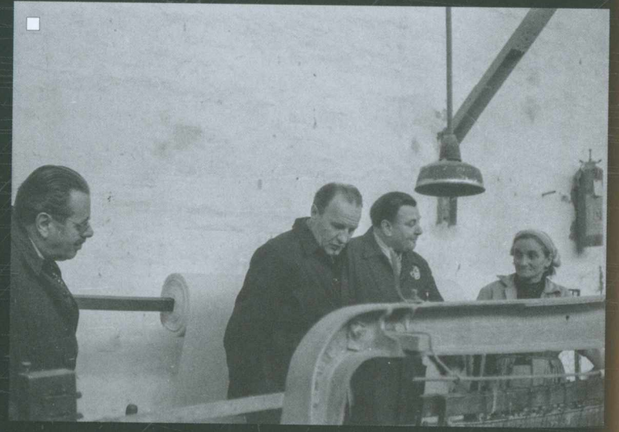

1958

Találkozás gyári munkásokkal.
Kádár János Szegeden, 1958. október 31.

Nagy kádári megtekintések.
Újszegedi Kender- és Lenszövő Vállalat, 1958.

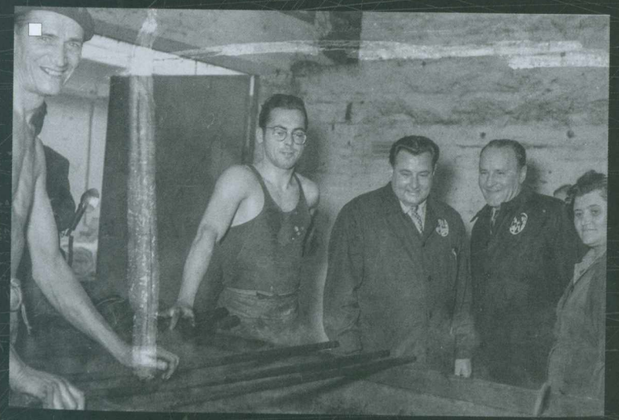

Kádár János a Kárász utca és a Klauzál tér találkozásánál, 1964. február.

Mi lehetett a papíron? Az MSZMP első titkár az Újszegedi Kendergyárban 1958 októberében

Kádár elvtárs a délelőtti órákban látogatást tett az Újszegedi Kender- és Lenszövő Vállalatnál. Nagy szeretettel fogadták, majd valamennyi üzemegységet végigjárt s hosszan, barátian elbeszélgetett a vállalat dolgozóival. Utána együtt ebédelt velük a gyári étkezdében" — tudósított Kádár János 1958. október 31-i szegedi látogatásáról a Délmagyarország.

1958..64..70

Kádár János Szegeden 1970. június 23-án.

A kommunista párt
a Kendergyár szőr
mében.
Szeged, 1958. okt

A KÖZTEREK ÉS ÉPÜLETEK MINT A TÖRTÉNELEM SZÍNPAD

„Éljen a magyar—román barátság!" Így csomagolták be a szegedi városházát a román pártdelegáció tiszteletére, 1949.

A feldíszített és kivilágított szegedi városháza 1949-ben.

1949

1956

A szegedi városháza szovjet tankok gyűrűjében, 1956. november.

1950

Április 4-i ünnepség a Széchenyi tér szélén 1950-ben.

„Lenin, Sztálin zászlaja al
Mátyás vezetésével" küzdött
megvédéséért. Felvonulás a
téren 1951-ben.

1951

Motoros munkásőrök a május elsejei dísztribün mögött a Széchenyi téren.

Balogh István páter beszédet mond a Klauzál téren, 1946. március 15.

Tömeg a szegedi Klauzál téren 1945. március 15-én.

Kommunista tömegrendezvény a Klauzál téren, 1950.

Dénes Leó polgármester megérkezik a Klauzál térre, 1947.

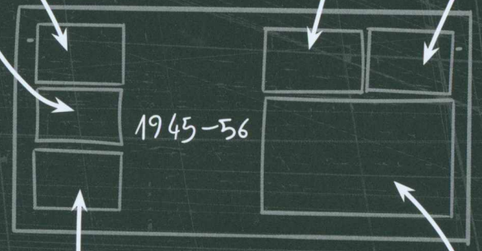

Ünnepség a Klauzál téren 1947-ben. Beszédet mond Dénes Leó kommunista polgármester.

Szovjet tankok a Klazuál tér szélén a Victor Hugo utcánál 1956 novemberében.

Ballagók a Klauzál téren a Virág Cukrászdánál, 1965.

„A nép hatalmát erősítjük." Kommunista nagygyűlés a Klauzál téren — két évvel az 1956-os forradalom után — 1958. október 19-én. Az ünnepi szónok Apró Antal miniszterelnök-helyettes volt.

Tüntetők magyar zászlóval a szegedi Belvárosi hídon. A háttérben a Dóm tornyai. 1956. október.

Rendőrségi díszszemle a Dóm téren. A kép közepén Hamvas Endre csanádi püspök, 1947.

1947-65

Felszabadulási ünnepség az Árpád téren az egykori országzászlónál 1946-ban. A háború után a korábbi országzászlót átalakították felszabadulási emlékművé, majd 1960-ban elbontották.

Az újjáépített szegedi Belvárosi híd átadása 1948. november 21-én.

1956

Szovjet tank a Belvárosi hídnál
1956 novemberében.

1962

Szórakozó tömeg Újszegeden, 1962.

1967

A szegedi Lenin-szobor ünnepélyes leleplezése a Rákóczi téren, 1967. november 5.

ARCOK A TÖRTÉNELEMBŐL

Apró Antal kíséretével sétál
a Széchenyi téren;
1956. augusztus 26.

1956

02

1956

Apró Antal, az MDP Politikai Bizottságának tagja beszédet mond a Széchenyi téren az '56-os forradalom kirobbanása előtt alig két hónappal, 1956. augusztus 26-án.

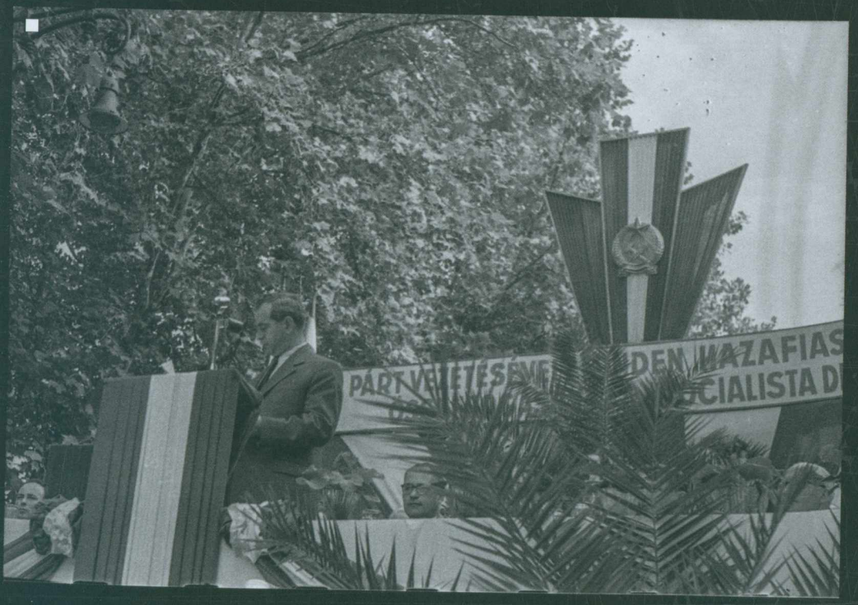

A szegedi kötődésű vezető kommunista politikus, Apró Antal a szegedi városháza előtt beszél a Rákosi-korszakban.

1958

Apró Antal a szeg
gyárban — miután
dolgozói országgy
képviselőnek jelö
1958. október 3.

1958

A kép közepén Apró Antal miniszterelnök-helyettes, a felvétel balszélén Németh Károly, az MSZMP Csongrád megyei első titkára, későbbi államfő. Németh mellett a szegedi kötődésű Komócsin Zoltán, aki ekkor a KISZ első titkára volt. Szeged, 1958. október 19.

1958

Apró Antal kormányfő
diktál, a háttérben
a munkásőr zenekar t
Apró-interjú Szegede
1958 októberében.

-
6
-

Apró Antal, az MSZMP
Politikai Bizottságának
tagja a Szeged Ipari
Vásáron, 1962.

1962

1964

ellegzetes Kádár-korszakbéli
rotokollfotó. Apró Antal,
kormány elnökhelyettese a
zegedi Nemzeti Színházban
egrendezett felszabadulási
nnepség díszelnökségében,
964. október 10.

Farkas Mihály, a Magyar Kommunista Párt
főtitkárhelyettese beszél
a Széchenyi téren, 1947. június 8-án.

1954

Farkas Mihály, az MDP
Központi Vezetőségéne
titkára megérkezik Sz
1954. október 10-én.

Az egykori honvédelmi miniszter, a korábbi rákosista „négyesfogat” tagja, Farkas Mihály a szegedi Kárász utcán. Az ekkor, 1954 októberében Nagy Imre politikai szövetségesének számító Farkas a Klauzál téri felszabadulási ünnepségen vett részt.

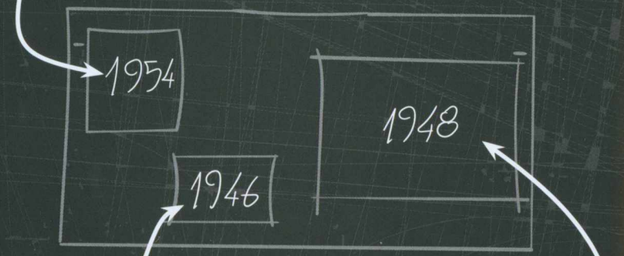

Gerő Ernő vonaton. A közlekedési miniszter az algyői híd avatására érkezik; 1946. november 11.

Gerő Ernő, az MDP Politikai Bizottsági tagja, a rákosista „négyesfogat” tagja a szegedi városházán; 1948. november 21.

A szegedi Belvárosi híd átadása
1948. november 21-én.

Gerő Ernő közlekedési miniszter — m
az érdeklődő tömeg előtt — áthalad
újjáépített hídon.

1948

„A legelső hídmunkás” — a korabeli propagandában ez volt Gerő Ernő közlekedési miniszter eposzi jelzője. Az újjáépített Belvárosi híd átadó ünnepségének díszelnöksége, középen a „legelső hídmunkás”. 1948. november 21.

„A hatalmas tér minden részén Gerő elvtársat, Rákosi elvtársat, a baráti Szovjetuniót ünneplik” — tudósított a hídavatásról a Délmagyarország. Gerő Ernő, a „hídverő” (ez volt a másik eposzi jelző) beszédet mond az ünnepségen 1948. november 21-én.

1948

Dénes Leó polgármester köszönetet mond Gerő Ernő közlekedési miniszternek a Belvárosi híd újjáépítéséért. A címzett kissé unottan a felvétel közepén; egy Rákosi Mátyás-portré a háttérben — kissé takarva, de az emblematikus kopasz fej jól kivehető. 1948. november 21.

Gerő Ernő festményként a Szegedi Nemzeti Színház színpada felett, 1949. december 11-én. Az MDP szegedi pártaktívája, beszédet mond Losonczy Géza, a Népművelési Minisztérium államtitkára. Losonczy ekkor még helyeselte a Rajk-pert, alig másfél év múlva már ő maga is Rákosi börtönében ült.

Révai József, az MDP Politik Bizottságának tagja Szegeden 1948. június 19-én.

Révai József népművelési miniszter, a rákosista „négyesfogat" tagja beszédet a Stefánián felállított Szt Lenin szobor avatásán 1950. december 29-én.

vai József, a Magyar Kommunista Párt zető politikusa megérkezik Szegedre; 46. május 1.

1950

Korabeli — nem fe
hiteles — kommuni
sajtótudósítások
60 ezren hallgatt
József beszédét a
Széchenyi téren 1
október 12-én.

120

1945
jún
30

Tildy Zoltán,
a Független Kisgazdapárt elnöke
a Szegedi Nemzeti Színházban.
1945. június 30.

Tildy Zoltán államfő a Széchenyi téren, 1946. Háttérben a szegedi Vasalóház.

Tildy Zoltán köztársasági elnököt Dénes Leó, Szeged polgármestere köszönti a szegedi vasúti pályaudvaron 1946. június 28-án.

1946

Kisgazda politikusok egymás között: Nagy Ferenc kormányfő és Tildy Zoltán köztársasági elnök Szegeden, 1946-ban.

Nagy Ferenc miniszterelnök, Tildy Zoltán államelnök és Hamvas Endre csanádi püspök a szegedi Péter—Pál-napi aratóünnepen, 1946. június 29-én.

194

A vidám államfő.
(Szeged, 1946. június 29.)

1946

1946

A magányos köztársasági elnök.
(Széchenyi tér, 1946.)

Tildy Zoltán á
virágot kap eg
népviseltbe öl
kislánytól a s
Széchenyi tére
1946. június 2

1946

1945

Rajk László, a Magyar Kommunista Párt vezető személyisége Hamvas Endre csanádi püspök mellett;
Szeged, 1945 tavasza.

Kéthly Anna, a legendás szociáldemokrata politikusnő beszédet mond a szegedi Belvárosi moziban 1945. március 25-én.

Kállai Gyula miniszterelnök-helyettes (a kép közepén sötét szemüvegben) képzőművészeti kiállítást tekint meg Szegeden 1960-ban.

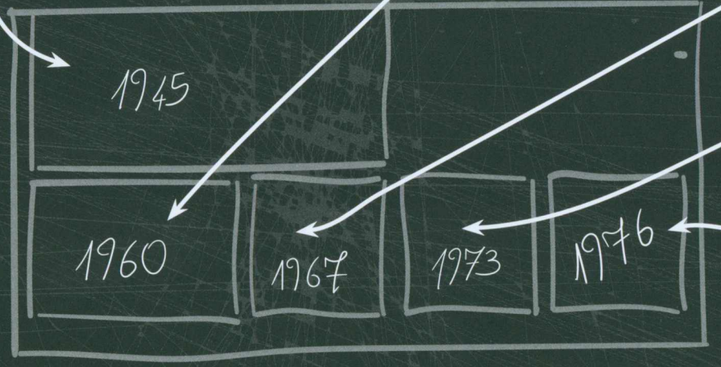

Losonczi Pál államfő a szegedi füvészkertben 1967-ben.

Szent-Györgyi Albert 27 évnyi távollét után tért ismét vissza Magyarországra. Szeged Nobel-díjas tudósa díszdoktori avatására érkezik a szegedi Dugonics térre 1973. október 12-én.

Lázár György miniszterelnök a Szegedi Ipari Vásáron, 1976

Grósz Károly miniszterelnök, az MSZMP főtitkára a román pártvezetővel, Nicolae Ceauşescuval folytatott kudarcos tárgyalásai után interjúra készül az MTV Szegedi Körzeti Stúdiójában 1988. augusztus 28-án.

Aczél György, az MSZMP KB titkára a szegedi városházán újságot olvas 1984. november 30-án.

Így ritkán láthatták Aczél Györgyöt, a kádári kultúrpolitika irányítóját; Aczél György miniszterelnök-helyettes fehér köpenyben; Szeged, 1978. június.

AZ ARCTALAN TÖMEG

A mindenkori tömeg félelmetes, lenyűgöző és kiszámíthatatlan. Politikai nagygyűlés Szegeden 1945 körül.

Sztálin a magasban. Arctalan elnökség a dísztribünön, 1949. április 4-én.

Lenin és Sztálin a szegedi erkélyen. A megszálló szovjet hadsereg által rendezett ünnepségen résztvevő behódoló sokaság, 1945.

Gyülekező tömeg. Az 1945-ös május elsejei ünnepségre várakoznak az érdeklődők.

1949

Asszonyok az első sorban. Dohánygyári kommunista nagypártaktíva 1949 nyarán.

A Magyar Dolgozók Pártja gyűlése a Szegedi Nemzeti Színházban 1950 körül.

Az ezerfejű passzív tömeg. Felszabadulási nagygyűlés a Klauzál téren 1955. április 4-én. Alig másfél évvel később e helyen a kommunista diktatúra ellen tüntetnek majd az '56-os forradalom támogatói.

A rákosista diktatúra idomított tömege 1950 körül.

Arctalan tömeg Sztálin- és Rákosi-portrékkal a Klauzál téren az 1950-es évek elején.

Békenagygyűlés Szegeden 1953. június 28-án. A kép történeti pikantériája, hogy a szervezők külön Malenkov-portréval is készültek; ekkoriban még úgy tűnt, hogy Sztálin halála után Georgij Malenkov lesz a Szovjetunió új vezetője. Hruscsov ezt azonban másként gondolta, de erről a szegedi rendezvény résztvevői mit sem sejthettek.

Úttörők a tömeg elején. Május elsejei ünnepség a Széchenyi téren, 1959.

Fegyelmezett sokaság. Szegedi munkásőrök gyűlése a Szegedi Nemzeti Színházban 1967-ben.

1979

z árvízi
mlékmű
vatása 1979.
árcius 12-én.

is(z)
okaság.
Kommunista
fjúsági
zövetség
songrád
egyei
üldöttei,
981.

1981

átsó alakzat.
megyei
unkásőr
örzs ülése
zegeden,
985. január.

1985

198

Bulizó tö
Szegedi
Napok, ka
felvonula
rakparton
nyarán.

Fagyos p
izguló, c
csoportos
Az érdekl
Schirilla
szuperma
szurkolna
januárjá
a jeges

19

ARCOK A HÉTKÖZNAPOKBÓL

Optimista szerencsejátékos kenyérrel a kezében 1948 körül.

1948

1947

Még a nagygyűlés előtt egy utolsó slukk. Cigarettázó fiatalember az 1947-es felszabadulási ünnepségen.

Divatos világosszínű öltönyben Dénes Leó polgármester.

A városvezető fiatalok körében 1948-ban.

1948

1948

A hivatalos vendégek és egy nyáriasan öltözött kisgyermek a Szegedi Ipari Vásáron 1948 nyarán.

1952

Egy kitüntetett szegedi állatgondozó kedvenc malacával 1952-ből.

Oroszul tanul a lakosság. Az ingyenes szegedi orosztanfolyam „diákjai” 1950 körül.

1950

A csúfos ötvenes évek egy szép pillanata.

1955

Úttörő modellező szakkör — Szeged, 1955.

Arcok az 1959-es szegedi május elsejei dísztribünről. A kép közepén szemüvegben Szirmai István, az MSZMP KB tagja. A felvétel előterében két marcona munkásőr.

1959

1959

A kislány és a fényképész „összenézése”
a május elsejei forgatagban, 1959.

A diktatúra komfortosabb oldala: napimádók a SZUE-ban
valamikor a hatvanas években.

Az ifjúság takarítja a Dóm téri Pantheon
szobrait az 1960-as évek elején.

Egyetemi hallgatók a JATE menzáján a hatvanas években.

Hajszobrászat egykoron. Fodrászverseny Szegeden a Hungáriában 1960 körül.

Pózolj a mamának! A fotózás fotózása. A háttérben a Móra park és a Móra Ferenc Múzeum épülete 1967 júniusában.

1967

Huncut kerítésmászó férfi. Szegedi pillanatkép a hatvanas évekből.

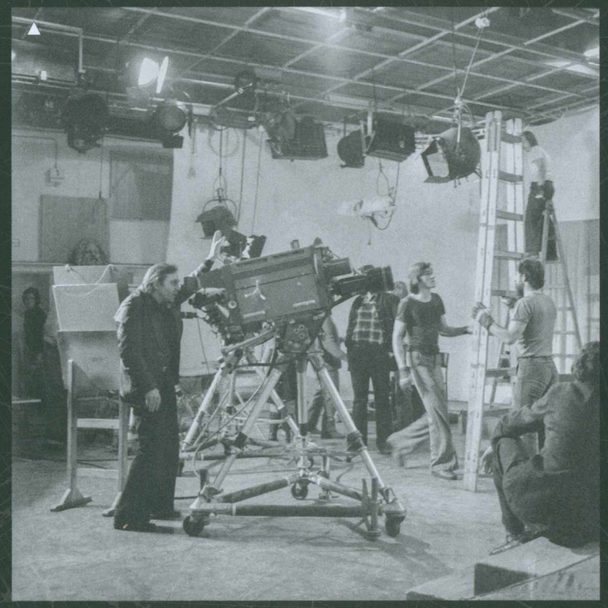

1976

Zajlik a munka a Magyar Televízió Szegedi Körzeti Stúdiójában 1976 őszén.

1969

Feszült szegedi munkásőr tekintet. Munkásőr egységgyűlés 1969 januárjában.

1978

Meztelen felsőtestű munkásemberek a szegedi ruhagyárban, 1978. július.

1981

Úttörők zenélnek a KISZ Csongrád megyei küldöttgyűlésén 1981 áprilisában.

1981

Szegedi életképek
1981-ből.

1982

Nem szabad
Leskelődő
csókolózó
emlékműnél

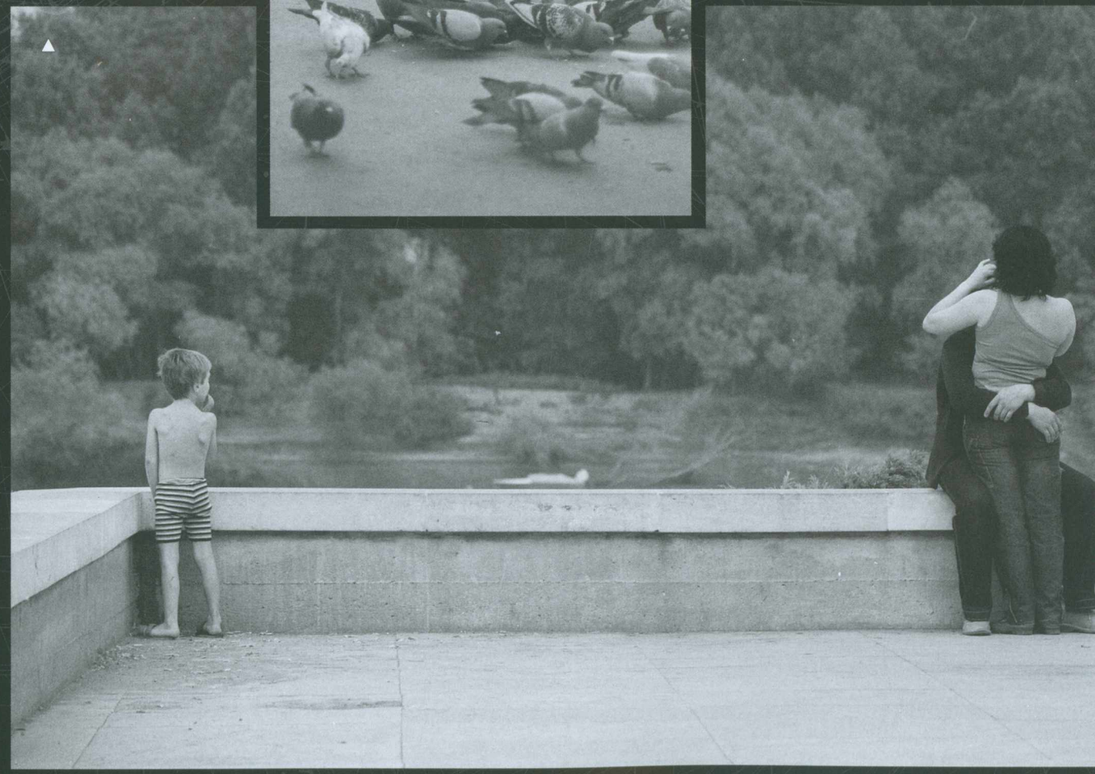

elefonáló
anöken
Szegedi Ipari
ásáron 1982
úliusában.

1982

1982

ői-férfi
ejelgetés a
isza-parton
982 nyarán.

„Biztos elvtárs, minden papírom rendb
Közúti rendőr ellenőrzés Szegeden 198

1983

A Szegedi Ifjúsági Napok résztvevőinek
sajátos performansza, 1983. július.

SZEGED
X 372101

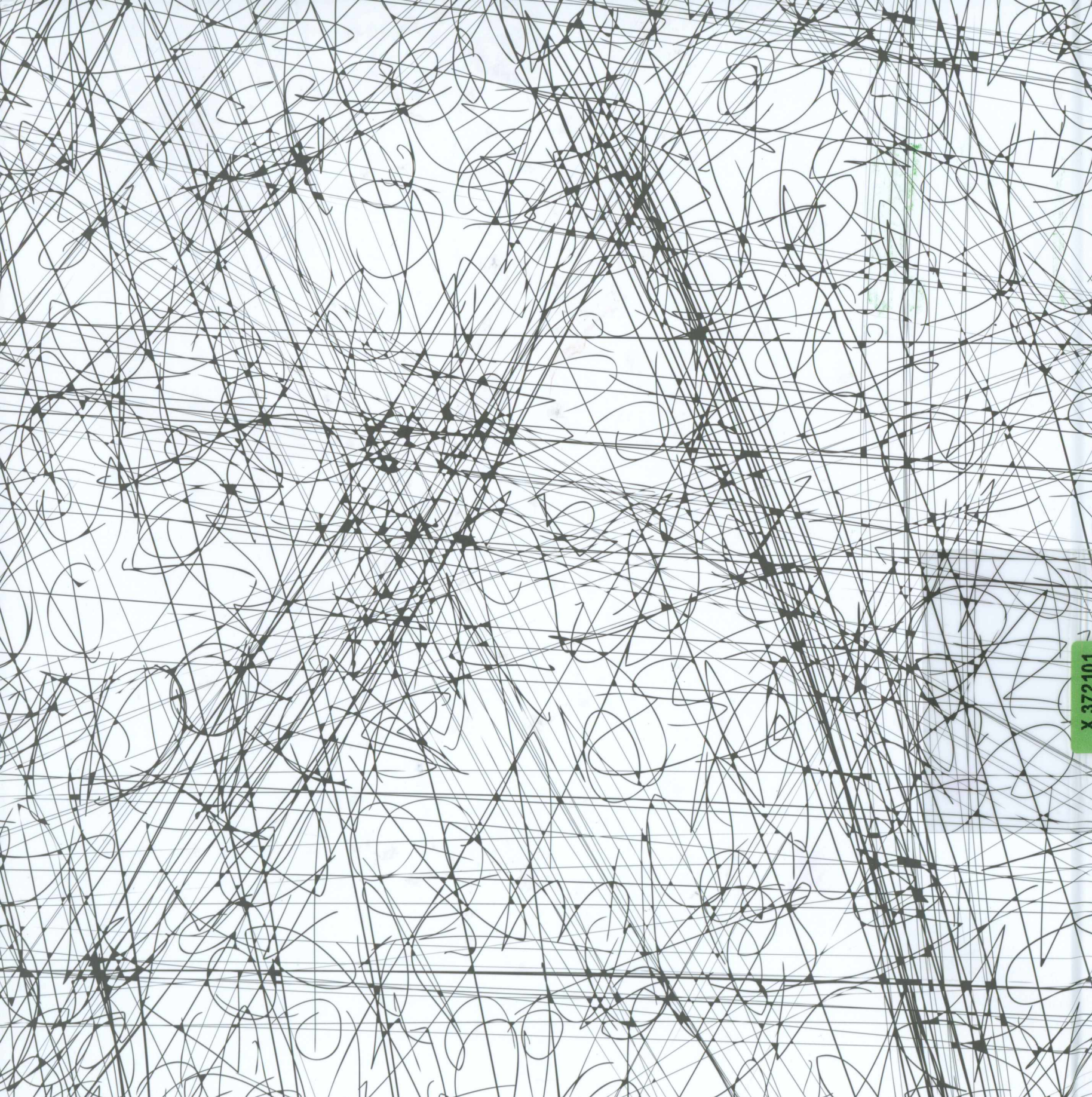
X 372101